

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1945.

Andra kammaren.

Nr 3.

Onsdagen den 17 januari.

Kl. 11 fm.

§ 1.

Justerades protokollet för den 11 innevarande januari.

§ 2.

Herr statsrådet *Pehrsson-Bramstorp* avlämnade Kungl. Maj:ts propositioner: nr 13, med förslag till lag angående fortsatt tillämpning av lagen den 5 mars 1943 (nr 78) om jämkning av arrendeavtal i vissa fall, m. m.; och nr 14, med förslag till lag angående fortsatt giltighet av lagen den 30 juni 1943 (nr 453) med vissa bestämmelser om mätning av ved och annat virke m. m.

Dessa propositioner bordlades.

§ 3.

Föredrogos för remiss till utskott i ett sammanhang Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1945/Vid remiss av statsverks- 46, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/propositionen 45 och, nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsen-m. m. det ävensom allmänna förskottsstaterna I och II.

Därvid anförde:

Herr **Vougt**: Även vid detta årsskifte ha världens förhoppningar om fred gäckats. Vissa av de senaste krigshändelserna tolkas snarast som tecken på en förlängning in i en oviss framtid också av det europeiska kriget. Här i vårt land har en utpräglad tidigare fredsoptimism, som blev särskilt upptrissad under höstens valrörelse, efterträts av en omvärdering av freds chanserna som slagit över i en på sina håll kanske väl överdriven pessimism. Det är verkligen föga frestande att i denna remissdebatt fördjupa sig i några spekulationer om krigets längd, där våra omdömen alltid hotas att snedvridas och i hög grad förskymmas av önsketänkandet. Men det tycks mig vara en möjlighet som i främsta rummet måste beaktas — det är att vi nu måhända stå vid inledningen till den period av så gott som total avspärrning från yttrevärlden, som vi under hela kriget sett fram emot som en allvarsam risk. Något hopp om att denna totala avspärrning kan undvikas är det väl ännu tid att uttala. I den punkten vill jag endast tillägga, att de krigförande parterna dock borde inse att Sveriges förmåga att upprätthålla sitt produktionsliv inte endast är en sak, som bör bedömas som ett svenskt försörjningsproblem. Det är också ur vidare synpunkter i högsta grad betydelsefullt, om vårt land i krigets återstående skede kan vara grannländerna till hjälp åtminstone i den begränsade omfattning, som av politiska skäl är genomförbar. Därutöver gäller det, om vår produktion vid krigets slut är av en sådan styrka att vi snabbt kunna bisträcka de befriade folken och andra länder i vår närhet av de resurser vi ha.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Om avspärningen blir total måste vi ju också hoppas att den blir av begränsad varaktighet. Men vi måste likväl räkna med risken att den kan bli långvarig. Jag har ingen önskan att uppträda med svartmålningar och det ligger självfallet ingen spådom i den hypotes, som jag anser att vi måste uppställa, vilket jag vill understryka med en viss skärpa, herr talman, men det kan dock inträffa, att vi även under den vinter, som följer efter den nu innevarande, måste leva på det lager vi ha inom landet utan någon nämnvärd förstärkning. På försörjningsområdet vore det en lättsinnighet, som ingen ansvarig myndighet vågar låta komma sig till last, att bortse från denna eventualitet. Men det är lika nödvändigt att räkna med den då det gäller de områden i samhällslivet, där den enskilde inte står under förmynderskap av kommissioner eller auktoriteter av andra slag, utan där hans eget ställningstagande, där den stora allmänhetens kollektiva reaktioner äro bestämmande för utvecklingen.

Även under en tämligen lång avspärningstid kunna vi otvivelaktigt reda oss rent försörjningsmässigt. Det kan bli nödvändigt att sänka vissa ransoner, vilket säkerligen också låter sig göra utan skadliga verkningar på folkhälsan för även en pessimistiskt beräknad tidrymd. Vår produktion kan komma att inskränkas genom avspärningen av både import och export. Detta kan leda till arbetslöshet. Det behöver inte finnas något tvivel att vi kan klara detta. Men värre blir det om man i allmänhet icke gör klart för sig, vilka förpliktelser ett läge sådant som det här förutsatta ålägger oss alla med hänsyn till de allmänna riktlinjerna för den ekonomiska politiken.

Saken är ju helt enkelt den, att vårt penningvärde hotas av någonting, som med en åskådlig bild från krigsföringen ute i världen kan kallas en kniptångsrelse. Den ena skänkeln i denna kniptång utgöres av den ökade knappheten på varor, den andra av de från olika håll resta kraven på högre inkomster. Professor Erik Lundberg har, som kammarens ärade ledamöter ha lagt märke till, i den översikt över inkomst- och konsumtionsläget, som bifogats statsverkspropositionen, konstaterat att köpkraftsspänningen under 1945 åter kan väntas växa, vilket i och för sig är en följd av den sannolika utvecklingen av investeringar, statligt utgiftsoverskott och bytesbalans. I vilken grad denna spänning kommer att tilltaga blir, framhåller han, beroende på å ena sidan ökningen i exportproduktionen, å andra sidan minskningen i importen.

Läget är ju i själva verket så paradoxalt, att vi kunna tänkas få uppleva dels en avspärning av importen, dels en utökning av exporten i den meningen, att främmande länder, som givetvis inte upphöra att planera för efterkrigstiden, göra beställningar här för framtida leveranser, vilka helt eller delvis betalas i förskott, antingen i form av svenska krediter eller på annat sätt. Detta medför ju att penningmängden i vårt land ökas, medan varumängden samtidigt krymper ihop eller i varje fall icke ökas.

Då vår ekonomiska politik betraktas under dessa aspekter borde den omedelbara slutsatsen ovillkorligen bli den, att i första hand ingen ökning av köpkraften borde få ske och i andra hand, att åtgärder borde tillgripas i form av högre skatter eller eventuellt en tvångsupplåning för att begränsa köpkraften. Några sådana förslag har finansministern icke kommit med, vilket hälsats med allmän tillfredsställelse. Och dock måste man ha klart för sig att dylika åtgärder kunna bli nödvändiga, om utvecklingen blir den som jag nu har skisserat.

Den ekonomiska politiken hade riksdagen, herr talman, tillfälle att diskutera för föga mer än en månad sedan, då beslut fattades om den provisoriska förbättringen av löneställningen för vissa befattningshavare i statens tjänst. Jag har kastat ett öga på den debatten, innan jag utarbetade detta anförande, och jag är ledsen att säga, att det finns ett argument i den, som med de utgångspunkter vi nu ha att röra oss med, synes mig mindre bärkraftigt än det då tedde

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sig. Det anfördes av flera talare, bland andra finansministern själv. Det gick ut på att verkningarna av en köpkraftsökning på själva prisutvecklingen måhända tidigare överdrivits. Men om nu varuknappheten accentueras, blir varje köpkraftsökning otvivelaktigt en faktor som har utsikter att driva upp priserna. Läget har för övrigt sedan i slutet på november förändrats främst i så måtto, att det långa fredstillståndet på arbetsmarknaden, som redan störts av ett par mindre skärmytslingar, hotar att rivas upp av en verklig storstrid. I pressen har regeringen fått snubbor för att den inte gjort ett ingripande i någon form, ehuru kritikerna inte för egen del gjort sig besvär med att förklara vilken form av ingrepp de vilja förorda. Riksbanksfullmäktige förordade på sin tid en överläggning mellan parterna, en slags »rundabordskonferens», och en sådan möjlighet står ju alltså öppen, då det psykologiska ögonblicket är inne.

För min del vill jag beteckna som klokt, att regeringen undvikit varje initiativ, som kunde betecknas som förhastat. Det gäller här i hög grad ömtåliga ting. Vilken statsmakternas roll i framtiden kan komma att bli är det bäst att nu inte spekulera om. Alla betrakta helt visst som önskvärt, att ytterligare konflikter kunna undvikas; en storkonflikt ha vi självfallet knappast råd med, men det skall å andra sidan vara ytterst trängande skäl, som skulle framtvunga ett tvångsingripande av något slag. Jag tror det är klokare att i denna punkt nöja sig med att uppställa vissa principiella grundsatsar. Om det skall vara nödvändigt, vill jag här framhålla, att man från socialdemokratiskt håll alltså betraktar skyddet för penningvärdet som en av nuets viktigaste uppgifter, gärna den allra viktigaste i vår inre politik. Det gäller här inte — finansministern underströk också detta vid höstriksdagen — en kompromiss eller eftergiftspolitik från vår sida gentemot andra partier, utan det är fråga om en skyddspolitik för de svenska arbetarnas, de breda svenska folklagrens egna intressen. Vi äro också på det klara med att vi här ha att göra med en fråga, av vars lösning efterkrigsutvecklingen i hög grad beror. Målet är alltså skyddet för penningvärdet. Medlet har varit pris- och lönestoppspolitik. Det kan nu inte hjälpas att denna formel förlorat åtskilligt av sin verkningskraft. I allmänhet förbiser man nog att skälet till att denna politik i stort sett lyckats, trots att vissa löner och även vissa priser höjts, är den förbättrade varuförsörjning, som kunnat komma till sin rätt sedan 1942. I alla fall är parollen om pris- och lönestopp inte längre någon talisman, för vars magiska kraft människor utan vidare böja sig. För varje avvisande av ett krav på löneförbättring fordras det skäl i sak.

Framför allt säger man sig på arbetarsidan, att pris- och lönestoppsprincipen missbrukas, om den tas till intäkt för att avvisa förbättringskrav även från de allra sämst ställda också om förbättringar kunde ske utan att det skulle behöva leda till höjda priser. Olusten framkallas främst av den otillräckliga insyn i industriens betingelser härvidlag som står till buds vid bedömningen.

Industriens förtegenhet om sina egna möjligheter har möjliggjort eller i varje fall bidragit till den i vissa stycken ovederhäftiga och överdrivna agitation, som förts på det fackliga fältet. Det finns otvivelaktigt företag, ja hela näringsgrenar, där förtjänstmarginalen är tämligen knapp, men det finns andra, där man åtminstone har anledning misstänka motsatsen och där skälen att avvisa partiella lönekrav icke äro bärande. Det måste betecknas som otillfredsställande att i ett demokratiskt land diskussionen om dessa ting icke kan föras nämnvärt vidare på grund av den sekretess, varmed förvaltarna av landets produktiva tillgångar omge sin verksamhet. Om arbetsmarknadens parter skola sammanföras under statlig ledning, förefaller det mig som om ett starkt motiv härför skulle vara att framtvunga en verklig diskussion kring

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

dessa problem. Det blir utomordentligt svårt, för att inte säga ogörligt, att tillbakahålla anspråken på inkomstförbättringar, om det inte sakligt kan påvisas att sådana förbättringar inte kunna ske utan att spränga prisstoppet.

Jag skulle vilja gå ett stycke längre än så, herr talman, och upprepa vad jag tidigare har sagt, nämligen att den svenska arbetarrörelsen har under kriget visat stor framsynthet och en exemplarisk lojalitet gentemot landets intressen; dess medlemmar ha satt sina egna personliga önskemål i efterhand och böjt sig för det allmänna intresset, många med mycket stora uppoffringar; då de sämst ställda arbetarnas resurser nu uttömts och kristidens påfrestningar skapat ett i viss mening explosivt läge, som man väl kan beklaga men inte undanröja, kunde man då inte ha rätt att kräva en verklig självrensning från andra samhällsklassers sida beträffande deras möjligheter att lämna sina bidrag, göra sina uppoffringar? Den frågan är kanske en snula för allmänt ställd för att någon skulle gitta svara på den. Den kan naturligtvis också få en mera konkret adress. Jag är fullt medveten om att näringslivets organisationer under kriget i stort sett mycket lojalt samverkat med statsmakterna, men om vi nu skulle komma i det läget att samhällsnyttan fordrar verkliga uppoffringar från företagarnas sida, kan man då räkna med att de stora centralorganisationerna gentemot sina medlemmar lika bestämt inskräpa nödvändigheten av uppoffringar som arbetarrörelsens centrala organisationer för sin del gjort under hela kriget? Av svaret på den frågan beror uppenbarligen i hög grad, i vilken mån vi kunna komma till rätta med problemen utan tvångs-ingripanden av något slag.

Jag har hittills inte berört möjligheten av prissänkningar. Förra sommaren och även i höstas voro vi ju allmänt tämligen förhoppningsfulla i fråga om utsikterna för sådana. Vi tänkte oss att krigsutvecklingen relativt snart skulle medföra, att importen ökades, att frakter och försäkringar gingo ned. Så har inte skett och vi kunna sålunda inte räkna med några yttre faktorer som stöd för prissänkningar. I fråga om inhemska konsumtionsvaror ha sedermera vissa reduktioner kunnat företagas, vilka vid årsskiftet påverkade levnadskostnadsindex nedåt, men om jag inte är fel underrättad — det kanske herr Bergvall under debatten blir i tillfälle att upplysa om — är det här fråga om justeringar, som måhända snart kunna upphävas av prishöjningar framkallade av importläget. Synbarligen är det därför inte möjligt att nå fram till några väsentliga prissänkningar i stället för de löneförbättringar, varpå krav resas. I diskussionen har man tidigare inte sällan pekat på omsättningsskattens borttagande som en väg till prissänkningar. Finansministern har hittills underlåtit att beröra den frågan, förmodligen inte minst av statsfinansiella skäl. Svårigheten att täcka den lucka i budgeten, som uppstår om inkomsterna av omsättningsskatten bortfalla, borde enligt min mening inte vara ett tillräckligt starkt motiv att avvisa tanken. Däremot måste jag nog erkänna att i det läge, som nu synes uppkomma, skattens borttagande kunde få betänkliga verkningar ur köpkraftssynpunkt. Äro vi då fullständigt låsta när det gäller att lätta priserna eller att motverka prisstegringar, vilka förorsakas av rimliga löneförbättringar för de sämst ställda? Uppenbarligen finns det en väg. Den beträddes redan i krigets början. Denna väg ha vi sedan följt på livsmedelsområdet. Jag syftar på utvägen med prissubventioner att tillgripas i de fall, då en företagsamhet visas vara obetingat ur stånd att bära några som helst ökade löner inom sin förtjänstmargin. Man kunde vidare tänka sig att sådana allmänna subventioner eller produktionsbidrag finansierades och köpkraftsmässigt balanserades genom ökad beskattning på exempelvis stora företagsvinster.

Jag ber om ursäkt, herr talman, om jag blivit något långgrandig i mina re-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sonemang i fråga om den ekonomiska politiken, men det gäller dock här de problem, som nu ovillkorligen stå i förgrunden. Jag skall sluta detta avsnitt med några få anmärkningar till själva budgetförslaget. Finansministerns oväntade tilltag att framlägga en på papperet balanserad budget synes ha överraskat den allmänna opinionen och bidragit till att presskommentarerna till 1945 års statsverksproposition blivit mer än vanligt splittrade. Budgetbalanseringen är ju alltigenom villkorlig. Men det kan ju ha funnits lika stora skäl att uppskjuta uppskattningen av de militära beredskapsutgifterna för större delen av nästa budgetår, vilket ju börjar den 1 juli i år, som att nu yxa till en summa på en höft. Jag har fattat det så att finansministern med sin lösning haft ett pedagogiskt syfte. Han har velat visa att vi, när de direkt krisbetonade beredskapskostnaderna upphöra, ha en hållbar grund att stå på, trots de militära organisationskostnadernas ökning och tillväxten av många civila utgifter under kriget. Vidare har finansministern synbarligen velat presentera en budget, som i görligaste mån ansluter sig till hans tankegång, enligt vilken det med tanke på den förmodade högkonjunkturen efter kriget närmast är statens tur att fylla sin roll i den samhällsekonomiska balansen genom att visa återhållsamhet och hålla tillbaka sina utgifter. Den lätta förvirring herr Wigforss åstadkommit i pressen kanske beror på den plötsliga effekten, då hans nya budget sålunda krossat den allmänna bild av den socialdemokratiska finansministern sådan man inom den borgerliga pressen velat få allmänheten att betrakta honom, d. v. s. porträttet av en hushållare, för vilken det nästan är en styggelse att inkomster och utgifter mötas.

Så långt som vi nu kommit kan det i alla fall konstateras, att det förtroende finansministern hyst för det svenska samhällets bärkraft, när han belastat detta samhälle med skatter, som vi i krigets början hade ansett omöjliga att bära, icke har gäckats. Den ofta bebådade allmänna katastrofen har uteblivit. Nationalinkomsten beräknas tvärtom ha stegrats från 11,5 till 17 miljarder. Att kapitalbildningen icke upphört avspeglar sig ju bäst i de avsevärda summor, som under dessa år kunnat upplånas åt staten. Denna utveckling har givetvis främst en orsak, nämligen att vi lyckats upprätthålla full sysselsättning. Ingenting kunde väl vara en bättre eggelse för strävandena att också efter kriget hålla vårt produktionsliv i full gång än detta faktum. Glädjande nog råder nu allmän enighet om den målsättningen att även efter kriget upprätthålla full sysselsättning.

De olika huvudtitlarna äro ej heller i år egentligen svältfödda. Herr Bagges efterträdare på ecklesiastikministerposten har debuterat inte bara med en liten ökning av anslagen på kulturbudgeten, utan han har också framlagt en i och för sig föredömlig sammanställning av denna budgets andel av riksstaten i dess helhet genom åren. Av denna sammanställning framgår att denna andel under kriget sjunkit med allenast 3 procent. Detta får ju ändå anses vara ett mycket gynnsamt resultat. Jag skall icke nu ingå på de enskilda huvudtitlarna. Jag vill endast i förbigående säga, att riksdagen säkerligen med stort intresse följer försvarsministern i de bemödanden att åstadkomma ytterligare rationalisering och framför allt mera sparsamhet inom försvarsväsendet, som han nu redovisar.

Jag skall i stället beröra några aktuella frågor. Jag måste då i första hand stanna inför en sak som på sistone väckt ytterligt pinsam uppmärksamhet över hela landet. Jag syftar på att en svensk tjänsteman, som haft en central ställning i behandlingen av flyktingsärenden, beslagits med något så över alla gränser avskryvärt som att till främmande makt ha lämnat uppgifter om dessa flyktingar. Den svenska opinionen har känt sig i högsta grad upprörd över detta. Vi ha väl hittills i allmänhet velat betrakta spioneri mot det egna landet

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

som det grövsta av de brott, vilka dess värre florerat under kriget. Men att bedriva trafik, som åtminstone i en del fall måste ha medfört att åtskilliga oskyldiga människor i ett ockuperat land utlämnats till fängelse, misshandel och kanske exekution, är någonting för vilket Dante skulle ha berett plats på den nedersta av alla avsatser i sitt Inferno. Att de avslöjanden som här gjorts ha upprört alla så starkt, beror på att vi känna oss ha ett gemensamt ansvar för de flyktingar, som beretts en fristad i vårt land. Det har naturligtvis varit nödvändigt att iakttaga en viss varsamhet beträffande en del av dessa flyktingar, men vi skulle djupt beklaga, om flyktingarnas minnen av vistelsen i vårt land skulle bli av det bittra slaget. Det är skrämmande att en privatperson uppträtt i angivarens vedervärdiga roll, men att en statens tjänsteman gjort så är mångdubbelt mera upprörande. Jag tar nu inte upp denna sak för att lägga sten på bördan för dem som främst bära ansvaret för det skedda. Jag har heller ingen anledning att sälla mig till dem som velat sätta socialminister Möller eller statsrådet Erlander i gluggen för en sak, mot vilken de säkerligen skulle ingripit skoningslöst och snabbt om de haft kännedom om den. Jag har i första hand tagit upp denna sak för att uttala min tillfredsställelse över att regeringen har tillsatt en statlig utredningskommission som skall gå till botten med saken. Därutöver skall jag tillåta mig vädja till socialministern att redan i dag ge denna kammare del av de upplysningar han kan sitta inne med och som han anser sig kunna meddela bland annat om omfattningen av den skada som byråinspektören i utlänningskommissionen förmått åstadkomma. Saken är nämligen synbarligen av den storleksordning, att detta första sammanträde med riksdagen bör tas i anspråk för ett klarläggande så långt det går att ge.

Denna sak leder mig osökt över till att säga några ord om det utrikespolitiska läget sådant det nu ter sig, ehuru jag redan inledningsvis berört det som bakgrunden till vår ekonomiska och handelspolitiska problemställning. I sammanhang med den allt tätare spärren kring vårt land kan jag inte förbigå de nya olyckor, som drabbat vår sjöfart och nu senast fisket på västkusten. Över de tidigare katastroferna vilar alltså ett kompakt dunkel. Vi måste få den misstanken, att okända pirater smyga omkring utanför vår kust och avsiktligt utföra sina meningslösa förstörelsegärningar i nattens mörker. Den senaste olyckan, minsprängningen av ett fiskefartyg på västkusten, som ytterligare ökat vår fiskarbefolknings offergård under kriget, ligger bara några dagar tillbaka i tiden, och antingen den har ett sammanhang eller inte med utvidgningen av det tyska minfältet i Skagerack, som notifierades någon dag innan och som föranledde en svensk protest, är denna utvidgning en åtgärd av samma slag som tyskarna förut vidtagit under kriget. Vi måste nu liksom tidigare spörja oss, om de krigförandes intressen ovillkorligen kräva ett så flagrant åsidosättande av ett neutralt lands rätt, att utövningen av en legitim svensk verksamhet i omedelbar närhet av vår egen kust skall behöva riskera svenska människoliv. Västkustens fiskare ha under kriget modigt gjort sin plikt. Deras näringsfång är av utomordentlig betydelse för vårt folkhushåll. Vi hylla dem av vår fiskarbefolkning, som fått sätta livet till under arbetet, bland vår beredskaps hjältar, och sympatierna gå från hela nationen till deras efterlevande.

De senaste veckornas ökade stridsaktivitet utanför vår västkust är ett handgripligt bevis för att vi alltså inte äro långt borta från krigets zoner. I övrigt har freden dock gjort framsteg sedan sist i vår omedelbara närhet. Finlands krig i norr har praktiskt taget upphört. Vi ha för övrigt det intrycket, att Finlands situation vunnit i stabilitet. I den mån vi från vår utgångspunkt och med hänsyn till den begränsade tidsrymden kunna bedöma saken,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

förefaller det oss som om efter de blodiga krigsåren förhållandet mellan Sovjetunionen och Finland med överraskande och glädjande snabbhet fått en friktionsfri karaktär. Vi alla här i Sverige önska att denna utveckling måtte fortgå. Jag vågar nog säga att Finlands folk, som en gång vann hela världens beundran för sin tapperhet och uthållighet i krig, nu också visar sig värt den största aktning för den samling, kraft och värdighet, som det förmår visa i ett svårt skede av sin historia.

I Norden har läget i övrigt inte förändrats i annan mån än att den första remsan norsk jord befriats och en stor del av Nordnorge nu efter de tyska truppernas evakuering och befolkningens brutala tvångsförflyttning eller flykt till Sverige lagts dött och öde. För Norge och Danmark dröjer befrielsens dag. Det ser ut som om dessa båda länder komma att bli de allra sista i Europa, vilka lösgöras ur den förhatliga ockupationens grepp, något som vi ju tidigare knappast ansågo, att det fanns anledning att tro. Den sympati vi hysa för dessa våra broderfolk och vår lidelsefulla önskan att kunna vara dem till hjälp har ju så ofta uttalats, inte minst här i riksdagen, att jag närmast känner en viss rädsla att ånyo använda uttryck, vilka lätt kunna uppfattas som schablonmässiga fraser. Men vi ha dock intrycket att det inte behövs några ord. Det är viktigare att vårt stöd inte längre helt och hållet befinner sig på förberedelsernas plan. Sålunda har det, vad beträffar norrmännen, vilka ju behöva all den materiella hjälp de kunna få, glädjande nog varit möjligt med en ökad verksamhet från svensk sida. Vi äro övertygade om att den skall vara till nytta i Norges svåra situation. För övrigt förefaller det, ju mera vår efterkrigsplanering framskrider, som om det finns åtskilliga områden, på vilka Sverige kan ställa sina resurser till förfogande för nordiska grannar.

Herr talman! Jag vill till sist ånyo betyga, att vi alla stå eniga bakom den ofta deklarerade beredvilligheten från Sveriges sida att på allt det sätt som är möjligt medverka till att bygga upp den värld, som väl ändå en gång skall få se fredens dag randas. Jag har därmed kommit till slutet av dessa mina betraktelser. Det återstår därför för mig endast att hemställa om remiss till vederbörande utskott av 1945 års statsverksproposition.

Herr Skoglund i Doverstorp: Herr talman! Så länge krigsfaran för vårt land kunde anses som direkt överhängande, var sammanhållningen inom vårt folk storartad. Alla krafter spändes för att bevara vår självständighet. Jag vill påstå, att sammanhållningen även allt fortfarande är god. Det vore likväl oriktigt att inte erkänna att en viss förskjutning härutinnan skett. Vi ha kanske, som den föregående talaren antydde, något för tidigt diskonterat de fördelar som freden borde medföra. Detta har åstadkommit, att olika gruppintressen vaknat till liv liksom vårlökar, när tjälen går ur jorden. Risken för bakslag är ingalunda obefintlig å vare sig det ena eller andra området. Av den anledningen vore det därför kanske klokt att något dämpa känslorna.

Med tanke på de förändringar, som antagas ha skett i den allmänna opinionen, har det förutsagts att årets remissdebatt antagligen skulle bli särskilt livlig. De pådrivande krafter, som skulle stimulera andarna i denna församling, skulle vara, dels resultatet av föregående års riksdagsval, som ju medfört vissa förändringar i kammarens sammansättning, och dels de växande motsättningarna på det ekonomiska området, kanske då främst i avseende å vår penningpolitik. Det är möjligt att dagens debatt, innan herr talmannen någon gång under nattens sena timme förklarar den avslutad, kan rubriceras som »livlig». I så fall har nog diskussionen mera kommit att röra sig om det som saknas i statsverkspropositionen än om det som återfinns där.

När jag sökt orientera mig i Kungl. Maj:ts nådiga förslag och försökt tyda

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

finansministerns försiktiga och — jag tillåter mig säga — på vissa avsnitt föga upplysande uttalanden, har jag kommit till den slutsatsen, att detta uttrycksätt måste vara valt med full avsikt. Såsom skäl för en så långt driven försiktighet från regeringens sida kan givetvis åberopas det oklara läge vi befinna oss i. Mest troligt förefaller det mig dock, att regeringen vill vinna tid och icke nu vill diskutera eller avslöja sina avsikter framöver. Jag vill nämligen säga herr finansministern, att ett sådant antagande som att regeringen på något sätt skulle vara villrådig vill jag icke gärna utgå ifrån. Ett sådant tillvägagångssätt som här använts kan väl förklaras men knappast försvaras. Det blottar ett stort svaghetstillstånd som kan medföra uppenbara vådor, om regeringen icke i en så påfrestande tid som denna — och med den bättre utsiktspunkt över det ekonomiska livet som regeringen bör förfoga över — söker vägleda opinionen och hindra nedbrytande krafter i samhället. Under förra årets remissdebatt gick finansministern med stor kraft in för att försvara riksbankskommitterades program som — om jag fattade det rätt — siktade till att penninginkomsterna i princip borde varken höjas eller sänkas. Man räknade nämligen med att om penninginkomsterna började röra sig uppåt vore det icke möjligt att nedbringa priserna i proportion till den förbättrade varuförsörjningen. Reservation gjordes för vissa särskilt svårt ställda samhällsgrupper. Någon lönesänkning ansågs å andra sidan heller icke önskvärd med tanke på de ogynnsamma verkningar som därav kunde följa i deflationistisk riktning. Målsättningen kunde i korthet uttryckas så: med bibehållande i stort sett av den under kriget av löntagarna uppnådda nominella inkomstnivån åsyftar man att med hjälp av de prissänkningar utvecklingen anses medge snarast återställa förkrigstidens reallöner. Därvid godtages en icke obetydlig penningvärdeförsämring, och man uppger i realiteten tanken på att genom återställandet av realvärdet å fordringar och tillgodohavanden, uppkomna före kriget, ge jämväl dessa innehavare full kompensation för penningvärdeförsämringen. Därmed följer, såsom jag tidigare här i kammaren tillät mig framhålla och som jag alltjämt vidhåller, att man beklagligtvis går hårt fram över sparare, försäkringstagare och pensionärer.

De riktlinjer för vår penningpolitik bankoutskottet senare fram på församlingen enade sig om och som riksdagen sedan godtog följde också i stort sett riksbankskommitterades förslag. I årets statsverksproposition kommer finansministern efter en rätt så pessimistisk skildring vari han framhåller, att utvecklingen i andra länder ger anledning att räkna med svårigheter för Sveriges ekonomiska politik under en längre tid än man kanske tidigare i regel varit böjd att förutsätta, fram till det uttalandet, att intill dess att en förbättring i försörjningsläget inträffar och på grund därav en sänkning av prisnivån kan ske och därmed också en förbättring av realinkomsterna böra de av statsmakterna antagna riktlinjerna för pris- och lönepolitiken vidhållas. Här är man enligt min mening framme vid det väsentliga i regeringsuttalandet.

I början av mitt anförande nämnde jag, att vi kanske diskonterat de fördelar som freden borde medföra litet för snart och att detta medfört, att olika gruppintressen skyndat till för att taga ut vad som är möjligt. Jag ber att få uppehålla mig vid detta särskilda spörsmål några minuter. Kriget torde med all sannolikhet komma att vara längre än vad de flesta trodde i höstas, och den därav följande begränsningen eller det kanske totala upphörandet av importen måste försämra varutillgången. Fjolårets skörd blev heller icke vad man hoppats under växttiden. Vi ha vidare utfäst oss att hjälpa våra grannfolk, och detta tillsammans kan komma att medföra ett åtstramat försörjningsläge. Skola vi samtidigt vara med om en ökning av de rena penninginkomsterna genom löneförhöjningar, kan väl en ytterligare prisstegring och därmed ytterligare försämring

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

av penningvärdet icke gärna undgås. Ytterligare påfrestning i fråga om penningvärdet få vi väl också — såsom den föregående talaren vidrörde — räkna med genom de stora exportkrediter som Sverige måste lämna andra länder. Det blir då fråga om att exportera varor vars utbetalda tillverkningskostnader ökat penningöverflödet inom landet utan att motsvarande nyttigheter få importeras.

Skyddsvallen mot en sådan syndaflod som en långt gående penningvärdeför-sämring utgör skulle, om lönestoppet upphör, bli prisstoppet och priskontrollen. Jag anser, att vi lyckats uppnå bättre resultat genom priskontrollerande åtgärder än man kanske vågade hoppas, när prisstoppet genomfördes. Men skyddas icke prisstoppet av tillbakahållande krafter i fråga om penningflödet lär nog icke prisstoppet ensamt förmå utgöra en tillförlitlig fördämning. En annan fråga är, hur produktionen och investeringarna i näringslivet skulle påverkas av ett ensidigt prisstopp utan motsvarande återhållsamhet på lönefronten. Herr Vougt var i sitt anförande här inne på den frågan. Han talade om industriens stora förtegenhet, när det gällde dess egna vinstmöjligheter, och han ställde i utsikt, att det borde finnas möjlighet till vissa förbättringar. Jag skall icke upptaga den frågan i detta sammanhang, då jag förmodar, att flera talare senare komma tillbaka till den saken och att det då blir tillfälle till reflexioner över herr Vougt's yttrande.

Det vore felaktigt att icke tillmäta den oro som för närvarande kan iakttagas på arbetsmarknaden stor betydelse och ägna de krav i lönehänseende som komma fram all saklig prövning. Den marginal inom vilken lönejusteringar kunna förekomma måste dock i dagens situation vara mycket smal, om icke hela det ekonomiska program som statsmakterna uppställt skall brista. På den punkten instämmer jag helt med herr Vougt, när han säger, att skyddet för penningvärdet är den största inrikespolitiska frågan i dagens situation. Jag är övertygad om att på båda sidor om förhandlingsbordet sitter kunnigt och ansvars-medvetet folk som har klart för sig, hur tragiskt det vore, om vi genomlevat de många krigsåren rätt så drägligt men i slutspurten skulle gå mot ett upplösningstillstånd. Från ytterlighethåll bedrivs en mycket ansvarslös agitation, och man utlovar alla tänkbara fördelar utan att ha motsvarande täckning för dessa. I ett sådant läge borde det vara finansministern — och för övrigt regeringen i sin helhet — angeläget att starkare än som skett i statsverkspropositionen söka vägleda den allmänna opinionen. Dagens debatt kan ju med fördel användas i den riktningen. Professor Myrdal, ordföranden i kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering, började i söndags ett slags upplysningsverksamhet — i vissa avseenden tacknämligt, men när man läser litet noggrannare finner man den kanske så oklar, att man icke i detta ögonblick kan oreserverat rekommendera den.

Vad själva budgeten beträffar så blev man ju i första ögonblicket glad, när den omtalades som en balanserad budget. Utgifter och inkomster syntes på driftbudgeten jämna ut varandra. När man senare sökt litet närmare studera det hela, blir kanske tillfredsställelsen icke lika stor. Snarare vill man nog då ställa den frågan: är det något budgetförslag alls? Inskränker det hela sig inte till en arbetshypotes som godtages till i vår, då det verkliga ställningstagandet måste ske? Finansministern utlovar vid en senare tidpunkt propositioner av mycket avgörande betydelse. Intill dess få alltså statsutskottet och riksdagen arbeta så att säga på känn. Riksdagen får också fatta bindande beslut i många frågor utan att veta något om finansieringen, och det torde man kunna betrakta såsom en föga tillfredsställande ordning. Vad finansministern tänker beträffande skatterna är också tills vidare en hemlighet. Han hänvisar — och onekligen med visst fog — till det ovissa läget och de förändringar som kunna uppstå exempelvis genom en fullständig avspärrning utåt, men i samma veva

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

underrättas vi också om att kommissionen för ekonomisk efterkrigsplanering kan beräknas vara färdig mot vårsidan, och då ligger den frågan nära till hands: är det manne förbehållet herr Myrdal att hissa ridån och låta oss skåda vad som nu saknas i budgetförslaget? Herr Vougtts anförande för en liten stund sedan kunde också föra tankarna i den riktningen. Han diskuterade vissa nya tänkbara linjer beträffande subvention till sådana företag som icke kunnat gå med på löneförhöjningar eller, rättare sagt, icke kunnat klara dem inom den vinstmarginal som funnits. Han var också framme vid möjligheten att taga upp extra skatter av vissa industriföretag som hade bättre vinst. Jag vet icke, om det var herr Vougtts avsikt att förorda ett förslag som hörts av tidigare, fastän vid det tillfället från ett grannland, att man skulle låta mindre väl skötta företag erhålla subvention från bättre skötta. Till detta vill jag blott säga herr Vougt, att då får han räkna med en uppgörelse från kommunisternas sida, därför att den ledare som återfinnes i Ny Dag samma dag som riksdagen sammanträdde förordar en kapitalistisk ordning, där man direkt rekommenderar en ganska hänsynslös rationalisering, varvid man under inga förhållanden får göra något undantag för mindre väl skötta företag. — Jag skulle tro, att om det verkligen förhåller sig så som här antytts är det större utsikter för att få en s. k. livlig politisk debatt någon gång på vårsidan än i dag.

När därför budgeten nu till synes är balanserad, så sammanhänger det med att finansministern nedräknat kostnaderna för försvarsberedskapen till 260 miljoner kronor, en summa som väl närmast kräves enbart för avvecklingen av beredskapen. Herr Wigforss är med andra ord större optimist än presidenten Roosevelt som i sitt budskap till kongressen förutsatte krigets fortsättande till 1945 års slut. Herr Wigforss stannar, om man räknar såsom jag gjort, faktiskt vid den 1 juli eller möjligtvis ett par månader senare. Vem som får rätt vågar jag icke på något sätt spå om. Ett är säkert: går det så illa, att president Roosevelt blir sannspädd, uppstår en avsevärd lucka att täcka i budgeten.

Icke heller något belopp för kredit till utlandet är medtaget i driftbudgeten. Det är väl meningen, att det skall gå över kapitalbudgeten. Vi torde dock få utgå ifrån att det blir fråga om vissa krediter som icke kunna komma att återbetalas. Alltså även där är det fråga om utgifter som kunna behöva täckas — om än i framtiden — genom upplåning eller genom skatter. Min slutsats på detta budgetområde blir alltså: statsfinanserna äro sådana, att de tåla inga extravaganser. Jag skulle vilja tillägga, att det vore klokt, om riksdagen ville ha detta i minnet.

I hög grad beroende av den ekonomiska utvecklingen är också en rad åtgärder som vi planera på det sociala området. Jag och flera med mig ha en känsla av att många utredningar som här pågå för närvarande utföras utan någon kontakt med varandra och att de kanske framför allt icke äro sammanhållna genom tillräckliga åtgärder från statsledningens sida. Jag gör den frågan till socialministern: Finns det ingen möjlighet, att de stora utredningarna, exempelvis socialvårdskommittén — jag erkänner, att jag är ledamot i den — och befolkningsutredningen, vars ordförande jag har här framför mig, gemensamt och i nära samråd med finansdepartementets sakkunskap kunde åstadkomma åtminstone en enkel skiss på ett sammanhängande socialplan? De enskilda medlemmarna i de olika utredningarna måste för närvarande känna sig som verkstadsarbetaren vilken är sysselsatt med framställandet av en viss del i en viktig konstruktion men aldrig får tillfälle att taga del av huvudritningarna. Jag befarar, att det måste bli fråga om en rätt så besvärlig avvägning mellan de olika socialvårdsgrenarna — jag kan bara nämna ett exempel, pensionärerna och de barnrika familjerna. Vi ha — såsom jag en gång tidigare i annat sam-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

manhang framhållit i kammaren — inom socialvårdskommittén redan sett skymta den dragkamp, som nog kommer till stånd mellan vad jag skulle vilja kalla ålderdomsförsörjningen och de anspråk som resas från dem som ha att sörja för de barnrika familjerna och bekosta barnens uppfostran. Vi kunna säga, att vi betala en hedersskuld till de gamla genom att ordna deras ålderdomsförsörjning, men vi måste också säga oss, att barnen och ungdomen äro framtiden, och att det blir tack vare dem som vi få möjligheter att ge de gamla en anständig försörjning. För närvarande förefaller det faktiskt, som om varje utredning arbetar utan att bekymra sig för vilken del av möjliga ekonomiska tillgångar deras förslag i förhållande till andra kan göra anspråk på. Min tro är, att vi böra räkna med mycket betydande belopp för sociala ändamål, men även om det blir möjligt för oss att göra så, blir det icke fråga om mera än att det måste utnyttjas på ett både klokt och effektivt sätt.

Vid förra årets riksdag väcktes motioner om översyn och samordnande av de utredningar som berörde landsbygdens avfolkning — allt i syfte att få fram förslag till snara åtgärder i för landsbygden stödjande syfte. Motionerna biföllos — jag vill minnas så gott som enhälligt. Mig veterligt har dock regeringen ännu icke vidtagit några sådana åtgärder med anledning av riksdagens skrivelse som ifrågasattes i motionerna.

Den högkonjunktur som är rådande med åtföljande efterfrågan på arbetskraft har ytterligare aktualiserat landsbygdsfrågorna. I mycket hög grad är det fråga om en ekonomisk avvägning olika grupper emellan. Det bör erkännas, att vissa åtgärder vidtagits för att höja såväl jordbrukets lönsamhet som de jordbruksanställdas lönenivå. Vad jordbrukarnas inkomster beträffar så blevo de emellertid på många håll starkt förminskade på grund av att förra årets skörd icke gav vad man hoppats på under växttiden. Beträffande vissa delar av landet ha kanske ogynnsamma bärgningsförhållanden inverkat. Beträffande jordbrukets löneanställda har en förbättring skett och en något bättre relation åstadkommits mot andra yrkesgrupper. Men nu förefaller det, som om andra folkgrupper äro i farten med lönerörelser, vilka, om de ha framgång, på nytt vidga klyftan i inkomsthänseende mellan dessa folkgrupper och jordbrukets utövare. Jag tror, att det nog bör sägas ut här i riksdagen, att stämningen bland jordbrukarna är sådan, att de icke utan vidare komma att finna sig i en sådan utveckling.

Vad landsbygdens folk av olika kategorier också spørjer efter är, hur snart utredningen angående dyrortsgrupperingen låter höra av sig. Enligt redogörelsen för vad i riket sig tilldragit får man den upplysningen, att utredningen avser att vara färdig första halvåret 1945. Det bör då vara regeringen angeläget att så snabbt som möjligt vidtaga de åtgärder som föranledas av utredningen.

Det finns också andra inrikespolitiska frågor som icke direkt angå försörjning och produktion, men som ändock äro av största betydelse. Jag syftar härvid på flyktingsfrågorna. Storleken och omfattningen av dessa problem ha tvi-velsutän ställt våra myndigheter inför många svårigheter, vilkas lösning fordrat verkliga kraftinsatser. Det heterogena flyktingsmaterial som man haft att ta hand om har icke underlättat mödorna. I stort sett får man nog ge ett uppriktigt erkännande åt det arbete som nedlagts av både de civila och militära myndigheter som haft hand om dessa frågor. Tyvärr ha inte friktioner kunnat undgås.

Det måste tillika sägas — det har redan tidigare vidrörts här i dag — att affären Paulsson-Lönnegren är en ful fläck i våra bemödanden att från vår i kriget gynnade position bringa den humanitära hjälp vi mäktat och som det bör vara oss angeläget att skänka. Nu har regeringen tillsatt en särskild parlamentarisk undersökningskommission. Man bör kanske lovorda det raska

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

grepp, som här tagits — omedelbart före remissdebatten — men tillfredsställelsen skulle ha varit större, om kontrollen från överordnade myndigheter från början varit sådan, att en person som herr Paulsson icke hunnit glida genom nätet. Det är att hoppas, att undersökningskommissionens arbetsresultat skall bidra till att återställa det rubbade förtroendet. Jag vill tillägga, att jag givetvis icke har något emot utan gärna instämmer i den önskan, som tidigare uttalats av herr Vougt, att socialministern om möjligt bör redan i dag lämna riksdagen de informationer om denna sak, som äro möjliga.

Våra inre problem äro som sagt svåra och brännande, men de få likväl inte taga allt vårt intresse i anspråk. Risker för att vi tillåta oss inrikespolitiska friheter, som äro större än vad det utrikespolitiska läget medger, är annars stor. Vi ha all anledning att komma ihåg, att vårt yttre läge alltjämt är ovisst och farofyllt. Ännu för ett halvår sedan kunde det se ut som om kriget i Europa skulle avslutas snabbt — den ena avgörande händelsen följde efter den andra i ett tempo, som ständigt tycktes öka. Men detta tempo kunde till sist inte hållas: de förbittrade striderna kring årsskiftet ha visat, att det ännu kan dröja länge, innan vapenstilleståndet är ett faktum.

Därmed förlängs också den period, under vilken vi själva befinna oss i riskzonen. Stora sammandrabbningar kunna även komma att äga rum i östersjöområdet, och vår neutralitetspolitik kan i sådana sammanhang lätt utsättas för nya påfrestningar. I väster är situationen dessutom allt annat än klar. Danmark och Norge ha fortfarande att utstå svåra lidanden under ockupationens tryck. Det är möjligt, att hårda och bittra strider komma att utkämpas, innan friheten återställs i dessa länder. Man inser lätt att Sverige under sådana förhållanden kan råka i ett mycket farofyllt och ömtåligt läge.

Alltjämt måste vårt folk också räkna med sådana förluster, som i krigstid alltför ofta drabba även de neutrala. Den senaste tidens erfarenheter ha på den punkten gjort slut på förhoppningarna om att det värsta skulle vara överståndet. Svensk sjöfart drabbades av sin hittills svåraste katastrof, när Hansa sänktes och drog med sig 90 människor i djupet. Besättningen från den sprängda ångaren Venersborg kämpade endast några veckor senare sin fruktlösa kamp mot stormen och kölden därute vid blekingekusten. Bägge dessa fruktansvärda olyckor, som djupt grepo alla sinnen, ägde dessutom rum under förhållanden, som inte utesluta, att främmande krigsfartyg varit i aktion och att det, som det tidigare har sagts här i dag, följaktligen kan ha varit fråga om rena piratdåd. Och just i dessa dagar har minsprängningen av Beltana från Hönö visat att våra fiskare fortfarande måste riskera liv och lem på västkusten för att kunna hemföra sina värdefulla fångster. Deras situation har blivit ännu mera bekymmerfylld, sedan Tyskland låtit utvidga minsparren i Skagerack och därmed ytterligare inskränkt fiskefartygens rörelsefrihet. Jag vill framhålla, att det är en angelägen uppgift för regeringen att göra allt vad som står i dess förmåga för att hävda svenska intressen och underlätta kustbefolkningens svårigheter. Jag instämmer gärna i den hyllning, som nyss ägnades västkustens modiga fiskarbefolkning.

I dagens såväl som i morgondagens läge böra vi svenskar sätta in hela vår kraft för att lindra nöden hos grannfolken och underlätta deras fredsanpassning. Det är den första och säkert också den mest effektiva insatsen vi kunna göra i det internationella återuppbyggandet tecken. Efter vapenstilleståndet böra vi dock medverka även i andra sammanhang än de nordiska. Vi skola taga på oss vår del av arbetet, då det gäller att skapa en bättre världsordning. Detta är emellertid endast möjligt under förutsättning att vi betrakta det internationella läget klart och realistiskt. Under kriget ha de små staterna hittills haft en i stort sett undanskymd ställning och små möjligheter att på-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

verka utvecklingen. Planer med vittgående konsekvenser för efterkrigstiden ha gjorts upp utan att de kallats till rådsbordet, utan att hänsyn tagits till deras önskan att redan från början få vara med om viktiga överläggningar. Det är symptom, som kunna varsla ont för framtiden. Ännu vilja vi dock hoppas, att förhållandena mellan stora och små stater skola utformas efter bättre och rättvisare principer än förr. För sådana syften bör Sverige verka. Vår uppgift är att göra vad som står i vår förmåga för att främja likaberättigandets och folkförsoningens idéer. Endast från dessa utgångspunkter kunna vi fylla de krav, som Europa har rätt att ställa på ett från krigets lidanden skonat folk.

Jag återkommer till slut till vad jag började med i mitt anförande: sammanhållningen inom vårt folk har under de påfrestande åren varit tillfredsställande. Vissa förskjutningar ha ägt rum i den allmänna opinionen. Vi hålla dock alltjämt ihop om det väsentliga. Den nuvarande regeringen är tillkommen för att förena nationens alla krafter mot hotet från det pågående kriget, faran må sedan uppenbara sig i form av militära aktioner mot våra gränser, handelspolitiska åtgärder, som äventyra vår försörjning, eller allvarliga inrikespolitiska återverkningar i fråga om vår produktion och vårt ekonomiska liv. Sviktar sammanhållningen i så pass livsviktiga frågor, ja då, herr talman, då förefaller det mig, som undanrycktes grunden för samlingsregeringens tillvaro.

Herr Hagberg i Luleå: Herr talman! Vi uppleva väl snart en ny variation av »kvartetten som sprängdes», och det gör, att jag tar mig friheten att redan nu spränga den traditionella ordningsföljden i remissdebattens första uppbåd. Det blir alltså en dissonans, som bryter de sedvanliga fyrstämmiga lovsångerna till »samlingsregeringens» ära. Det förhåller sig ju ändå så, att mitt parti är den enda partioppositionen mot den sittande regeringen, och jag ansåg det därför vara i sin ordning att det fick säga sin mening innan regeringen hunnit samlas till lunchkonseljen.

Jag antar, att våra synpunkter och önskemål fortfarande anses vara »illojala» mot »samlingsregeringen». Vi kräva exempelvis en bättre regering, att regeringsmakten blir ett stöd för arbetarklassen, som utgör 60 % av befolkningen, i stället för mot densamma, att en fast grund lägges för efterkrigsprogrammets snara realiserande, att de sämst ställda erhålla skyndsam hjälp, att en genomgripande sanering av rättsväsendet äger rum och att den svenska utrikespolitiken inriktas på att uppnå bättre relationer visavi de förenade nationerna. Detta låter naturligtvis hädiskt i mångas öron, i varje fall i jämförelse med det förälskade kuttret å la Doverstorp, men det är i alla fall vad vi ha lovat våra väljare att kämpa för.

Jag vill säga redan nu, att vi ha inte alls gripits av övermod. Vi känna mycket väl vår begränsning. Men vi ha ändå bakom oss en tiondel av svenska folket, och vid en rättvis mandatfördelning skulle vi ha haft ett 25-tal mandat på våra röster. Vi betvivla inte heller, att om vi haft övriga partiernas organisatoriska och ekonomiska resurser skulle vi lätt ha vunnit ytterligare hundratusentals röster. Men detta är av mindre betydelse i detta sammanhang. Vi ha hälsan och tiden för oss, vi ha en marxistisk plattform och tron på vår sak, och det avgör väl frågorna på längre sikt.

Men lika fria som vi äro från övermod, lika litet besvärar vi av mindervärdeskomplex. Vi vilja praktiskt delta i det parlamentariska arbetet och vara med vid beslutens utformning. Vi önska utnyttja parlamentarismens fördelar och äro beredda att kompromissa med andra, när vi anse detta vara i arbetarklassens intresse. Vi vilja samarbeta med alla, som, åtminstone en bit, vandra

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

samma väg som vi. Vi tänka därvid först på socialdemokratien — men erfarenheterna ha ju visat, särskilt under detta krig, att det finns framstegsvänner även i borgerliga partier, liksom 1940 års män återfinnas i borgfredens samtliga partier. Vi upprätthålla naturligtvis en kritiskt oppositionell attityd, då vi anse att den s. k. samlingsregeringens politik icke motsvarar de rimliga anspråk, som det svenska folket har rätt att uppställa. Jag har sagt det förut och det bör understrykas: *denna regering är oförmögen en konstruktiv politik och utgör ett hinder för en förnuftig omställning av den svenska politiken och för realiserandet av arbetarrörelsens efterkrigsprogram.*

Vi godta emellertid inte den enkla matematik, som säger att var tredje socialdemokrat skall ha en ordinarie plats i ständigt utskott, medan kommunisterna inte få en enda plats på 15 mandat. Jag har en gång i höstas erinrat statsministern om, och jag tycker det kan upprepas nu, när det är en ny riksdag, att när Branting på sin tid ensam trädde in i riksdagen, så gav den borgerliga majoriteten honom utan vidare placering i utskott. Det var på den tiden, när rösträtten ännu utgick efter fyrkskalor och då ordet demokrati egentligen var ganska okänt, åtminstone för gemene man. Troligen anser man väl på socialdemokratiskt håll, att situationen är skev, men man säger sig vilja trygga sin majoritetsställning i utskotten — i den långt viktigare regeringen är det däremot inte så noga om de borgerliga erhålla majoriteten. Det händer för övrigt nästan aldrig, att socialdemokraterna i stridsfrågor i utskotten kunna samla sig på en linje, utan de framträda ju i allmänhet med flera olika ståndpunkter. Dessutom menar jag att en socialdemokratisk riksdagsmajoritet har ju ganska lätt att korrigeras en utskottsmajoritet, som man inte anser vara tolerabel. Jag går för min del så långt, att jag tror, att sådant till och med skulle kunna rycka upp riksdagen och förta det där intrycket av uppgjord marsch, som man nu i allmänhet har, och kanske också animera både pressen och allmänheten till större intresse. En gammal riksdagsvaktmästare — numera avliden — förklarade en gång: »Jag har varit med i tre epoker i den svenska riksdagen — när frågorna avgjordes i riksdagen, när de avgjordes i utskotten och nu, när de avgöras av regeringen.» Jag tror, att om man kunde uppnå en ordning, där verkligen riksdagen icke nöjde sig med att vara ett bihang till regeringen, så skulle man ha vunnit en hel del.

Vi kräva alltså den hänsyn, som enligt parlamentarisk praxis anses självklar. Det kommer att visa sig oförståndigt att nonchalera våra förslag, ty ett parti, som representerar arbetarklassen eller en del av denna, kan alltid skaffa sig gehör på ena eller andra sättet. Detta inses numera av de flesta, låt vara att inte alla gå så långt som Industria, enligt vilken kommunisterna redan tagit ledningen i Sverige. Det heter där: »Det är en minoritets diktatur, som undergräver samhället självt.» Artikelförfattaren tänker därvid på det aktuella avtalsläget, där snart hela fackföringsrörelsen kräver högre löner i strid mot den officiella politiken. Men detta fackföreningsfolk och vi, som föra fram deras krav, äro icke den »föraktliga minoritet», varom Industria talar, ty den föraktliga minoriteten är att finna hos de kretsar, som skaffa sig makt och rikedomar genom obetalt mänskligt arbete.

Ja, herr talman, man kan säga, att *Sveriges fackligt organiserade arbetare trots samlingspartiernas gemensamma ansträngningar underkänna den hittills förda ekonomiska politiken.* Alla veta att förbittringen är stor ute i landet, och det vore ett misstag att tro, att denna är den kommunistiska agitationens verk. Om någon här spelat agitatorns roll så är det samlingsregeringens politik. Den har gjort tillvaron dyster i många svenska hem.

Sveriges arbetare känna till, att det finns rika och fattiga, att ett fåtal lever i lyx och överflöd medan många sakna brödet för dagen. Av landets dekla-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

rerade förmögenheter över 20 000 kronor har en procent av befolkningen hälften, medan en fjärdedel delar den andra hälften. Tre fjärdedelar av landets medborgare sakna förmögenhet. Professor Lindahl uppskattar nationalinkomsten till 17 miljarder kronor, men hur han än räknar kommer han inte upp till mer än 4 miljarder därav på den egentliga arbetarklassens konto, d. v. s. för nära 60 % av befolkningen. De återstående 13 miljarderna fördelas i mer eller mindre stora lotter bland de återstående av befolkningen. Ser jag på riksräkenskapsverkets beräkningar, så kommer man där till det resultatet, att endast sedan lönestoppet 1942 ha aktiebolagens taxerade inkomster ökat från 797 till 1 019 miljoner kronor, d. v. s. med 28 %. Hur professor Lindahl än räknar kan han inte få löneökningen för arbetarklassen under samma tid till mer än 8 %.

Detta är en lämplig utgångspunkt för bedömning av dagens mest brännande problem. Verkstadsarbetarna, som nu rösta om strejk, ha inte krävt mer än vad bolagen med *oförändrad utdelning kunna betala inom ramen av sina egna deklarerade nettovinster*. När bolagen nu skylla på svårigheten att hävda industrien i den internationella konkurrensen, bör det kanske inom parentes erinras om att det just är länderna med de låga arbetslönerna, vilka som regel blivit efter i den internationella konkurrensen, medan höga löner brukar vara den viktigaste drivkraften för rationalisering. Ett effektivt medel att konservera efterblivna produktionsmetoder brukar vara låga löner. I Förenta staterna, där arbetslönerna redan förut lågo betydligt högre än i Sverige och där de under kriget på sina håll upp till tredubblats, fruktar man inte konkurrensen från de låga arbetslönernas länder.

I Morgon-Tidningen hävdades för någon tid sedan, att kapitalisterna tjänat så grova pengar under kriget, att de inte längre kunna dölja dem genom fondering, varför en konflikt som förbrukade en del av pengarna antogs vara välkommen i stället för att vederbörande skulle nödgas betala ut dem i skatt till stat och kommun. Förr skrämde man som bekant arbetarna till underkastelse med framställningar om kapitalisternas svårigheter och hårda skatter. Nu går man till den andra överdriften och skrämmer arbetarna med att kapitalisterna äro alldeles för välrustade ekonomiskt på grund av den förda politiken för att arbetarna skola kunna taga upp strid med dem. Om det låge någonting i Morgon-Tidningens påståenden, så vore detta en ändå hårdare dom över den förda ekonomiska politiken.

Men vi fråga då: *skall en liten klick, som profiterat på arbetarklassens lojalitet, ja, undergivenhet, nu få triumfera?* Det är ju ändå så att arbetarklassen utgör majoriteten av folket och har invalt majoriteten av ledamöterna i Sveriges riksdag. Har riksdagen förut fattat beslut, som lett till en sänkning av reallönerna, så är det nu på tiden att beslut fattas, som möjliggör deras höjning. Detta är dagens mest brännande fråga. Riksdagsmajoriteten har valts på arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Dess huvudpunkter — full sysselsättning och höjd levnadsstandard — förutsätta full och effektiv produktion. Varje tempoförlust försvårar programmets genomförande. Arbetarna begära bara att få tillbaka något av det, som berövats dem under kriget. Så som vi se saken, är därför uppgiften, och det gäller inte minst riksdagsmajoriteten, att tvinga kapitalisterna att godkänna arbetarnas krav.

Både herr Vougt och herr Skoglund ha, som väntat var, tagit till sin uppgift att förklara regeringspolitiken och lyfta upp den till de högre sfärer, där meningsskiljaktigheter alltid skola få en fläkt av kverulans och oförnöjsamhet. Att man gör detta tillhör numera ritualen. Jag blev emellertid en smula överraskad av den lätta variation, som jag tyckte mig kunna spåra i herr Skoglunds anförande. Han glömde nämligen för första gången på många herrans år att framföra kravet om kriminalisering av kommunistiska partiet. I stället har

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

han röstat in kommunister i utskotten, ett förhållande som visar, att högern följer med sin tid. Är det fråga om en nyordning, sedan herr Domö tagit hand om styråran?

Ändå mer överraskad blev jag, när jag fick höra, att herr Skoglund vill sakligt pröva de krav i lönehänsende, som komma fram. Det är ju bra, men då bör också herr Skoglund använda sitt inflytande över sina åsiktsfränder i arbetsgivarföreningen, ty där vägrar man konsekvent att företa en saklig prövning av de blygsamma lönekraven från arbetarnas sida.

Herr Vougt säger, att målet för vår ekonomiska politik är att skydda penningvärdet. Jag trodde att målet var att skydda människorna. Men jag vill fråga: *varför har man då inte förut skyddat penningvärdet?* Varför har man låtit partipriserna stiga 85 procent, levnadskostnaderna 41 procent och penningvärdet försämras med åtminstone 35 procent, en försämring av penningvärdet som är större än försämringen i de viktigaste krigförande länderna? Varför har man låtit prisstegringen fortgå tills den förlorat sin kraft, såsom professor Lundberg framhållit, i stället för att hejda den på ett tidigare stadium?

Det har uppstått en mängd mytbildning kring penningvärdet. Utan att bagatellisera dess betydelse vill jag fastslå, att det väsentliga är ju ändå de reella tillgångar, som finnas, och att det är en mindre viktig sak, om dessa tillgångar, mätta i pengar, representera några miljoner kronor mer eller mindre.

Herr Vougt påpekar i enlighet med prognosen i budgeten, att prishöjningar äro mer sannolika än prissänkningar. Det är just detta, som vi redan framhållit och som utgör ett ytterligare skäl för att nu höja arbetarnas löner och därigenom stärka arbetarnas motståndskraft. Men talet om att prisstegringar ovillkorligen måste följa av begärda löneökningar är demagogiskt, så länge dessa löneökningar hålla sig inom de av företagen uppgivna nettovinsternas ram och kunna ges utan någon minskning av utdelningarna.

Jag har velat understryka detta, när herr Vougt här antyder nödvändigheten av verkliga uppoffringar från företagarnas sida till förmån för arbetarna och t. o. m. hotar med eventuella tvångsingripanden mot dem. *Det vore enligt min mening bara arbetarmajoritetens självklara plikt att utnyttja den politiska maktställningen för en sådan lösning av problemen.*

Jag vill också i detta sammanhang, herr talman, säga några ord om bönderna. På det hållet har man ju i allmänhet vunnit full kompensation för prisstegringarna under kriget, i varje fall gäller det de större och medelstora bönderna, som ha någonting att sälja. Detta ha bönderna vunnit tack vare att de stått på sig. De ha t. o. m. genomfört utomparlamentariska aktioner för att vinna gehör för sina krav. Vi ha för vår del understött bönderna, dels därför att vi ansett, att de måste ha betalt om vi skulle erhålla mat under avspärrningen, dels därför att vi anse, att *arbetare och bönder kunna och måste hålla ihop*. Slåss de gemensamt, bli de starka, gå de åt var sitt håll, gynna de därmed sina gemensamma motståndare. Detta är något så elementärt, att det säkert förstås av Sveriges bönder i allmänhet.

Det är därför så mycket mer anmärkningsvärt, att en av böndernas viktigaste organisationer, slakteriförbundet, ställt sig på arbetsgivarföreningens sida mot arbetarna och blockerar huvudstaden från tillförseln av kött och fläsk. Jag frågar: *kan det verkligen vara ett bondeintresse att sabotera en begärd löneökning om 5 procent för arbetarna? Ha verkligen Sveriges bönder något intresse av att vissa enskilda, bl. a. mellanhänder, få sina arbeten utförda billigare än Konsum och vissa andra firmor i Stockholm?*

Vidare har RLF gjort en politisk aktion till förmån för *lönestoppets bibehållande*, trots att bönderna kompenserats betydligt bättre än arbetarna för prisstegringarna. I det lilla häfte från konjunkturinstitutet, som i dag lagts

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

på våra bord, visas det, att böndernas inkomster sedan pris- och lönestoppet beslöts ha ökat med åtminstone 20 procent. Mot detta kan ställas det förhållandet att arbetarnas löner inte ha ökat med mer än 8 procent under samma tid.

Det ligger något av billig demagogi i denna framstöt. Bönderna säga: »Få arbetarna högre löner, då skola vi också ha bättre priser.» Man gör det alltså beroende av en framgång för arbetarna, om man själv skall hålla på sina krav. Jag måste säga, att det är inte någonting annat än den kungliga svenska avundsjukan, som gör sig gällande, när man från böndernas sida ställer sig på en sådan plattform.

Bönderna böra inte glömma bort, att de bara utgöra en tredjedel av det svenska folket. Den enda bundsförvant med en politiskt utslagsgivande betydelse, som Sveriges bönder kunna stödja sig på efter detta krig, är arbetarklassen, och det böra bönderna tänka på, innan de sätta i gång med aktioner, som leda till att de göra gemensam sak med och understödja arbetarklassens fiender i en kritisk situation.

Vi gingo, herr talman, till val på arbetarrörelsens efterkrigsprogram, och vi segrade på detta. Vi betrakta detta program såsom ett minimiprogram för den svenska efterkrigspolitiken. Sveriges arbetare vilja inte godkänna, att en del av dem efter kriget skulle återvända till den hopplösa arbetslösheten. De vilja åstadkomma en verklig, avgörande förbättring i sitt ekonomiska läge. De vilja inte godkänna, att en liten klick storföretagare skall diktatoriskt bestämma över deras väl och ve. Låt vara att efterkrigsprogrammet inte är fritt från illusioner; det skjuter dock de aktuella arbetarkraven i förgrunden. Dit höra kraven om full sysselsättning, högre reallöner, lika lön för lika arbete för män och kvinnor, bättre och större bostäder och billigare hyror, utjämning av klasskillnaderna, lika bildningsmöjligheter för all ungdom, oberoende av föräldrarnas inkomster och boningsort, arbetstidsförkortning, trygghet mot inkomstbortfall vid arbetslöshet, sjukdom m. m. Allt detta är mycket bra, och vi vilja hjälpa till att realisera det.

Men det behövs en enig arbetarrörelse för att förverkliga programmet. Jag tror också att det bör betonas, att denna fråga inte bara kan ses som en parlamentarisk angelägenhet, utan att det gäller att mobilisera folkflertalets samlade kraft för dess lösning. Detta kan arbetarrörelsen; om den håller ihop kring programmet, blir den en makt, som ingen politisk konstellation kan bryta.

Ännu ligga samtliga huvudfrågor under utredning. Vi hoppas, att det här inte blir fråga om en ny s. k. socialiseringsutredning, som inte avsätter några andra resultat än dammiga folianter och stoff för framtida borgerliga lycklare att anställa betraktelser om den svenska arbetarrörelsens oförmåga.

Såvitt man kan se arbetas det emellertid energiskt med utredningen. Något väsentligt, som kan läggas till grund för ett bedömande av slutresultaten, föreligger dock inte ännu. Ett av de resultat, som framlagts av den s. k. socialvårdsutredningen — där det ju också finns anhängare av efterkrigsprogrammet — gör en dock en smula betänksam. När det föreslås en obligatorisk sjukförsäkring, som på vissa punkter ger sämre förmåner än den frivilliga och generellt förutsätter lägre understöd än vad fattigvården ger, efterlyser jag för min del den nya syn på socialpolitiken, som efterkrigsprogrammet utlovat.

När »Myrdalskommissionen» formulerat direktiven för den s. k. investeringskommittén, ge dessa inte alls de befogenheter och möjligheter, varom efterkrigsprogrammet talar. Men man får väl, som sagt, avvakta slutresultaten och hoppas, att dessa inte skola låta vänta på sig alltför länge.

Vi ha nyss fått en ny ecklesiastikminister. Men den gamle sitter alltjämt kvar som chef för en skolutredning, vars arbete mottagits med misstro på kul-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

turradikalt håll. Herr Bagges namn är förbundet med en verklig nedisningsperiod i den svenska skolans historia. I den budget, som chefen för ecklesiastikdepartementet i år förelagt riksdagen, ges en erinran därom. Man måste nu i snabb följd och med utnyttjande av alla resurser inom loppet av fyra år utbilda 1 227 nya lärare utan att därmed kunna fylla de uppkomna behoven och i medvetande om att man fortfarande måste ha maximiantalet elever i klasserna vid den orimliga höjd, som herr Bagges femårsplan på sin tid förutsatte.

Såvitt jag kan förstå, borde det inte finnas några parlamentariska möjligheter för att förverkliga Baggekommitténs idéer. Men är det då rim och reson, att denna dyrbara kommitté skall få fortsätta ett arbete, som ändå tydligen måste göras om? Frågan om ett bättre skolväsen står upptagen i efterkrigsprogrammet, och det första man nu borde göra är därför att tillsätta en utredning, som kan förbereda en verklig utveckling av vårt skolväsen i den anda, som efterkrigsprogrammet rekommenderar.

Apropå vår efterkrigspolitik ser jag, att jordbruksministern föreslår anslag för en lantbruksattaché i Washington, vilken skulle ha till uppgift att studera amerikanska jordbruksmetoder och följa utvecklingen på det agrikulturnella området. Jag har naturligtvis ingenting att invända däremot, och jag tror nog, att en sådan tjänsteman kunde leverera vissa nyttiga iakttagelser. Men det amerikanska jordbruket har dock under senare årtionden befunnit sig i en nästan permanent kris. Däremot ha Sovjetunionens jordbruksfrågor lösts på ett sätt, som borde ha åtskilligt att lära även oss, bland annat därför att man där inte besvärats av några kriser på det ekonomiska området. Hur skulle det vara att låta närmare studera dessa lösningar såsom ett litet led i vår allmänna efterkrigsplanering?

Olika omständigheter ha skjutit frågan om *lagrötan* i förgrunden. Vi väckte i fjol en motion om revision av spionerilagstiftningen, och riksdagen visade stor förståelse för densamma. Det är en utbredd mening, att denna lagstiftning och den praxis, som utbildats under kriget, bryter med den tidigare rättstraditionen i väsentliga punkter. På grundval av denna har man praktiserat ett hemligstämplande, som utesluter all offentlig kontroll. Man ignorerar gängse beviskrav — det blir svarandens sak att bevisa sin oskuld i stället för åklagarens att bevisa skulden. I motsats till tidigare bestraffar man numera *avsikten*, även om denna inte lett till en utförd gärning. Därjämte står inte straffens stränghet i någon rimlig proportion till den bestraffade gärningen, i varje fall inte om man ser det hela i belysning av tidigare praxis.

Domar, som utmätts på grund av denna lagstiftning, ha upprört många, som haft tillfälle taga del därav. En arbetarpojke har exempelvis sagt, att de linjaler, som tillverkas på hans fabrik och som han förutsatte exporterades till ett krigförande land, även borde ges åt motståndarlandet. Resultat: fyra års straffarbete. En annan arbetarpojke har talat om att på hans fabrik tillverkas ett balansinstrument. Resultat: fyra och ett halvt års straffarbete. Att samma instrument tidigare utstälts på Skansen med klart angivande av tillverkaren, spelade ingen roll för domstolarnas betraktelsesätt. En ingenjör hade åtagit sig att för krigförandes räkning inhämta upplysningar om förhållandena i Norge mot ockupationsmakten samt hade för den norska hemmafrontens räkning, med fara för sitt liv, infört vissa nödvändigheter till Norge. Resultat: tio års straffarbete. Stämmer verkligen dylikt med rättsmedvetandet? Stå dessa straff i någon rimlig proportion till tidigare praxis?

Regeringen utsände en kommuniké i fallet Meurling. Denna kommuniké, som tydligen var utarbetad av åklagaren, innehöll den ena partens, åklagarens, synpunkter och brist på bevisning, men undertryckte den andra partens argu-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

mentation och motbevisning. Detta tidsdokument — ty ett sådant var det — klagjorde dock en mycket viktig sak, nämligen att det i hela målet inte fanns något som behövde hemligstämplas, ja, herr justitieminister, att hemligstämpeln var förutsättningen för en fällande dom. Men man var också tvungen att göra den reflexionen: om en känd akademiker kan behandlas på detta sätt, i vilket läge skall då inte med nuvarande praxis en vanlig arbetarpojke befinna sig, när han står inför de svenska domstolarna?

Här framträder samtidigt en ny yttring av den praxis, som utbildats under kriget tack vare riksdagens undergivenhet. *Regeringen har i Meurlingfallet själv etablerat sig som domare!* Regeringen kan ge amnesti och av nåd förkorta ett straff, men jag skulle vilja särskilt fråga justitieministern, var han i grundlagen kan finna något stöd för att regeringen själv sätter sig i domares ställe och fixerar viss strafftid.

Jag tycker också, att det säger volymer om det betraktelsesätt, som legat bakom polisens och domstolarnas verksamhet under kriget, att man under 1944 hunnit åtala fler nazister för brott mot 8 kap. strafflagen än tidigare under hela kriget.

Fallet Paulson har slagit ned som en bomb i vårt samhälle. Det var en jätteskandal, som äntligen avslöjades genom att naziagenten Lönnegren pratade bredvid mun. För oss var däremot Paulson och systemet Paulson ingen nyhet. Vi ha i riksdagen och i pressen slagit alarm åtskilliga gånger om Paulsons och paulsonernas verksamhet, men alltid mötts av nedhyssjningar och lugnande försäkringar från regeringsbanken. Senast i höstas gick socialministern i polemik mot mig i god för att allt var i ordning.

Jag tänker inte här gå in på den löjeväckande debatten om Paulson var nazist, högerman eller bondeförbundare. Herr Möller visste säkert, att han liksom säkerhetspolisens chef är en reaktionär, sedan länge dokumenterad som en antidemokratisk arbetarfiende. Paulson har använt sin ställning för att utspionera flyktingars och främlingars förhållanden och lämnat uppgifterna till Gestapo — så mycket tycks ju redan vara klart. Men skandalen Paulsson ligger inte bara i att en enskild polistjänsteman ertappats i utövandet av denna den föraktligaste verksamhet. Det är visserligen beklagligt att behöva konstatera ett sådant faktum, men *skandalen består dock främst däri att situationen utvecklats därhän, att gemene man anser Paulssons verksamhet symtomatisk för förhållandena inom den politiska polisen.* När Stockholms borgarråd och stadskollegium nu vägra anslag till denna polisverksamhet, så är det därför att de anse den nazistisk och ohjälpligt komprometterad såsom Gestapos och Ochranans medarbetare.

Denna polis — det har nu konstaterats i försvaret för Paulson — uppdelas i sådana som utge sig vara kommunister, nazister, kanske också högermän, socialdemokrater etc. Den använder sig av provokatörer à la fröken Jansson i Göteborg. Den lyssnar på våra telefoner, tjuvläser våra brev, tränger in i våra bostäder med våld, om så är nödvändigt, håller misstänkt i fängsligt förvar upp till två månader, varefter den ofta tvingas släppa vederbörande. Den får göra detta, säges det, för att avslöja spioner — liksom om spionerna i allmänhet skulle använda sig av telefon och brevskrivning för sin konspirativa verksamhet! Jag tror, att resultaten av dylik övervakning äro ganska minimala i relation till vad det hela kostar i pengar och inskränkning av medborgarfriheten.

Denna polis, vars handlande bestämmes av subjektiva, politiskt färgade meningar, registrerar kommunister och syndikalister och upprättar därmed ett nytt slags förbrytarregister. Om kommunisterna har polisministern själv givit order: registreringen av syndikalisterna var däremot något av allt det, varom han

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

var i lycklig okunnighet. Sådant sker bakom ryggen, trots att det liksom Paulsons eskapader för länge sedan påtalats i bl. a. Ny Dag.

I dag finna vi också i Morgon-Tidningen en historia, som visar varhän denna inställning har lett. När man ser, att brev från en dansk flykting i Sverige till hans hustru på annan plats i Sverige skola gå via Gestapos kontor i Danmark för att censureras, då får man en liten uppfattning om hela djupet i skandalen.

Nu har ju riksdagens justitieombudsman undersökt förhållandena, och det är betecknande att när politiska polisens chef, underståthållare Hallgren, förklarar, att han upphört registrera syndikalisterna, så stryker man över och går lugnt vidare. Att beivra övergreppen faller inte någon in. Och när JO frågat polisen, om den använder sig av antidemokratiska metoder och exempelvis samarbetat med Gestapo och Ochranan, så bestrider den detta, och saken betraktas som utagerad, med en liten hänvisning till att ingen bör bråka då det gäller hemligstämplade ting. Det är som att fråga den efterspanade tjuven, om han stulit, och nöja sig med hans nekande utan att försöka skaffa nödliga bevis. Nej, jag tror, att skall man undersöka politiska polisens förhåvanden, bör man väl först vända sig till offren för dess verksamhet. Fråga dem som ha trakasserats, fråga våra tusenden antinazistiska flyktingar — och man skall få besked. Det finns väl inte en antinazistisk flykting i detta land, som inte jämför vår polis med Gestapo. De kunna berätta, att svensk polis utgår från att dessa antinazistiska flyktingar äro förrädare mot sitt eget land och böra behandlas därefter. I Långmora plockade Paulson ut 22 antinazistiska flyktingar, vilka beskyldes för sabotageförberedelser. De fingo sitta fyra månader i rannsakningsfängelse i Stockholm, sedan fyra månader i Kalmar, varefter de släpptes och skickades ut åt olika håll i landet. Anklagelserna visade sig vara ogrundade. Regeringen utlovade kommuniké. Den kom bort som de bekanta länsmännen i Delsbo.

Den danske patrioten och, jag kan säga, folkhjälten Kaj Nielsen, som svårt sårad räddades över till Sverige av sina kamrater, *fick ligga sjutton dygn i en cell i malmöfängelset i samma nedblodade skiorta som skottet bränt igenom.* Hans broder behandlades på liknande sätt. Antinazistiska flyktingar ha suttit årtal inspärrade i vårt land under kriget. Andra ha utlämnats till Tyskland. Jämför detta med behandlingen av de finska fascisterna, de tyska avhopparna, de baltiska quislingarna. Man använder till och med vissa flyktingar som angivare mot andra.

Det är, herr talman, en rutten anda, en polisstatsmentalitet över alla gränser, som utvecklats i vårt land under detta krig.

Jag skulle vilja fråga herr Möller: *varför registrerar man kommunistiska arbetare?* Lagen har inte kriminaliserat vare sig kommunistiska åsikter eller medlemskap i kommunistiska partiet. Vår regeringsform garanterar likhet inför lagen. Denna registrering är klart stridande mot grundlagens anda.

Och *vilken nytta väntar man sig få av denna kommunistregistrering?* Jag medger, att för dem som hoppats och arbetat på att vårt land skulle bli Tysklands allierade i kriget kunde en sådan registrering te sig lockande. Vid en nazistisk ockupation av vårt land finge ju också Gestapo ett bra register på sina beslutsammaste motståndare — troligen har det redan fått registret genom någon av våra paulsöner. Alltså för människor, som voro beredda att spela rollen av nazistiska gauleiter i vårt land, bör registret vara önskvärt. Vilket öde som skulle ha drabbat de registrerade, därest vårt land ockuperats, vittna ju dödsfabrikerna vältaligt om. Men däremot *bestrider jag bestämt, herr talman, att några demokratiska och patriotiska intressen äro betjänta med denna registrering.* Tvärtom har i varje ockuperat land kommunisterna visat

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sig vara de beslutsammaste försvararna av den nationella frihetens och demokratiens sak.

Det anförda är alldeles tillräckligt för att motivera kravet på *en grundlig upprepning, en grundlig nyorientering, en grundlig omprövning av domstolarnas och polisens verksamhet, ett nytt betraktelsesätt kort och gott. Polisens uppgift bör bli att hindra spioneri, inte att själv utöva detsamma. Den bör tvingas att skydda lagen, inte själv kränka densamma.*

Riksdagen har beslutat revidera 14 mom. 8 kap. strafflagen på grund av uppfattningen att fällda domar strida mot rättsmedvetandet och lagen fått en tolkning, som inte var avsedd. Men tiden går, och människor sitta inspärrade för förseelser som te sig ganska bagatellartade eller avtjäna straff som äro orimligt långa i förhållande till brottets beskaffenhet. Borde det inte vara på tiden, att revisionen nu blir klar, och att man på grundval därav tager upp fällda domar till ny prövning? Finns det några skäl för att annat än i rena undantagsfall fortsätta med hemligstämplandet? Borde man inte ta mer hänsyn till människornas lidanden?

Det har tillsatts *en parlamentarisk kommission* för att undersöka en del hit hörande frågor. Jag vill hoppas, att det inte blir en ny teaterutredning à la den Hasselrotska om nazipoliserna. Denna kommission har erhållit vidgade direktiv. Man utestänger emellertid återigen kommunisterna. Jag vill inte uttala mig om övriga kandidaters lämplighet, men jag vill säga, att de flesta av dem inte ha haft några närmare erfarenheter av lagröten och polisgodtycket. På detta område torde kommunisterna inneha en ojämförlig sakkunskap, och vill man med denna kommission verkligen gå till grunden, skapa klarhet och röja upp, då synes mig kommunistisk medverkan nödvändig. Men vill man verkligen detta?

Jag frågar detta, när jag tar del av den medlidandekampanj, som igångsatts för vår främste polischef under krigsåren, statsrådet Möller. Morgontidningen har till och med intervjuat flyktingar — dock inte de trakasserade — för att få intygat, vilken bra karl och hjärtegod människa herr Möller är. Den medlidandekampanjen, där de av regeringens välvilja beroende kallas fram i offentligheten, vittnar, tycker jag, bättre än något annat om hur bedrövlig hela saken är. Alla intyga herr Möllers hederlighet, och själv försäkrar han, att han ingenting vetat om. Herr Möller visste ju ingenting om syndikalistregistringen heller, och han har även tidigare klarat sig ur knipan genom att avslöja sin ovetenhet. Låt oss tro, att han levat i okunnighet om vad som förevarit inom ett av de viktigaste områdena för hans ämbetsutövning. Han har visserligen skapat en stor apparat för att utforska människornas avsikter och handlingar och för att övervaka det svenska folket, men han vet inte ens själv, vad det är för slags folk som satts på avgörande poster i denna apparat. Jag undrar, om inte en sådan oskuldsfull omedvetenhet om vad som försigår inom det egna verksamhetsområdet är mer komprometterande än något annat.

Herr talman, detta är min femtonde riksdag. Jag har under dessa gångna år endast en gång uppmanat en enskild minister att avgå. Det var i remissdebatten 1939, och jag upprepade det senare på försommaren, då jag uttryckte den uppfattningen om dåvarande utrikesministern, att han fört en utrikespolitik som skulle dra oss ut i krig och äventyrligheter och att han därför borde ge sig iväg, medan det ännu var tid. Statsministern solidariserade sig då med sin utrikesminister och förklarade, att denne företrätt *hela* regeringens mening. Detta hindrade dock inte, att statsministern några månader senare fick byta utrikesminister av just det skäl som jag tryckte på. Nu måste jag säga, att vad som inträffat inom statsrådet Möllers speciella gebit avslöjar en

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

sådan inkompetens från statsrådets sida, att ett ministerskifte, såvida inte en verklig upprepning och en verklig regimförändring nu sker, borde, om man håller det ringaste på regeringsansvar och den ansvarige ministrernas förpliktelser, vara ofrånkomligt.

Det kan sägas, att samma anda gjort sig bred på andra områden. Fortfarande jagas radikala fattiga arbetare från jordschaktningsarbeten vid försvaret, fortfarande upprätthåller man den från nazismen inspirerade antikommunistlinjen inom försvarsministrernas verksamhetsområde, medan medvetna nazister och tyskvänner befordras till de viktigaste nyckelposter inom försvaret. Officiellt säger man sig vilja hålla efter s. k. ytterlighetsriktningar och jämställer därmed kommunismen med den andliga farsot, den lära för krokodiler i människohamn, som nazismen är. Men reellt tolererar och underlättar man spridningen av nazismens människofientliga idéer. Och ändå lär ingen tveka om att efter detta krig nazismen i alla civiliserade länder kommer att betraktas såsom en kriminell och därhusmässig företeelse.

Det vore för övrigt frestande att ett ögonblick stanna vid försvarsfrågan, men jag avstår, då vi i en särskild motion skola närmare analysera problemet och fixera vår uppfattning i de viktigaste aktuella försvarspolitiska frågorna. Här skall blott påpekas, att fjärde huvudtiteln återigen erinrar om ett av mig förut omnämnt förhållande, att vi, våra försvarsmiljarder till trots, *inte ens ha handvapen för alla värnpliktiga*, långt mindre för alla dem som man velat båda upp till försvar i broschyren »Om kriget kommer». Det skulle kosta 45 miljoner kronor att skaffa handvapen åt alla våra värnpliktiga, säger försvarsministern, enär det skulle innebära, att man då kunde utrusta andra trupper med automatvapen. Nåja, 45 miljoner kronor är mycket pengar, men ur effektivitetssynpunkt vore de oändligt mycket bättre placerade på det sätt överbefälhavaren föreslagit än exempelvis i kryssarbyggen eller i uppsättandet av ett bombflyg med s. k. självständiga uppgifter, en form av upprustning, där ett litet land inte kan hävda sig. Vad jag skulle vilja säga är, att *ett folk i vapen är den främsta betingelsen för ett totalt och framgångsrikt försvar. Den militära ledare som fruktar för att sätta gevär i händerna på en hederlig svensk arbetare är att hänföra till de villkorliga fosterlandsförsvararna.*

Jag skulle, innan jag sätter punkt, även vilja säga några ord om utrikespolitiken. Trontalet saknar det obligatoriska »Rikets förhållande till främmande makter är gott». Det är också vår mening, att rikets förhållande till främmande makter ej är gott. Piratdåden mot svenska fartyg och den folkrättsvidriga tyska minspärren i väster ge oss bland annat en påminnelse härom. Den utrikespolitik som förts har, såsom Aftontidningen påpekat, haft tysk seger som arbetshypotes. Sverige har förut gjort den nazistiska krigföringen stora och ensidiga tjänster såsom exporterande, transiterande och transporterande hinterland. Trots sin neutralitetsskylt har den svenska utrikespolitiken bäst kunnat uttryckas med termen »icke krigförande» till nazismens förmån. Denna politik täckes inte av vad man tidigare inlade i begreppet neutralitetspolitik. Jag tror, att detta krigs erfarenheter ha bekräftat vad vi tidigare framhållit, att neutraliteten i detta ords djupare mening inte är en möjlig och realistisk politik och ännu mindre kan bli det i händelse av ett tredje världskrig.

Folken i de förenade nationerna ha den uppfattningen, att vårt land köpt sig favörer genom understöd åt Tyskland. Jag erinrar om gallupundersökningen i England häromdagen, när det visade sig, att på frågan, om man ansåg att Sverige skulle få vara med vid fredskonferensen, det endast var 5 procent av de tillfrågade som gav ett jakande svar. För dagen betyder väl denna in-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ställning inte så mycket, men när kriget är slut och Sverige skall installera sig i den nya värld, som formas av de förenade nationerna, kunna sådana stämningar hos folken få katastrofala följder för vår framtid.

Därför finns det för dagen ingen angelägnare uppgift för svensk utrikespolitik än att förbättra våra relationer till de förenade nationerna. Förmodligen är det i känslan härav som utrikesministern begär pengar för att utge en populär broschyr på engelska, franska och spanska språken i syfte att förklara den svenska utrikespolitikens bevekelsegrunder under det andra världskriget. Taktfullt synes utrikesministern utgå från att en framställning på tyska språket icke är nödvändig. Det påstås, att broschyren redan ligger färdigskriven, ett resultat av flitigt »kompileringsarbete» i UD. Det kan ju även för riksdagen vara av intresse att få klarlagt den svenska utrikespolitikens bevekelsegrunder, nu sedan regeringens historiograf, långt efteråt, »kompilerat» vad statsråden vid den och den tiden tro sig ha tänkt om den eller den åtgärden. Skall man säga, att »den iskalla egoismen» var vår bevekelsegrund? Eller kanske »den realistiska inriktningen på att ta hänsyn till de ändrade kraftförhållandena», d. v. s. till den förment starke, d. v. s. till nazi-Tyskland vid det skedet? Eller att vi voro beredda att utan klagan inta vår plats i det nyordnade Europa, som det hette i ett berömt ministertal den 1 maj 1941? Eller att det är oss likgiltigt, vilken av parterna som segrar i kriget? Eller att det blev billigare att utlämna desertörer? Eller att transitotågen inte störde oss, därför att de skulle gå på natten? Eller, såsom en socialdemokratisk chefredaktör och riksdagsman skrev midsommarhelgen 1941: Inga medlidandets tårar skola fällas för Sovjetunionen . . . det har sig självt att skylla.

Jag säger detta för att uttrycka mina tvivel, huruvida en sådan enkel gest som 15 000 kr. till en broschyr kan förbättra Sveriges ställning visavi de förenade nationerna. När man i höstas upplevt regeringspressens framställningar angående transiteringsbeslutets tillkomst, vilka i den socialdemokratiska pressen befriade socialdemokratien från allt ansvar och i den övriga pressen lade huvudansvaret på socialdemokratien, inser man hur hopplös uppgiften egentligen är. Kunde den svenska utrikespolitikens anseende upprättas för 15 000 kr. vore det dock väl använda pengar.

Vi tro emellertid inte, att saken är så enkel eller att det hela överhuvud taget är en broschyrfråga. Vi tro uppriktigt sagt, att det bästa bidraget vår utrikesminister kunde ge till återupprättandet av den svenska politikens anseende hos de förenade nationerna vore att ge sig i väg. Solvalla finns ju kvar — där är det mindre riskabelt att hålla på fel häst.

Svensk utrikespolitik har under kriget påverkats av rädslan för Tyskland och det gamla rysshatet. Nu varken lockar eller skrämmer Tyskland längre. Nu är reaktionens förhoppning att den sista uppgörelsen skall bli mellan Sovjetunionen och västmakterna. Man spekulerar i en beständig motsättning, ja fiendskap mellan dessa makter. Jag tror, att ett framtida vänskapligt samarbete mellan Sovjetunionen och västmakterna är betingelsen för en varaktig fred. Detta måste vara ett svenskt intresse. Det ger liksom en anvisning om vad Sverige bör betrakta som viktigt för fredens sak.

En idé, som inspirerats av perspektivet rysk-anglosaxiska motsättningar, är, att Norden bör sammansluta sig som ett enda block med neutraliteten som ledstjärna. Jag tror inte på ett nordiskt neutralitetsblock, men däremot tror jag på nordiskt samarbete på många områden. Ett »nordiskt neutralitetsblock» vore inte bara en farlig illusion, vilket bevisats under detta krig, utan också ett hinder för en varaktig fred. Sammanfattar jag alltså mitt resonemang, kommer jag till den slutsatsen, att *vår utrikespolitik nu bör inriktas på att avgörande förbättra Sveriges relationer till de förenade nationerna, effektivt*

*Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
understödja de norska och danska folken, öppna fönstren österut och åstadkomma en verklig förbättring av Sveriges förhållande till den socialistiska stormakten i öster.*

Till slut. Man har i en del tidningar begärt besked av oss i denna remissdebatt om våra avsikter. Jag har försökt ge detta besked i dagens huvudfrågor. Jag hoppas, att många i denna kammare i en del punkter åtminstone inte ha något väsentligt att invända. Man har i någon tidning antytt, att vår spekulation är att skärpa den kris, som på samhällslivets olika områden måste följa i spåren på detta krig. När vi betona, att den viktigaste maktfaktorn för att påverka de politiska avgörandena ligger utanför riksdagen, måste vara folket självt, så omtolkas detta behändigt som ett avslöjande av hemliga förhoppningar om ett gatans parlament, som skall sätta den av folket valda riksdagen ur funktion. Jag vill till detta säga, vad som underströks på vår partikongress i juni månad föregående år: *vi önska en fredlig utveckling.* Sveriges arbetande folk önskar en fredlig utveckling. Vi vilja använda varje möjlighet att befrämja en sådan. *Vi se i den svenska arbetarrörelsens efterkrigsprogram, i arbetarrörelsens parlamentariska positioner, i arbetarklassens organisatoriska resurser viktiga betingelser för att främja en sådan utveckling.* Men vi ha inte uppgett vårt mål, att skapa ett socialistiskt Sverige, och vi komma inte att avstå från kampen för detta mål, icke för något hot, inte för några åtgärder, som arbetarklassens motståndare behaga tillgripa. Ytterst blir det deras åtgärder, som bestämma den svenska arbetarklassens och det kommunistiska partiets taktik.

Så mycket kan sägas: *det ges ingen återvändo till det gamla.* Europa ligger i stöpsleven, och även Sverige är en del av Europa. Vi ha kanske undgått kriget, det veta vi visserligen inte säkert ännu, men vi undgå inte påverkan av de revolutionerande förändringar, som nu mogna fram överallt. Arbetarklassen, som nu träder fram i de framstegsvilligas spets, fordrar ledningen, när det gäller utformningen av nationernas öden. Den kan inte tolerera några försök att stryka över och låta det gamla vara glömt. Dess mening är att skapa en bättre värld, utan kriser, massarbetslöshet, massnöd och krig. Den innebörden ha Sveriges arbetare givit arbetarrörelsens efterkrigsprogram. Det är också i syfte att betjäna detta som vårt lands arbetare invalt en stor majoritet i Sveriges riksdag.

Herr **Vougt** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Det är givetvis omöjligt för mig att på de få minuter, som stå till buds för en replik, beröra mer än några punkter i herr Hagbergs anförande. Det är framför allt en punkt, som jag tycker det kan vara anledning taga upp redan nu.

Herr Hagberg berörde frågan, huruvida man hade bort bereda det kommunistiska partiet plats i riksdagens utskott utöver de suppleantplatser, som tillkomma partiet vid en proportionell fördelning. Efter de många strider, som utkämpats mellan socialdemokraterna och kommunisterna under alla de år, vi ha haft ett kommunistiskt parti här i landet, verkar det bra egendomligt, att kommunisterna nu vilja betrakta det som nästan självklart, att vi skulle avhända oss vår majoritet, som vi kunna taga ut i en av kamrarna, för att giva en plats åt kommunistisk representation i utskotten. Till belysning av den ostadighet, som alltjämt präglar kommunisterna, skall jag be att få erinra om några yttranden av herr Hagberg. Han yttrade alldeles nyss, att kommunisterna önskade en fredlig utveckling, och jag är övertygad om att kammaren mycket uppmärksamt lyssnade på hans deklamationer därvidlag. Men hur stämmer nu detta, herr Hagberg, överens med det svenska kommunistiska partiets tidigare program? Vad veta vi om det kommunistiska partiets

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

program i morgon? Han sade, att denna regering är oförmögen att genomföra arbetarklassens efterkrigsprogram. Det ha vi verkligen icke väntat oss av denna regering. Han tillade, att det kommunistiska partiet för sin del gått till val på efterkrigsprogrammet och segrat på detta. När efterkrigsprogrammet var nytt, så betecknades det av herr Linderot som ett försök till halsuggning av kapitalismens skugga. På det viset skifta kommunisternas ståndpunkter.

Herr **Hagberg** i Luleå, som jämväl på begäran erhöll ordet för kort genmäle anförde: Herr talman! Herr Vougt erinrade om striderna mellan socialdemokrater och kommunister. Det är obestriddligt, att sådana strider förekommit, men fördes det icke strid också mellan den uppstigande socialdemokratien och det dåtida borgerliga Sverige? Det var en mycket hårdare strid än de strider, som förts mellan arbetarpartierna. Han säger, att han vet ingenting om kommunismens program av i morgon. Vi ha ett program. Det finns att köpa på Arbetarkulturs förlag. Det är ett program, som icke bara skrivits för dagen utan också för morgondagen.

Herr **Skoglund** i Doverstorp erhöll jämväl på begäran ordet för kort genmäle, och yttrade: Jag ber, herr talman, bara få säga till herr Hagberg, att jag icke ändrat min uppfattning om kommunismen. Att jag icke sökt förhindra en gång valda kommunistiska riksdagsmän att utnyttja den rätt, riksdagsordningen ger dem, betyder ingalunda att högern gjort en frontförändring. I övrigt kan jag tillägga, herr Hagberg, att den diskuterade broschyren, som kostar 15 000 kronor, väl också lär innehålla ett litet avsnitt om den tid, då Stalin och Hitler voro vänner och då de svenska kommunisterna återfunnos på en helt annan linje än i dag.

Herr **Vougt**, som på begäran ånyo erhöll ordet för kort genmäle, anförde: Herr talman! Jag hade själv tänkt föreslå, att herr Hagberg och jag gemensamt skulle läsa det kapitel, som herr Skoglund nyss syftade på. Jag hoppas, att det blir en svensk upplaga av broschyren.

Jag har icke begärt ordet för att säga detta utan för att framhålla, att det måste vara orimligt att göra jämförelser med vad som skedde på den tid, då socialdemokraterna fingo in några representanter i denna kammare med Branting i spetsen, och då de borgerliga, som voro mindre splittrade än nu, kunde disponera över sina utskottsplatser utan att äventyra att förlora majoriteten. Man har startat en kampanj mot oss och överhopat oss med orimliga förebråelser. Saken är för övrigt den, att vi icke ett ögonblick reflekterat på att giva det kommunistiska partiet en starkare representation i de ständiga utskotten än partiet har rätt till. Det beror helt enkelt därpå att vi icke lita på Sveriges kommunistiska parti. Det kan kanske i dag och i morgon i stort sett stödja den socialdemokratiska politiken, men i dagens situation präglas det kommunistiska partiets handlingsätt mer av önskan att driva demagogisk agitation än av önskan att söka praktiska och sakliga lösningar. Och var det kommunistiska partiet kommer att stå i morgon och i övermorgon veta vi icke.

Herr **Hagberg** i Luleå erhöll jämväl på begäran ånyo ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag begärde ordet i anledning av herr Skoglunds anförande. Jag har icke beskyllt honom för att ha ändrat uppfattning. Det skulle nämligen förutsätta, att jag hade en helt annan mening om herr Skoglunds rörlighet än den jag har. Jag bara konstaterade, att han att döma av vad som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
hittills förekommit tycks ha börjat ändra sin politik, och det tycker jag är väsentligt. Han sade, att denna broschyr borde innehålla ett kapitel om Sveriges uppfattning av pakten mellan Sovjet-Unionen och Tyskland. Är det den missuppfattning av den praktiska innebörden därav, som under en stor del av detta krig fick bestämma den svenska utrikespolitiken, som skall nedskrivas i ett sådant kapitel?

Jag förstår väl, att herr Vougt hyser misstro mot oss. Jag måste erkänna, att jag icke heller har något överdrivet förtroende till herr Vougt, så vi kunna väl taga varandra i hand. Men det borde väl icke hindra oss att samarbeta i frågor, där det verkligen föreligger ett gemensamt intresse för hela den svenska arbetarklassen.

Härefter anförde:

Herr andre vice talmannen **Carlström**: Herr talman! För sjätte gången samlas nu riksdagen under pågående världskrig, och ännu kan ingen med säkerhet skönja, när kriget kommer att sluta. För vårt lands vidkommande råder emellertid alltjämt fred, och vi ha lyckats — visserligen inte utan vissa påfrestningar — värja vår neutralitet och vår självbestämmanderätt som fri nation. I den mån förtjänsten härför tillkommer regeringens strävanden, är jag förvissad om att den haft och fortfarande har den ojämförligt övervägande delen av svenska folkets stöd och förtroende. Och, vill jag tillägga, dess tacksamhet.

Det vill emellertid synas, som om tacksamheten för freden inte alldeles förmått tränga igenom folkets medvetande på så sätt, att man i sitt praktiska tänkande och handlande är villig att uppskatta de oerhörda förmåner, freden berett oss jämfört med de i kriget indragna folken. Visserligen har vårt folk utan knot underkastat sig de ekonomiska och personliga offer, som försvaret och beredskapens uppehållande vållat oss, men på senare tiden har man dock märkt en tendens till trötthet på de eftergifter, som krigsförhållandena fört med sig i avseende på levnadsstandardens upprätthållande. Från skilda håll framträda allt högljuddare anspråk på en återgång redan nu till vad som före krigsutbrottet ansågs för normala förhållanden.

Att det inte varit möjligt att under krigsåren förhindra en levnadskostnadsstegring, som för vissa kategorier av befolkningen måst kännas betungande, är visserligen sant. Men å andra sidan har dock folkförsörjningen under dessa krigsår totaliter varit betydligt bättre än under förra världskriget. I stort sett måste vi väl alla erkänna, att vi lyckats komma genom dessa år under relativt drägliga förhållanden i skilda avseenden.

Gör man en jämförelse med vad som måst genomlidas av folken runt om i vår förhärjade världsdal, där krigsbranden fört med sig död, husvillhet och hunger även för den inte direkt stridande befolkningen, så måste man ju komma till den övertygelsen, att vi här i landet borde känna en gränslös tacksamhet för den stora förmån vårt folk fått njuta i fredens hägn. Man borde kunna begära, att då de krigsförande och härtagna folken trots allt elände och alla umbäranden dock visat sig mäktiga att hålla ut till krigets slut, så borde väl vi, som ha det så oändligt mycket bättre, kunna hålla ut den tid, som är kvar tills freden inbryter. Men i stället tycks man på en del håll resonera som så: vad angår det oss, vad som sker därutanför? De i kriget indragna folken ha sina bekymmer, vi ha våra. Och eftersom vi ha fred här i landet, så låt oss ordna det så som om kriget inte vidare anginge oss och inte kunde påverka våra inre förhållanden.

Jag skall här inte uppta någon mera ingående diskussion om hållbarheten

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

i de skäl, som förebringas från håll där man anser, att ett uppgivande av den sedan 1942 av statsmakterna intagna ståndpunkten ifråga om vår ekonomiska politik bör ske. Huvudtesen på den kanten är ju denna, att eftersom en del företagare — trots alla ordinarie och konjunkturskatter — kunnat göra sig goda inkomster även under dessa krigsår, så måste det finnas en marginal mellan företagarnas inkomster och löneutgifterna till arbetare och anställda, vilken tillåter en lönejustering uppåt utan att varor och tjänster fördyras. Detta påstås gälla både på statens och det enskilda näringslivets områden. Jag förmodar, att någon talare senare här i dag kommer att med mera sakkunskap än den jag besitter, yttra sig om dessa möjligheter. Men vad jag dock ville tillåta mig säga, är detta: hur man än vänder på saken, så kvarstår risken, att ett brytande av lönestoppet, då det gäller arbetsmarknaden i stort, har alla utsikter att medföra en ytterligare inflation, som kan leda till penningvärdets ruinerande.

Jag uppehöll mig särskilt vid denna sida av saken, då vi här under höstriktsdagen diskuterade då föreliggande förslag till mindre lönehöjningar för de sämst ställda statstjänstemännen. Jag uttalade då — oavsett det berättigade i denna lönejustering — mina farhågor för att såsom frågan då lagts upp man riskerade att slå en bräsch i pris- och lönestoppets fördämningar. Jag skall inte nu yttra mig om i vad mån dessa mina farhågor besannats med hänsyn till dagens läge på arbetsmarknadens område. Men jag kan inte underlåta att här i dag ytterligare understryka de synpunkter, som jag då framförde i denna sak.

Vad blir resultatet, om de nu igångsatta lönestriderna på arbetsmarknaden leda till en inflation, liknande den under förra världskriget? Det var visserligen ganska trivsamt då, så länge löner och inkomster bara gingo uppåt och människorna hade gott om pengar. Men så småningom visade det sig, att det inte var så roligt längre att ha mycket pengar att röra sig med, ty en vacker dag hade varor och tjänster hunnit upp i sådant prisläge, att inkomsterna inte längre förslogo att täcka utgifterna. Det hela slutade med att alla — utom en del framsynta jobbare — förlorade på ruljangsen, inte minst de sämst ställda och arbetarna. Men de allra minsta här i landet, de allra sämst ställda, pensionärer och småsparare, hade ännu mindre skäl att rosa marknaden. För dem var ju i själva verket historien liktydig med rån. De hade ingen möjlighet att deltaga i firandet av inflationens offerhögtider. De fingo i stället själva offras för de andras framåtanda.

Är nu ett upprepanande av denna politik från förra världskriget eftersträvarsvärt i detta krigs sista skede? Är det i småfolkets och de löneanställdas intresse att rekommendera en sådan politik? Ingen ansvarskännande medborgare kan gärna påstå detta.

Jag har, herr talman, först velat uppehålla mig vid denna sak i dag, emedan jag anser, att den är så pass betydelsefull för hela vårt finansiella läge, att den i eminent grad är avgörande för hur de ekonomiska problemen under de närmaste åren skola kunna lösas på ett för hela folket rimligt sätt. Och nu framställer sig den frågan: vad kan regeringen göra för att begränsa eller förhindra den utveckling, som nu är på väg att leda till raserande av de åtgärder, vilka statsmakterna med finansministern i spetsen fastslagit såsom nödvändiga till skydd mot den påträngande inflationen? Herr finansministern har i statsverkspropositionen uttalat, att han i stort fortfarande fasthåller vid löne- och prisstoppet som en given sak, och jag förmodar, att hela regeringen är överens med honom på denna punkt. Men kommer detta att lyckas, därest de nu pågående lönestriderna på arbetsmarknaden få föra sitt fria spel utan att regeringen på ett allvarligare sätt än hittills gör sitt inflytande gällande?

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det är på denna fråga, som jag gärna skulle vilja ha ett svar från regeringsbänken.

Alla torde visserligen vara ense därom, att ett regeringsingripande av tvingande karaktär ingalunda är önskvärt, därest det visar sig möjligt att finna andra utvägar att bilägga tvisterna. Herr Vougt antydde, att man borde sammankalla en rundabordskonferens för att arbetare och arbetsgivare skulle komma till tals med varandra. Det är möjligt, att en sådan konferens skulle kunna få en ganska stor betydelse, men man frågar sig kanhända, varför i så fall icke regeringen redan tidigare sökt få till stånd en sådan konferens. I varje fall kan man icke komma ifrån, att omfattande lönekonflikter av långvarig karaktär i nuvarande försörjningsläge och med de risker ur skilda synpunkter, som desamma innebära, icke gärna kunna få förekomma. Från regeringsbänken har en gång tidigare i en brydsam situation — 1941 då frågan om sockerbetsodlingen var före — förklarats, att samhällssolidariteten kunde kräva, att samhällsauktoriteten finge tillgripas. Då voro vi ändå i ett mindre bekymmersamt läge än nu. Vårt folks stora flertal torde i detta nu spörja, om regeringen står till svars med att låta lönekonflikter, frambesvarna av en politiskt oansvarig minoritetsgrupp, ha sin gång, då därigenom samhällets vitala intressen sättas på spel. Det måste väl ändå finnas någon gräns för rätten att i en brydsam situation på detta sätt sabotera samhällssolidariteten.

Den närmaste tiden tecknar sig oavsett dessa extra bekymmer icke vidare ljus då det gäller våra försörjningsproblem. Avstängningen utåt på handelsområde och den hotande bränslebristen äro i och för sig ting som kunna ge anledning till oro. Därtill har de senaste dagarna kommit ytterligare intrång från ett av de krigförande länderna på de fiskevatten, där våra västkustfiskare hoppades kunna hämta välbehörlig förtjänst och även öka tillgången på livsmedel åt folkhushållet. Från såväl denna fiskarebefolknings sida som även vårt folk i övrigt står nu hoppet till att regeringen gör allt vad som göras kan för att häva detta intrång. Tyskland borde knappast ha anledning att på detta sätt ytterligare försvåra västkustfiskarens näringsfång, vilket hittills bedrivits med smärtsamma förluster av liv och egendom. Jag instämmer i den hyllning åt våra modiga västkustfiskare, som från ett par föregående talare här i dag kommit till uttryck.

Det är möjligt, att viljan till samförstånd och tålmodet att hålla ut under krigstidens återstående besvärligheter är ännu mera nödvändig än hittills. Det vill synas som om vi litet var hade alldeles för tidigt räknat med fredsinbrottet och därav följande normala förhållanden och — jag vill tillägga — räknat med de normala förhållandenas underbara förmåga att omedelbart lägga allt till rätta. Men det är nog anledning att hålla klart för oss, att i och med att det blir fred i världen lär det ingalunda bli ro i världen. Det föreliggande budgetförslaget ger oss en allvarlig tankeställare i detta hänseende, om man med eftertanke studerar det.

Vid första påseendet hajade man ju nästan till av glädje. Var det möjligt, att vi för nästa budgetår kunde komma ifrån den lånebudget för beredskapen, som vi under de senaste åren fått dragas med och vilken förkovrat vår stats-skuld till bortåt tolv miljarder? Var det möjligt att utan nya skatter få in i en balanserad budget alla övriga utgifter jämte beredskapen? Jo, detta var möjligt, eftersom herr Wigforss räknat med slut på kriget frampå eftersommaren i år. För resten bör det nog taga slut tidigare, om beräkningarna skola hålla, ty efterdyningarna av beredskapen torde nog sluka de 260 miljonerna. För min del hoppas jag innerligt, att finansministern på denna punkt skall bli sannspådd eller att kriget skall taga slut så hastigt som möjligt. Jag vill på intet sätt häckla honom för att han lagt upp budgetförslaget som han gjort.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Men det finnes ju ingen glädje, som varar beständigt. Herr Wigforss nödgas ju själv strax upplysa om, att om kriget icke tar slut på »föreskriven tid», så blir det att till våren räkna om förslaget. Dessutom får man i olika vändningar en provkarta på möjligheter, som kunna tänkas inträffa och vilka i den eller den situationen påkalla statsmakternas ingripande för balanserande av budgeten. Allting kan tydligen inträffa — även det mest oförutsedda — och hela budgetförslaget är i själva verket ett räkneexempel, för vilket facit först senare kan tillhandahållas. Det är för övrigt oavsett krigets slut och beredskapskostnaderna vissa beräkningar, som ge anledning till funderingar över hur »balansierandet» kommer att lyckas. Men för dagen är det icke heller anledning att gå in i kritik av dessa, eftersom ju ingen kan med någon vidare säkerhet bedöma, hur framtiden kommer att te sig.

Då jag nyss sade, att budgetförslaget kunde giva anledning till en allvarlig tankeställare, avsåg jag därmed främst det perspektiv, som detsamma ställer för övergångsåren efter fredsslutet. För nästa budgetår och så länge kriget i Europa pågår är det väl ingen här i landet som på allvar räknat med någon skattesänkning. Men efter krigets slut, hur blir det då? Jo, menar man, när beredskapen upphör, så ha vi ju 260 miljoner att röra oss med och få alltså pengar till icke blott en balanserad budget utan också till sociala reformer och andra utgifter, som kunna uppkomma och som ej kunna undanskjutas.

Ja, visserligen, allt under förutsättning att folkets skattekraft är tillräcklig för att bära alla våra nuvarande skatter oförändrade. Man skall ju icke i onödan hänge sig åt pessimistiska funderingar; men är det i själva verket någon som tror, att vårt folk är inställt på att i det långa loppet bära de nuvarande tunga skattebördorna? Är det någon som tror, att varu- och omsättningsskatterna betraktas som permanenta skatter eller att värnskatten i längden kan uppehållas vid nuvarande höjd? För min del vågar jag icke räkna med detta, även om herr Myrdal påstår, att vårt folk ännu har skattereserver, som utan tvekan kunna tillgripas. Och herr Vougts i dag gjorda spekulationer om högre skatter eller tvångsupplåning som en sista utväg att klara upp den statsfinansiella situationen kan jag icke sätta mitt hopp till.

Nu vet jag väl, att herr finansministern kommer att svara — om han nu anser det värt att svara — såsom han gjorde i radioanförandet härom kvällen: Vad skall man göra åt detta? Det är icke bara han som är mån om att taga ut skatter. Envar departementschef är lika mån som han att få sitt förslag igenom. Och för resten: riksdagen har ju i sista hand beslutat om alla skatterna. Detta är också riktigt. Men det tillkommer väl ändock regeringen att i första hand bedöma vad vi orka eller icke orka, då det gäller skattelaggingen. Jag tror, att skattedragarna och vårt folk överhuvud taget skulle vara intresserade av att få en något klarare bild av det statsfinansiella läget under de närmaste åren framöver än den, som nu tillhandahålles av finansministern.

Då det onekligen är femårsplanens försvarsutgifter, som vålla den största förskjutningen uppåt i skatteläget även efter krigets slut, är det måhända förmelet att vänta sig några skattelättnader under de närmaste övergångsåren. Men även om det kan sägas, att vårt folk enigt och utan knot hittills burit alla med försvaret förenade offer, så måste det dock i sanningens namn konstateras, att man i skilda lager av vårt folk på djupet ställer sig en trevande fråga, om försvarets fredskostnader verkligen behöva röra sig om sådana belopp som femårsplanen skisserar.

Här skall i detta sammanhang icke kveruleras över ett och annat, som under de närmast gångna åren kommit till synes i fråga om de ekonomiska handha-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vandena av försvarsmedlen. Det lär ju finnas en underrättelsetjänst, som måhända sörjer för att försvarsministern vet hur landet ligger. Men då herr Sköld i sin redogörelse för fjärde huvudtiteln låter oss veta, att det på detta område blivit allt bättre och bättre på senare tiden, och att han därvidlag haft god hjälp av kris- och sakrevisionerna, känner man sig ändå icke riktigt övertygad om att besparingsarbetet gått så synnerligen på djupet. Det fordras ännu mycket i praktiken omsatt förnuftigt handlande från vissa vederbörandes sida, innan svenska folket kan övertygas om att allt här är väl beställt. För försvarets egen skull må man hoppas, att de utlovade fortsatta besparingsåtgärderna på allt sätt effektueras. Den tendens till ökning av femårsplanens utgifter, som ännu kan iakttagas, måste rätt snart förbytas i motsatsen.

Herr talman! Jag tänker i huvudsak begränsa mitt anförande till vad jag nu sagt och skall endast med några få ord vidröra jordbrukets förhållanden. Jag skall icke klaga på prisläget på produkterna eller begära »löneförhöjning» för jordbrukarnas del, så länge löne- och prisstoppet håller. Men då man ej sällan från visst håll får veta, att jordbrukarna nu rent av skulle vara överkompenserade i förhållande till andra grupper, så vill jag bara framhålla, att den bondejordbrukare, som nu måste anlita lejd arbetskraft — om han nu får någon — och betala de löner som krävas, har en ingalunda avundsvärd lott.

När herr Hagberg nyss i dag friade till bönderna och sade, att kommunisterna eller arbetarna — mellan vilka han tydligen sätter likhetstecken — äro det enda parti som kan hjälpa bönderna, tänkte jag just fråga, hur man vill ordna detta samarbete. Hur skola med ständigt höjda löner på olika områden, och naturligtvis då även för jordbrukets arbetare, jordbrukarna i fortsättningen kunna klara situationen?

I många fall nödgas jordbrukaren nu sälja sin gård till någon kapitalstark köpare, som finner penningplacering i jord eller skog säkrare än i statens obligationer och som för ögonblicket icke frågar efter, om jordbruk bär sig eller ej. Förhållandena på detta område äro olidliga, och flykten från jordbruket fortsätter. Frågan om byggnadskostnaderna vid jordbruket är likaledes en sak, som måste inge den största oro för framtiden. Den håller ju alltjämt på att utredas, men vad blir resultatet? Staten torde väl knappast kunna taga hand om all byggnadsverksamhet här i landet, och jordbrukarna kunna icke gärna med nuvarande prisläge på byggenskapen bära kostnaderna.

Vad som också i icke ringa grad oroar många utav vårt lands jordbrukare är den nu igångsatta fastighetstaxeringen, vilken synes utmynna i en väsentligt ökad »förmögenhet», som i själva verket icke är något annat än ökad beskattning å jord och skog. Inför eventuellt sjunkande konjunkturen kan denna ökade beskattning bli ganska allvarlig och leda till än ytterligare lust att försälja fastigheterna medan det är tid. Häråt är väl nu ingenting att göra, så länge den fastställda taxeringsperioden räcker, men jag har ej kunnat underlåta att peka på saken i samband med jordbruksnäringens förhållanden.

Till sist vill jag, herr talman, å folkpartiets vägnar förklara, att de uttryck för fortsatt samförstånd, som vid riksdagens öppnande gjorde sig hörbara, utan tvekan omfattas av vårt parti. Härvid förutsattes emellertid, att man från alla de medverkandes sida vill förstå vad en samlingsregering kräver av eftergifter av rent partipolitisk karaktär. Under den nyligen avslutade höstrikdagen förekommo vissa antydningar från regeringsbänken, som tycktes vittna om att samförståndstanken var på upphållningen. Kanske var detta som så mycket annat under dessa krigsåren en konjunkturenämning, som nu på grund av krigshändelsernas gång tills vidare skjutits undan. För min del har jag alltid hyst den uppfattningen — vilken jag också framförde under

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

höstriksdagen — att ett nedbrytande av samlingsregeringen före krigsslutet skulle vara olyckligt. Jag har till och med haft den meningen tidigare, att ett uppbrott omedelbart efter freden knappast vore något att stå efter ur landets synpunkt. Ty personligen har jag ej kunnat undgå den känslan att vad som möter efter fredens inträdande kan medföra lika stora påfrestningar som krigsårens då det gäller vårt folks framtida öde. Åtskilligt synes emellertid nu tyda på, icke blott att tanken på en fortsatt samverkan efter det europeiska krigets slut är på skilda håll uppgiven utan även, som jag nyss omnämnt, att tanken på fortsättning så länge kriget pågår på visst håll icke är vidare djupt rotad. Skulle det förhålla sig så, att man på den kanten endast ämnar avvakta ett lämpligt tillfälle att bryta samverkan, skulle det vara värdefullt att detta redan nu utsades. Folkpartiet hoppas emellertid, att hela folkets intressen i denna allvarliga tid måtte gå före alla partipolitiska synpunkter, detta så mycket hellre som partiets allmänna inställning alltid syftat till att åvåga-bringa förståelse mellan skilda meningsriktningar.

Med detta har jag, herr talman, velat framföra de i viss mån kritiska synpunkter, som i sak kunna fogas till vissa delar av den föreliggande statsverkspropositionen vid remissen till utskottet. Att den sedan innehåller en hel del som är förtjänt av beröm är jag gärna villig att erkänna. Men det är ju så, att om man söker avlyssna de stämningar som röra sig bland vårt folk i fråga om de politiska spörsmålen — och det säges ju vara vår uppgift som riksdagsledamöter — så blir det icke berömmelsen över regeringens handlingar som kommer i förgrunden. Det är på de områden, där »skon klämmer», som synpunkterna komma fram. Sådant är mänskligt och naturligt i en tung och bekymmersam tid.

Under detta anförande hade herr förste vice talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr **Svensson** i Grönvik: Herr talman! Återigen samlas den svenska riksdagen, och kriget pågår alltjämt. Hoppet att det skulle taga slut under fjolåret har tyvärr ej infriats. Den militära händelseutvecklingen ger ej heller starkare stöd för uppfattningen, att krigets slut är att förvänta under den allra närmaste framtiden. Vårt utrikespolitiska läge är därför allvarligt och kan bli ännu allvarligare under krigets sista skede. Ju mera vi närma oss krigets slut desto mera desperat synes krigföringen bli. Vi äro därför nödsakade att även i fortsättningen iakttaga stark vaksamhet på olika områden. Vår militära beredskap bör anpassas efter de skiftningar i det utrikespolitiska läget som tid efter annan kunna inträda.

Mot bakgrunden av det allvarliga utrikespolitiska läge, som vi befunnit oss i under hela den tid kriget rasat och som alltjämt är lika allvarligt, inger det bekymmer, att många svenskar, däribland personer på rätt framskjutna platser, gått främmande maktens ärenden. Sådana fall ha inträffat ofta, alldeles för ofta. För närvarande tilldrager sig ett dylikt fall stor och berättigad uppmärksamhet. När personer på höga poster i samhället göra sig skyldiga till dylika allvarliga brott mot rikets säkerhet — vilka brott i värsta fall skulle kunna sätta vårt lands tillvaro som fri och självständig stat på spel — kan jag ej undgå att göra den reflexionen, att de straffsatser, som gälla för dylika brott, äro för låga. En väsentlig skärpning av dessa straffsatser torde vara det enda som avskräcker från dylik verksamhet. Vi måste även så långt som möjligt söka förebygga, att sådana personer som jag redan talat om erhålla anställning inom den svenska statsförvaltningen och därigenom få tillgång till material för sin landsförrådiska verksamhet.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Under den tid världskriget pågått har budgeten år efter år måst förbli obalanserad. Statens ordinarie inkomster ha icke på långt när förmått att täcka de stora utgifter, som ha blivit nödvändiga på grund av kriget och krigsförhållandena. Bristen har måst täckas genom lån. På så sätt har statsskulden ökat i en omfattning, som måste ingiva oro. Jag har vid de närmast föregående årens remissdebatter tillåtit mig ge uttryck åt de bekymmer jag hyst över statsskuldens snabba och stora tillväxt och likaså framhållit önskvärdheten av att statsbudgeten så fort ske kan åter balanseras. Den budget finansministern i år presenterat för riksdagen har faktiskt blivit balanserad, och detta hälsar jag givetvis i och för sig med tillfredsställelse. Men tillfredsställelsen grumlans av det faktum, att balanseringen tills vidare endast är av formell natur. Vid budgetens uppgörande har finansministern utgått ifrån vissa antaganden om den politiska utvecklingen i världen och om tidpunkten för ett blivande vapenstillestånd, varom man inte vet huruvida de komma att motsvaras av verkligheten eller icke. Jag vill emellertid uttrycka den förhoppningen att utvecklingen måtte gå i sådan riktning, att förutsättningar kunna skapas för en balansering av budgeten även i verkligheten. Finansministern är emellertid själv tveksam om den saken, och jag förstår honom väl, men jag är tacksam för att han velat våga ett försök att redan för nästkommande budgetår bringa budgeten i balans.

Även om det i praktiken inte skulle lyckas att åstadkomma balans i budgeten för det kommande året, måste dock strävanden att få en sådan tillstånd medföra goda psykologiska verkningar. De utgöra onekligen en god tankeställare för både civila och militära myndigheter och måste hos dem inskräpa vikten av en god hushållning med de statsmedel som ställas till deras förfogande. När möjligheterna för en balansering av budgeten under vissa förutsättningar synas ligga inom räckhåll, måste de förvaltande myndigheterna ännu starkare än vanligt känna sitt ansvar för en god hushållning och se till att inga onödiga utgifter göras. Särskilt måste detta vara fallet beträffande de militära myndigheterna. När jag särskilt nämner dessa gör jag det inte därför att jag skulle hysa någon misstro mot deras förmåga eller vilja att använda de anslagna medlen så att de åstadkomma största möjliga effektivitet för försvaret i dess helhet, utan därför att försvaret drar så stora kostnader i förhållande till vår nationalinkomst. För den skull är en rationell hushållning med medlen på detta område av väsentlig betydelse. Vi ha icke råd att låta de anslagna medlen förbrukas på ett mindre ändamålsenligt sätt.

Även för riksdagen själv måste strävandena till balansering av budgeten ge anledning till allvarlig eftertanke. Under krigsåren har anslagsprövningen ofta, av skäl som krisförhållandena givit upphov till, blivit mindre sträng än under normala, fredliga tider. När en återgång till en balanserad budget ställes i utsikt, måste det vara angeläget för riksdagen att noga pröva varje anslagskrav så att den icke genom ökning av statens utgifter omöjliggör balanseringen.

Skattetrycket i vårt land har nu nått en sådan grad, att det stora flertalet medborgare säkerligen med glädje skulle hälsa varje möjlighet till lättande därav. Finansministern har emellertid icke uttalat sig om denna fråga i statsverkspropositionen och har överhuvud taget inte givit något besked om beskattningens storleksordning under det kommande budgetåret. Men man gör nog klokt i att inställa sig på att någon sänkning av de höga skatterna icke blir möjlig. Även om utgifterna för den militära beredskapen, såsom finansministern förutsätter, skulle bortfalla före den 1 oktober detta år, kommer budgetläget att bli så ansträngt att en skattesänkning säkerligen måste hänföras till de fromma önskingarnas område. Även om vår militära beredskap kan av-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vecklas omedelbart efter ett vapenstillestånd — vilket skulle vara önskvärt men knappast torde kunna realiseras — kunna våra krisutgifter i övrigt endast successivt minskas. Dessutom torde sannolikt övergången från krigs- till fredshushållning inom näringslivet komma att ställa betydande anspråk på statskassan.

Även ett annat skäl för bibehållande av de höga skatterna kan komma att erhålla aktualitet, ett skäl som säkerligen inte är finansministern främmande. Detta har också omnämnts av herr Vougt tidigare i dag. Finansministern har brukat framhålla att beskattningen kan användas som ett instrument för att bekämpa en hotande inflation. Genom skärpning av beskattningen kunna pengar dras in till statskassan, om köpkraften anses för stor i förhållande till tillgången på varor för konsumtion och därför bidrar till att framkalla risk för inflation.

Jag skall inte ingå på frågan om ett bibehållande av de höga skatterna kan bli motiverat ur denna synpunkt, men däremot finns anledning påpeka att vårt försörjningsläge i vissa avseenden kan komma att bli mycket ansträngt, därest kriget ännu kommer att pågå en längre tid. Under de båda sistförflutna åren har vår försörjning, såväl med livsmedel som med andra varor, varit förhållandevis god. Detta har alstrat en optimism även i fråga om framtiden, som icke varit välgrundad. Vårt handelsutbyte med länderna på den europeiska kontinenten har genom krigshändelsernas utveckling nästan helt avstannat. Detta kommer givetvis att starkt återverka på vår försörjning, därest ifrågavarande handelsstopp kommer att bli långvarigt. Vi nödgas då anlita våra lagerreserver utan att äga möjlighet att åter öka desamma. Skulle samtidigt penninginkomsterna öka genom allmänna löneförhöjningar åt arbetare och anställda, kan risk för inflation onekligen uppstå.

Vid de avtalsförhandlingar som nu pågå inom olika fack ha krav på löneökningar framförts, motiverade med att reallönen sjunkit under kriget. I detta sammanhang vill jag göra ett påpekande i anledning av vad herr Vougt sade i sitt anförande, då han betygade den lojalitet som arbetarna visat under kriget. Han uppmanade näringsidkarna och de stora organisationerna till självrannsakan. Jag skulle vilja svara med en fråga: ha inte — om nu med denna fråga avses jordbrukarna — Sveriges jordbrukare lika lojalt följt de anvisningar som lämnats dem under hela denna långa tid? Jag tror att man inte kan bestrida den saken. Vad sedan gäller det som låg bakom frågan om de stora organisationernas möjligheter att ytterligare bära de bördor, som skulle motiveras av de efter underhandlingarna ökade lönerna, så förstår jag inte saken på annat sätt än att, därest produktionskostnaderna genom dessa löneökningar komma att stiga, detta kommer att resultera i en minskad inkomst för dem som närmast beröras av dessa förhållanden.

Det är givetvis ur alla synpunkter önskvärt att reallönen åter kan höjas, men det är uppenbart att någon ökning av realinkomsten överlag för alla samhällsgrupper endast kan ske genom att försörjningen blir bättre, d. v. s. att tillgången på varor blir rikligare. Denna förutsättning föreligger icke nu. Om vissa grupper av anställda skola få sin reallön förbättrad genom ökning av de nominella penninglönerna, måste denna ökning bäras av andra grupper, som därigenom få sina realinkomster minskade. Om denna minskning drabbar grupper, som redan förut ha låg inkomst, blir en dylik utveckling uppenbart orättvis.

Inom ramen av det år 1942 beslutade pris- och lönestoppet har en förbättring av de sämst ställda samhällsgruppernas ekonomiska läge skett. Detta förutsattes också när pris- och lönestoppet genomfördes. Denna princip ha vi på jordbrukarhåll utan tvekan givit vår anslutning till. Vi anse det näm-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ligen riktigt och rättvist, att de grupper som ha de lägsta inkomsterna erhålla en förbättring redan nu, emedan kristidens tryck varit mest kännbart just för dessa. Vad som ytterligare kan göras för att förbättra dessa gruppers ställning, det måste också enligt min mening göras. Men det är också av vikt att man gör klart för sig, vilka grupper som böra räknas till denna kategori.

Om arbetargrupper som icke tillhöra de ekonomiskt sämst ställda tillkämpa sig en löneförhöjning, skall denna då vidtagas på producenternas bekostnad? Som jag nyss påpekade i mitt resonemang om försörjningsläget och realinkomsterna måste detta bli fallet, om icke priserna på produkterna samtidigt höjas. Jordbrukarna ha under dessa krisår, som jag redan tidigare har påpekat, lojalt fyllt sin plikt i fråga om produktionen och utan opposition accepterat de av statsmakterna fastställda priserna. Om en löneökning nu kommer att äga rum, vilken resulterar i ökade produktionskostnader, skola dessa ökade kostnader då bäras av jordbrukarna utan kompensation? Jag kan inte finna att detta vore rättvist.

I detta sammanhang kanske jag kan få ägna ett par ord åt den välvilliga uppskattning av jordbrukarnas hållning under denna tid, som herr Hagberg i Luleå gav uttryck åt. Han talade om att han för sin del liksom kommunisterna i allmänhet ville hjälpa jordbrukarna när det gäller en höjning av priserna. Om jag fattat honom rätt var han med om saken även om man skulle gå fram med utomparlamentariska medel. Det sista är det mest intressanta i herr Hagbergs uttalande. Vi äro naturligtvis tacksamma för hjälp, som vi kunna få, från vilket håll denna än kommer, men herr Hagberg får i alla fall ursäkta oss om vi inte ännu åtminstone kunna betrakta honom som den jordbruksapostel, som vi skola se upp till såsom ett föredöme när det gäller vår verksamhet — detta alltså med hänsyn till den gest han gjorde åt öster.

För bedömandet av frågan om realinkomsternas utveckling under kriget är det intressant att ta del av den av professor Erik Lundberg utarbetade översikten över inkomst- och konsumtionsläget som ingår som bilaga till statsverkspropositionen. Professor Lundberg drar av tillgängligt statistiskt material den slutsatsen att de totala löneinkomsterna från 1939 till 1944 stigit mera än levnadskostnaderna. Stegringen av de förra uppskattar professor Lundberg till ungefär 50 %, medan levnadskostnaderna enligt socialstyrelsens levnadskostnadsindex skulle ha stigit med 43 % och enligt riksbankens konsumtionsprisindex med 49 %. Denna jämförelse mellan löneinkomster och levnadskostnader är onekligen intressant men får naturligtvis inte, som författaren själv också påpekar, pressas alltför hårt. Det förhållandet att löneinkomsterna stigit mera än levnadskostnaderna betyder icke att löntagarnas realinkomster stigit över lag under kriget. Sannolikt har en ökning av antalet löntagare ägt rum. Men den gjorda jämförelsen tillåter i varje fall den slutsatsen, att minskningen av reallönerna varit jämförelsevis liten. Detta stämmer också med andra undersökningar som tidigare gjorts av utvecklingen av reallönerna under kriget. Det är omöjligt att ange någon exakt siffra, men minskningen torde endast röra sig om några få procent, om ens det, för industriarbetarna. Mot bakgrund av detta förhållande kunna kraven på en allmän löneförbättring just nu, under ett försämrat försörjningsläge, icke framträda som särskilt starkt motiverade.

En allmän ökning av lönerna nu torde med all sannolikhet icke kunna ske utan att prisstoppet också brytes. I den nämnda översikten över inkomst- och konsumtionsläget har också en undersökning företagits av avkastningen av eget kapital inom ett antal industriföretag. Av 261 undersökta företag hade icke mindre än 113 en avkastning som understeg 6 procent. Och då får man komma ihåg, att avkastningen på det egna kapitalet i regel är lägre än på hela

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

det kapital, som investerats i företaget. Å andra sidan funnos 13 företag, som visade en avkastning överstigande 30 procent. Ojämnheten i företagens ekonomiska ställning är således påfallande. Antalet undersökta företag är visserligen för litet för att tillåta en mera ingående bedömning, men den tendens som undersökningen påvisar torde vara allmän. Man måste med anledning av denna göra den reflexionen, att det stora flertalet företag icke kunna bära en höjning av lönerna utan ökning av priserna på de färdigställda produkterna. För jordbrukets del, där avkastningen av det investerade kapitalet i genomsnitt är vida lägre än inom industrien, framträder denna nödvändighet som ännu mera tvingande.

Det är förklarligt, att arbetarna inom sådana företag som uppvisa en mycket god förräntning framställa krav på löneökningar. Det är ju också tydligt, att sådana företag mycket väl kunna bära en dylik ökning utan prishöjningar. Men dessa frågor måste bedömas i hela sitt ekonomiska sammanhang. Det kan inte vara riktigt att ytterligare öka klyftan mellan de bättre och de sämre ställda grupperna av inkomsttagare. I stället måste en utjämning till de senares förmån äga rum.

De reflexioner jag här gjort leda logiskt till den slutsatsen, att de hittills tillämpade riktlinjerna för pris- och lönepolitiken tills vidare böra fortsätta. Vi måste se till, att de sämre ställda grupperna erhålla de förbättringar, som äro möjliga, samt då försörjningsläget förbättras, tillvarata varje möjlighet som erbjudes till en ökning av realinkomsterna.

Jag framhöll för en stund sedan, att vår försörjning på grund av den minskade utrikeshandeln kan komma att försämrast för den närmaste framtiden. Särskilt synes man hysa stora farhågor för bränsleförsörjningen, emedan importen av kol och koks sedan några månader tillbaka ligger nere. Det har antytts, att avverkningsplikt i fråga om ved åter skulle införas. Vi ha ju tidigare haft dylik avverkningsplikt, och det är inte så länge sedan den avskaffades. Man kan därför fråga sig om vederbörande myndigheter visat tillräcklig framsynt- het vid handläggandet av dessa frågor. Om bränsleförsörjningen nu riskerar att komma i ett så allvarligt läge, som det sägs, vilka bedömningar lägo då till grund för beslutet att slopa avverkningsplikten? Enligt de upplysningar som lämnats om bränslesituationen är tillgången på bränsle fullt betryggande för innevarande bränsleår. Det är först för nästa bränslesäsong som brist befaras. Men denna bränslesäsong tar inte sin början förrän vid ungefär den tidpunkt, då enligt finansministerns antagande utgifterna för den militära beredskapen kunna slopas. Och vidare, och det är vad man får uppmärksamma, räknar finansministern med att under nästa budgetår en betydande import av bensin skall kunna ske. Bensinskatten har nämligen i inkomstberäkningarna höjts från 4 till 20 miljoner kronor. Man antager alltså såväl att ett vapenstillestånd skall inträda i början av nästa budgetår, som att det skall bli möjligt att importera bensin i icke oväsentliga kvantiteter under budgetåret i fråga. Om vi kunna importera bensin, borde det väl inte heller vara uteslutet att vi kunna importera fossilt bränsle, kol och koks. Och i så fall borde farhågorna för bränsleförsörjningen kunna mildras. Är det under sådana förutsättningar nödvändigt att nu återinföra avverkningsplikt i fråga om ved?

Men det är ju tänkbart, att de optimistiska antagandena både om tidpunkten för ett vapenstillestånd och om bensinimporten inte komma att stå sig inför verkligheten. Om det således skulle bli nödvändigt att åter bestämma om avverkningsplikt, bör frågan om priset på veden noga uppmärksammas. Det skulle vara orimligt, om skogsägarna mot sin vilja tvingades att avverka skog och sälja veden till priser som ge dem ett lägre rotvärde än som förut kunnat uppnås. Såväl arbetslöner som transportkostnader ha för skogsbrukets del ökat

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

avsevärt. Prisutvecklingen på timmer är också i stigande, vilket framgått av de priser, som betalats vid årets skogsauktioner. Vi vilja ingalunda medverka till att vårt penningvärde försämras, men det kan inte vara riktigt, att skogsägarna tvingas att avverka skog till ett lägre rotvärde än tidigare. Skall avverkningsplikt för ved återinföras är en prisförbättring på veden enligt min mening ofrånkomlig.

Ingen kan med bestämdhet säga, när kriget slutar, men alldeles oberoende av detta är det nödvändigt att planera för tiden efter kriget. Omfattande utredningsarbeten äro också i gång och till viss del redan slutförda. En väsentlig uppgift för efterkrigstidens närings- och penningpolitik måste vara att få till stånd en så stor produktion som möjligt av varor för det civila livets behov. Endast genom att så sker kan man uppnå det mål, som accepterats av skilda meningsriktningar, nämligen att bereda människorna sysselsättning utan att folkhushållet belastas med utgifter för ändamål, som i ekonomisk mening äro improduktiva. Under kriget ha vi tvingats att anslå väldiga belopp för sådana ändamål, men denna politik måste fortast möjligt upphöra, om icke våra ekonomiska framtidsmöjligheter skola försvåras. Betydande anslag kunna bli behöfliga för att skapa sysselsättning efter kriget, men dessa anslag böra helt komma det produktiva näringslivet till godo. Ju snabbare näringslivet kan öka sin produktion av varor för konsumtion och kapitalbildning, desto lättare går det att åstadkomma den ökning av realinkomsterna, som vi alla anse vara ett angeläget önskemål.

Den förbättring av de ekonomiskt svagaste befolkningsgruppernas ställning, som kunnat påbörjas redan under kriget, bör under efterkrigstiden fullföljas. I detta arbete måste strävandena att förbättra jordbruksbefolkningens ekonomiska förhållanden intaga en framträdande plats. Jag skall villigt erkänna att en ändring till det bättre inträtt under de senaste åren, men den är långtifrån tillräcklig. Den lön för sitt arbete, som jordbruksbefolkningen erhåller, ligger långt under genomsnittet för andra gruppers arbetslön. Trots förbättringar av arbetsersättningen inom jordbruk och skogsbruk på senaste tid har faktiskt klyftan vidgats mellan de löner som utgå inom dessa näringar och inom industrien. En inkomstutjämning mellan landets olika folkgrupper, genom vilken landsbygdsbefolkningen kan erhålla en med andra grupper likvärdig ekonomisk standard, är ett framtidsmål, som så fort som möjligt måste förverkligas. Som förhållandena nu äro beskaffade lever den tredjedel av vårt lands befolkning, som jordbrukets folk utgör, på en lägre standard än de två övriga tredjedelarna. Man kan för övrigt utan övdrift säga, att så är fallet även med praktiskt taget hela landsbygdsbefolkningen. Inkomsterna på den rena landsbygden äro i regel lägre än i städerna och härtill kommer, att landsbygdens folk icke äro delaktiga av de många förmåner av skilda slag, som stå befolkningen i städer och större samhällen till buds. En närmare motivering för kravet på en ekonomisk standardförbättring för landsbygdens befolkning i dess helhet är därför överflödig, förhållandena på landsbygden tala själva ett språk, som icke gärna kan missförstås. Jämsides med den ekonomiska standardförbättringen bör även ett höjande av den sociala och kulturella standarden ske. En mycket välvillig uppmärksamhet har ju på senaste tiden från skilda håll ägnats landsbygdens folk, och olika politiska meningsriktningar ha betygat sin vilja att verka för bättre levnadsförhållanden på landsbygden. Jag skall inte här kommentera dessa försäkringar på annat sätt än att jag tillåter mig ge uttryck åt den förhoppningen att landsbygden och jordbruket inte bli bortglömda, när handelsvägarna ute i världen åter öppnas, utan att de vackra och erkännssamma orden då omsättas i praktisk handling.

Återuppbyggnadsarbetet ute i världen efter det kriget slutat kommer att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts)

bli en uppgift av stora dimensioner. Om, såsom vi alla hoppas, vårt land förskonas från kriget även för framtiden, bör det vara vår plikt att deltaga i detta arbete, så långt våra krafter räcka till. Vår plikt härvidlag härledes i första hand ur humanitära synpunkter — att bistå människor i nöd — men det ligger också i vårt eget intresse, att näringslivet i de krigshärjade länderna åter kan komma i något så när normala förhållanden så fort som möjligt. Vi äro ju för vår egen försörjning beroende av att produktionen kommer i gång utomlands.

I främsta rummet måste vi lämna våra nordiska broderfolk hjälp till deras återuppbyggnadsarbete. Det är glädjande att så redan kunnat ske i viss omfattning. Särskilt har det glatt oss att Finland med bibehållen ställning som självständig stat kunnat föras ur kriget. Villkoren äro tunga men med den seghet och den arbetsamhet Finlands folk alltid har lagt i dagen äro vi förvissade om att de skola övervinna svårigheterna och gå en ljusare framtid till mötes. Våra grannfolk i väster och söder, norrman och danskar, ha fått genomgå många svåra prövningar under dessa krigsår, men vi hoppas att den dag snart skall komma, då de i frihet skola kunna återupptaga sitt fredliga arbete. Så långt det är oss möjligt skola vi bistå alla de nordiska folken i deras arbete att omställa sin tillvaro för fredens värv.

Till sist, herr talman, vill jag inte underlåta att framhålla att den riksdagsperiod, som nu tagit sin början, kommer att ställa oss inför många allvarliga och svårlösta problem. Vi ha under krigsåren ständigt haft att brottas med dylika problem, och det är inte säkert att svårigheterna bli mindre sedan kriget slutat. Olika politiska partier och medborgargrupper ha under kriget visat god samarbetsvilja och lagt i dagen en god medborgaranda. Dessa värdefulla tillgångar komma helt säkert att behövas även för framtiden. Vi böra alltid i vårt handlande tänka på att i främsta rummet befrämja hela folkets välgång. Låta vi leda oss av denna anda kunna vi med förtröstan se mot framtiden, vad den än kan komma att bära i sitt sköte.

Herr von Friesen: Herr talman! Det är sedan gammalt medgivet att vid denna årets första debatt även beröra saker och ting som inte ha direkt samband med den remitterade statsverkspropositionen. Då jag begagnar mig av denna gamla rättighet skall jag uteslutande uppehålla mig vid en sak som under den senaste tiden stått i brännpunkten för allmänhetens intresse och som för övrigt berörts av ett par av de föregående talarna — jag syftar på den svenska flyktningpolitiken, som ju har fått en alldeles särskild aktualitet genom avslöjandena av det skandalösa sätt, på vilket en svensk tjänsteman missbrukat sin ställning.

När jag gör detta är jag medveten om att det åtminstone på ett tidigt stadium utgick ett påbud ifrån högsta ort, att det var olämpligt att debattera denna fråga. Socialministern förklarade i ett intervjuuttalande i en tidning, att Sveriges internationella anseende skulle bli lidande om man närmare ventilerade dessa spörsmål. Nu har man ju gammal erfarenhet och är följaktligen ganska förhärdad gent emot de olika mer eller mindre uppfinningsrika argumenteringar, som lämnas från våra styresmän i syfte att förhindra en offentlig debatt. Jag erinrar om de tider då vi litet var blevo upprörda över hur norska patrioter misshandlades i fångelserna och hurusom man då på ledande håll sade: Det där är någonting som vi inte få tala om. Vi skola resonera så litet som möjligt om saken därför att de plågades lidanden bli större, om man debatterar saken i Sverige. — Jag kan inte heller godkänna den argumenteringen att vårt anseende skulle bli lidande på en offentlig debatt, och det förefaller också som om socialministern själv så småningom frångått denna uppfattning. Jag tror i stället att vårt eventuellt skamfilade anseende har allt

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

att vinna och ingenting att förlora på att man går till botten med denna sak, att man gör en så grundlig utredning som överhuvud taget är möjlig och att man just nu låter denna fråga få en central ställning i den offentliga debatten.

Vad som upprört oss, i varje fall en del av oss som på litet närmare håll studerat dessa frågor, är den många gånger ganska brutala behandling som har kommit åtskilliga flyktingar till del, flyktingar från det mest raffinerade polisvälde som den nyare tiden haft att uppvisa. Man kan jämföra denna många gånger hårdhänta behandling med den välvilja, som vi åtminstone i vissa fall visat dessa herrar själva, alltså personer som nu ha funnit det med sin fördel förenligt att lämna det land, där de tidigare ha utövat vissa maktbefogenheter, för att tro sig finna en fristad hos oss.

Den fråga som härvidlag också uppställer sig för varje medborgare är denna: hur är det möjligt att dessa förhållanden kunnat fortgå under en så lång tid utan att någon enda av vederbörande tjänstemans överordnade eller kamrater ha haft någon kännedom om missförhållandena? Att de inte varit alldeles okända för flyktingarna själva och för många av dem, som frivilligt ha ägnat sig åt flyktingvården i vårt land, känner jag till. Jag fick ett par veckor innan avslöjandena om denne tjänsteman kommo ut i pressen ett brev från en person, som beklagade sig just över vederbörande tjänsteman och hans sätt att fullgöra sin uppgift. Flyktingarna voro rädda för honom, de ansågo sig utlämnade på nåd och onåd till hans godtycke.

Det förhåller sig så med den svenska flyktingpolitiken, att den visat en följsamhet till krigslyckans växlingar, som ganska väl svarar emot förändringarna inom vår utrikespolitik. Åren 1939—1942 kunna karakteriseras som ett skede i den svenska flyktingpolitiken. Jag vill gärna erkänna, att vi efter 1943 ha återgått till någonting som man skulle kunna kalla en flyktingpolitik i full överensstämmelse med västerländska kulturtraditioner. Jag skall tillåta mig att endast med några ord för kammaren redogöra för ett enda av dessa många fall, hänförande sig till den förra perioden, alltså den period som i tiden avslutades med general Montgomerys bekanta genombrott vid El Alamein.

Det rör sig om en österrikisk emigrant av judisk härkomst, som vistats här sedan sommaren 1939. Han hade icke lyckats få uppehållstillstånd trots bistånd av framstående jurister. Tidigt en morgon i februari 1940 hämtades han på sin tillfälliga uppehållsort — ett hotell — av två civila poliser, som hade till uppgift att föra honom ur landet över Trelleborg—Sassnitz. Ett telefonsamtal, under vilket han sökte påkalla bistånd av sina vänner, avbröts på ett bryskt sätt av polisen. Anmärkningsvärt är, att han icke erhöll rätt att välja den gränspassage som passade honom, nämligen över Danmark, som då icke var ockuperat land. Det är eljest en rätt som brukar tillkomma flyktingar i länder, som anses betydligt mindre demokratiska än Sverige. Fortsättningen av historien påminner mera om de spionage- och sabotagefilmer, varmed biograferna för närvarande uppbygga allmänheten. Ett av polisen anskaffat sömnmedel hölls sålunda i reserv för att motverka eventuell motspänstighet. Genom en skicklig manöver lyckades emellertid mannen rymma från sina väktare, då han kom till Trelleborg och skulle föras ombord på färjan. Han höll sig dold åtskilliga dagar i Sverige, under vilken tid han konfererade med sin jurist. Efter samråd med denne lyckades han också rättfärdiga sig i myndigheternas ögon. Efter långa och pressande förhör, tillfälliga interneringar och dylikt hamnade han efter ett nervsammanbrott på ett psykiatriskt sjukhus. Efter oändliga mödor erhöll han så småningom uppehållstillstånd, sedan han fullständigt rättfärdigat sig för beskyllningar av

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

alla de slag, som vid sådana tillfällen bruka komma myndigheterna tillhanda. Det kom till hans kännedom, att den av mig nyss berörde häktade tjänstemannen, med stöd av de hemligstämplade handlingar, som funnos i hans vård, yttrat sig ytterligt nedsättande och förakligt om denne flykting. Denne begärde företräde hos chefen för socialstyrelsen och anhöll — det är nu ett år sedan — om dennes beskydd. Här föreligger åtminstone ett fall, då en flykting begärt skydd hos en överordnad myndighet emot den nu omhändertagne tjänstemannen. Det förefaller, som om resultatet ej skulle vara alltför lysande.

Vad som nu har hänt berördes också en smula maliciöst av herr Skoglund i Doverstorp, då han nämnde, att regeringen i behaglig tid före remissdebatten tillsatt en stor undersökningskommission, en åtgärd som jag för min del också hälsar med största tillfredsställelse. Jag vill nu endast uttala den förhoppningen, att det skall bli möjligt för denna kommission att gå till boten med denna sak och att den ej heller väjer, även om personer i något högre uppsatt ställning än den nu tilltalade skulle befinnas skyldiga till försynsdelser i detta avseende.

Oberoende av det resultat, till vilket denna kommission kan tänkas komma, skulle jag vilja fästa myndigheternas uppmärksamhet på nödvändigheten av en skärpt vaksamhet gent emot en annan kategori flyktingar. Trots vissa energiska initiativ från myndigheternas sida är jag fortfarande övertygad om, att det från Finland kommit åtskilliga personer, som i relativ frihet bedriva en verksamhet, som ej kan anses önskvärd. Detsamma gäller också den verksamhet, som bedrivs av de s. k. avhopparna från tyska legationen i Stockholm. Jag tror, att det är all anledning att med största skepsis och största misstro betrakta dessa herrars och damers omvändelse inför galgen. Jag tror, att det skulle vara i hög grad hälsosamt, om myndigheterna i större utsträckning än som skett också ville kringskära dessa personers rörelsefrihet. Det är ingalunda osannolikt, att detta avhoppande i några fall kommer att visa sig vara camouflage, med andra ord, att dessa personer på det sättet funnit en lämplig utgångspunkt för att efter kriget propagera för nazistiska våldsläror.

Till sist, herr talman, några reflexioner av mera allmän natur till det inträffade. Vad som inträffat innebär i bästa fall en bristande förmåga till samarbete mellan olika tjänstemän och kanske också mellan olika myndigheter. I allmänhet måste man nog säga sig att åtskilliga tjänstemäns sätt att umgås med detta främmande klientel är föga lyckligt. Där föreligger en brist på psykologisk blick, sunt förnuft och mänsklighet. Alltför många svenska myndighetspersoner tycks ha fått för sig, att man kommer långt med högdragenhet, argsinthet och ett arrogant uppträdande. Vidare måste man konstatera att hemlighetsmakeriet spelat en alltför stor roll, när det gällt insyn från pressens och enskilda personers sida.

Den ytterligare reflexion som anmäler sig och som har en större räckvidd är den, att det förefaller, som om vi hade kommit ett stycke på glid ifrån ett sunt system med överordnades ansvarighet för vad som händer. Ett par av de statsråd, som måste betraktas som ansvariga för den här berörda verksamheten, ha i pressen varit synnerligen livligt sysselsatta med att fritaga sig själva från alla eventuella anmärkningar i detta fall. De ha framhållit, att intet som helst ansvar kan läggas på dem. Här är det, för att använda en analogi, på sätt och vis ett förhållande liknande det som avslöjades vid den bekanta kurirplansaffären för ett par år sedan, då det visade sig, att vederbörande departementschef icke hade en aning om de viktiga order, som hade utfärdats av andra myndigheter. Det visade sig också, att den person, som tog hand om kurirplanet vid gränsen, på grund av olika omständigheter icke

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
heller visste om dem, låt vara att han handlade *som om* han hade haft kännedom om dem. Är det icke på det sättet, att det regeringssystem, som vi haft sedan vintern 1939, i någon mån är skuld till denna brist på verklig ansvarighet? Jag hör visst icke till dem som yrka på att samlingsregeringen skall avträda nu omedelbart. Må den sitta tills kriget i Europa är slut — men icke en dag längre. Jag ser i det som inträffat ett tecken bland många på att samregerandets tid snart bör vara ute och efterträdas av ett demokratiskt-parlamentariskt system, där styrandet av staten blir en växelverkan mellan en ansvarig regering och en opposition, som också den rätt fattar sitt ansvar. Riksdagen bör även få en ökad kontroll över regeringens åtgärder, och ämbetsmännens åtgöranden böra icke, såsom skett i alltför stor utsträckning under kriget, vara skyddade av hemligstämpeln.

Herr Lundstedt: Herr talman! Om vi tänka oss tillbaka några år, exempelvis till det s. k. rysk-finska vinterkriget, fanns det förvisso då ingen i denna kammare, som icke hade klart för sig, att de kommunistiska ledarna med välbehag skulle ha sett det sovjet-ryska systemet tillämpat i Sverige, d. v. s. med välbehag skulle ha sett, att vår svenska demokrati hade utplånats till förmån för en diktatur i den sovjet-ryska stilen. Jag yttrar mig icke därom, huruvida dessa ledare varit direkt verksamma för ett sådant syfte. Med största sannolikhet har för övrigt så icke varit fallet. Jag endast säger, att människor, som äro verksamma för realiserandet av dylika syftemål, komma under rubriken högförrädare eller landsförrädare. Man skulle med hänsyn härtill ha förmodat, att kommunistpartiet skulle ha fortsatt att tackla av, men i själva verket har det i sista valrörelsen stormat fram med en ökning, som med hänsyn till röstetal gör det icke så långt avlägset från högerpartiet. Hand i hand med denna framgång för partiet självt har inom andra partier gått något som man nära nog skulle kunna frestas kalla ett fjäskande för kommunisterna. I borgerlig press har rent av möjligheten av kommunistledarnas inträde i regeringen diskuterats.

Saken förefaller verkligen ganska anmärkningsvärd. Ty på vad beror denna radikala omsvängning vis à vis kommunisterna? På ingenting annat än att den ryska imperialismen, som för fem och ett halvt år sedan associerade sig med den tyska nazidiktaturen, ett par år efteråt tvangs att bryta med denna och sluta upp vid västmakternas sida, dymedelst möjliggörande nazismens undergång. Det är en sak, som vi förvisso alla eller åtminstone till 99 % med största tillfredsställelse anamma, att Ryssland möjliggjort demokratiens frigörelse ur nazismens klor. Men det är omöjligt att begripa, att den ryska krigspolitiken kan ha den allra ringaste betydelse i fråga om våra kommunistledares pro-ryska och antidemokratiska inställning. Förr än bevisen föreligga på att den sovjet-ryska imperialismen upphört och den sovjet-ryska terrordiktaturen övermannats av en demokratisk regim — förr än detta skett, har den fara, som svenska kommunister kunna betyda för svensk demokrati, icke försvunnit. Vi veta alla, att någon regimförändring i Ryssland icke har skett. I fråga om dess imperialism behöver jag blott peka på Polen och de baltiska länderna. Händelserna där göra det åtminstone tvivelaktigt, huruvida imperialistiska strävanden i Sovjetunionen övergivits.

Härmed har självfallet intet sagts, som är oförenligt med uppfattningen, att det är ett starkt svenskt intresse att stärka och utvidga förbindelserna med Ryssland.

Ett fel, kanske oreparabelt, begicks enligt min mening i den sista valrörelsen och åren dessförinnan, när man icke lyckades skilja på detta och detta utan förblandade den svenska kommunismen med frågan om var Ryssland ställde sig i kriget. Hade icke denna tankeförvirring skett skulle man sanno-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

likt både på socialdemokratiskt och visst borgerligt håll med sådan kraft ha gått emot kommunisterna, att dessas röstsiffror snarare sänkts än ökats.

Krusandet för kommunisterna synes stundom ha tagit sig uttryck i en tendens att vinna deras bevägenhet genom visst tillmötesgående mot dem på den ekonomiska politikens område. Med hänsyn härtill vågar jag i all anspråkslöshet göra en erinran.

Det är visserligen så, att det icke finns någon s. k. äganderätt. I alla tider ha dock våra lagar varit sådana, att de möjliggjort en större eller mindre dispositionsfrihet för individen över vissa ting eller över viss förmögenhet. Dispositionsfriheten i fråga är allt efter lagarnas innehåll mer eller mindre vidsträckt eller kringskuren. Denna dispositionsfrihet till förmån för individerna har sin reella motivering i det samhällliga intresset av att egga människorna till arbete och företagsamhet av skilda slag, kort sagt till verksamhet i den allmänna produktionens och omsättningens tjänst. Det är realiter sett såsom produktionsstimulerande faktor som den s. k. äganderätten har uppehållits i samhället. Det är strävandet efter denna dispositionsfrihet, om man så vill denna makt över tingen, som — utanför slaveriet — har förmått människorna till arbete i produktionens och omsättningens tjänst, vare sig det nu varit fråga om den enkla lönearbetaren eller en företagarkerksamhet i större eller mindre skala.

Denna dispositionsfrihet över tingen har naturligtvis också en högst betydande avigsida. Ett relativt fåtal individer kunna få för mycket därav till förfång för den stora massan. Men detta kan regleras genom lagarna. De sista seklernas — framför allt de sista decenniernas — laghistoria är till stor del en historia om inskränkning i den s. k. ägarens makt, och mycket återstår säkerligen ännu på den vägen att göra. Men — och nu kommer jag till den egentliga punkten — hur skulle det gå, om man på stora områden avlägsnade denna drivfjäder till produktivt arbete, och om man blott låte den kvarstå intill en viss lägre gräns och lagstiftade så, att denna arbetsstimulans fölle bort, när fråga vore om företag i viss större skala? Har man verkligen i de kalkyler, som på sina håll uppgjorts angående ekonomisk politik, gjort någon tillförlitlig beräkning av, vad det skulle betyda, att denna faktor i antydd omfattning fölle bort och hur den skulle kunna ersättas? Vi sågo, hur det gick i Ryssland. Där betydde kommunismens införande blott ett nytt terrorsystem. Likväl ha de kommunistiska principerna till stor del måst uppgivas. Icke heller får man glömma, att Sveriges folk är åtminstone ett par århundraden före det ryska i vad vi kalla kultur och civilisation.

Om jag reserverar mig för särskilda förhållanden, som motivera statlig drift — en reservation, som självfallet måste göras — så kan jag för egen del icke känna mig övertygad om att det vare sig socialt eller ekonomiskt vore nyttigt för vårt folk, om ens vid företag i större stil den enskilda företagaran måste upphöra och det privata initiativet omöjliggjordes. Även om man vid skrivbordet kunde finna ersättningar för den ifrågavarande produktionsstimulerande kraften och på papperet bygga upp samhället i enlighet härmed — hur skulle man likväl vid ett sådant väsentligt ingrepp i eller, kanske riktigare, en sådan omläggning av samhällsmekanismen kunna vara säker om, att denna verkligen fungerade lika väl som konstruktionen på papperet? I både Tyskland och Ryssland ha vi sett, hur den s. k. statssocialismen icke kunnat utövas utan den förskräckligaste terror. Också om detta ord synes alltför starkt vid tanken på en »statssocialism» i Sverige, så torde denna dock å andra sidan icke vara tänkbar, utan att vi nödgades ge oss en frihetsfientlig byråkratisering i våld, med risk för att denna byråkratisering bleve så pass outhärdlig, att det gamla systemet vore att föredraga, t. o. m. därest det kunde påvisas, att stats-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

driften rent ekonomiskt medförde något större fördelar för den stora massan. Den eventualiteten får kanske icke heller helt förbises — numera, efter erfarenheterna från utlandet — att maktlystnad och fanatism kunna komma pamparna inom ett parti att förväxla landets intressen med partiets. Den socialistiska byråkratiseringen kan då bliva ett medel för dylika personer till att överrumpla landet med partidiktatur. Men även om vi helt bortse från denna eventualitet, måste vi förutse, att byråkratiseringen av näringslivet kunde lända den allmänna trivseln till förfång. Men denna har dock också ett värde, som vårt folk säkerligen icke underskattar. Härtill kommer så, att det sannolikt icke kan påvisas någon grund till antagandet, att — annorlunda än i särskilda fall — slopandet av enskild drift vid företag av viss större räckvidd skulle leda till en allmän förbättring av vårt folks ekonomiska villkor. För egen del kan jag icke finna annat, än att det förhåller sig tvärtom.

Naturligtvis kan jag icke här i remissdebatten närmare utveckla min syn på denna stora fråga, i vilken jag dessutom saknar speciell kompetens. Jag har med detta anförande, på grund av vad som förekommit under valrörelsen och därefter, endast ansett mig för min ringa personliga del böra uttala vissa dubier angående en politik, som alltför kraftigt reducerar en företagares vinstmöjligheter. En sådan politik kan leda till att personer avstå från att sätta i gång planerade företag eller att de helt eller delvis nedlägga redan igångsatta dylika. Sådan politik motverkar följaktligen den faktor, som i alla tider utgjort den främsta stimulansen till fria människors verksamhetslust, nämligen det egna intresset. Denna faktors betydelse får enligt min mening icke släppas ur sikte, när det gäller att taga ställning till politiska frågor av denna art. Det synes mig ytterligt ovisst, om faktorn i fråga, i den mån den slopades, kunde på tillfredsställande vis ersättas.

Ett kort anförande i en stor och svår fråga kan lätt missförstås. Jag menar icke, att det stode i överensstämmelse med socialdemokratiska linjer, att den enskilde skulle få fritt, d. v. s. efter sitt godtycke, utöva den makt, som dispositionen över ett större kapital skulle innefatta. En sådan maktutövning betyder, så långt den sträcker sig, ett slags diktatur. Men i samma mån som den enskilda företagsamheten är sund och icke till hinder för att landets resurser komma dess bebyggare i det hela, d. v. s. folkhushållet tillgodo, i samma mån måste socialdemokratien enligt min mening lika mycket som ett borgerligt parti vara inställt på att befrämja det enskilda initiativet och den enskilda företagsamheten.

Jag har, herr talman, i detta anförande talat i full samklang med min socialdemokratiska åskådning. Jag har givit uttryck åt samma synpunkter som jag förfäktade i mitt första-majtal för 25 år sedan och i mina senaste valtal i höstas.

I detta anförande, varunder herr talmannen återtagit ledningen av förhandlingarna, instämde herr *Dickson*.

Herr Wiberg: Herr talman! Av naturliga skäl inträdde omedelbart efter krigsutbrottet en prisstegring, förorsakad av höjda importpriser, ökade fraktkostnader och annat. Statens utgifter stegrades samtidigt i oerhörd grad. De penning- och valutavårdande statsorganen voro givetvis också på det klara med att en ohämmad utveckling skulle kunna leda till inflation. Man framhöll samstämmigt, att en inflation hårdast skulle komma att drabba löntagarna och de mindre spararna. Uttalandet »inflation är samhällets konkursförbrytelse» väckte icke någon kritik, snarare tvärt om. Skattetrycket ökades, det grundläggande ramavtalet kom till stånd och den statliga upplåningen sökte man inrikta på

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

allmänheten. Man igångsatte en intensiv sparpropaganda. Överallt i landet anordnades, ofta under landshövdingarnas egid, möten, på vilka regeringens ledamöter förekommo såsom talare. Man sökte på allt sätt inpränta i vårt folk, att det såväl för den enskilde som för landet i sin helhet vore ett klart intresse, att den som kunde göra en teckning å försvarslånen också gjorde detta. Det betecknades såsom en patriotisk gärning att låna staten vad man vore i stånd till, från de stora beloppen ända ned till den enkla skärven. Samtidigt poängterades, vilket ur dagens perspektiv framstår såsom ganska remarkabelt, att innehavet av statsobligationer såtillvida medförde en direkt fördel, som den gång, då lånen återbetalades, penningarna i verkligheten skulle representera ett högre värde. Sparpropagandan var utan tvivel principiellt välbetänkt. Den medförde också i ganska stor utsträckning framför allt psykologisk effekt. Folk började visa en viss känsla av olust inför onödiga utgifter och hjälpte faktiskt härigenom till att motverka en inflation.

De flesta av de åtgärder, som statsmakterna vidtog för att skydda ett stabilt penningvärde, voro säkerligen riktiga. Men kriget fortsatte och därmed prisstegringen. Den blev till och med högre än vad som kunde anses vara motiverat av varuknappheten och inkluderade sålunda en viss påtaglig inflation, vilket i hög grad torde kunna återföras till det förhållandet, att ingreppen i stor utsträckning vidtogos onödigt sent. Så kom i slutet av år 1942 pris- och lönestoppet. Därefter har prisstegringen kunnat hållas tillbaka trots de enorma påfrestningar, för vilka vårt penningväsen under dessa år varit utsatt.

Nu i höst hava vi sett, huru man från olika håll gått till storms mot de för-dämningar, som hålla inflationsfloden tillbaka. Naturligtvis måste envar förstå, att ju länge kriget drager ut på tiden, desto kännbarare blir det för löntagarna att icke kunna återgå till 1939 års levnadsstandard. Nu är det emellertid en gång så, att detta ännu icke är möjligt, och vidare att en allmän lönerörelse ofelbart bryter prisstoppet, vilket i sin tur skulle resultera i en allmän inflatorisk fördyring. När kriget i vart fall måste befinna sig i slutskedet, borde man väl också med all kraft söka förhindra denna olycka, som man under hela kriget strävat efter att undvika.

Man har förmenat, att den knuff, som medförde att lavinen kom i rullning, utgjordes av finansministerns uttalanden under sommarens valföredrag. Det må lämnas därhän, om så är fallet. Det är väl mycket möjligt att löneaktionerna skulle hava kommit i gång i allt fall — detta med tanke icke minst på den buskagitation, som kommunisterna bedrivit och vars verkningar herr Hagberg i Luleå mycket blygsamt sökt förringa. Säkert är emellertid, att vårt land nu står inför ett viktigare ekonomiskt avgörande än på mycket länge, något som herr Vougt i dag också vitsordat. Blir följden av de för hundratusentals arbetare gällande avtalsuppsägningarna, vilka redan i vissa fall resulterat i strejk, en mera allmän höjning av lönenivån, blir den ofelbara konsekvensen kostnadsökningar, som i sin tur måste leda till en allvarlig prisstegring eller också till en förödande brist på varor.

Det har framhållits, att finansministerns uttalande i statsverkspropositionen icke vore tillräckligt tydligt. Man har också uttalat den förväntan, att ett klarare besked skulle komma att lämnas av finansministern under remissdebatten. Det är otvivelaktigt också riktigt, att man överallt i landet med spänd uppmärksamhet avvaktar, vad finansministern har att andraga, icke minst mot bakgrund av den diskussion, som i denna fråga fördes under höstriksdagen, och de förhandlingar som därefter ägt rum. Ordföranden i den socialdemokratiska gruppen, herr Vougt, har i dag emellertid givit vissa besked. Början av herr Vougts anförande innehöll väl en del positiva uttalanden, däribland att hans parti alltjämt ämnade skydda penningvärdet. Men man fick, när herr

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Vougt längre fram talade om pris- och lönestoppspolitik, det intrycket att han och hans meningsfränder väl fasthöllo vid ett prisstopp men ingalunda voro lika villiga att medverka i fråga om lönestoppet. Herr Vougts resonemang gick ut på att lönehöjningarna skulle bäras av företagen, som icke skulle få höja priserna. Först när ett företag ej längre mäktade med dessa utökade kostnader, kunde man möjligen tänka sig statssubventioner. En politik som denna leder direkt mot ett försvagande av näringslivet. Vårt land behöver, när kriget är slut, icke ett utarmat, utan ett starkt och livskraftigt näringsliv. En effektivt förverkligad sådan politik skulle också medföra att företagen bortfölla som skattebetalare, för att till sist, när reserverna voro uttömda, i stället bliva förmedlare av subvention från staten till löntagarna. Varifrån skulle staten få medel härtill? Nya lån som följd av en underbalanserad budget skulle verka rent inflatoriskt, och skulle skattetrycket på löntagarna ökas, så hade de ej någon större glädje av löneökningen. Det torde i verkligheten icke vara annat att göra än att erkänna att i dagens läge, om man vill skydda penningvärdet, endast löneökningar för de sämst ställda äro möjliga.

Gentemot herr Vougts övertro på att en fullständig kartläggning av och insyn i företagens angelägenheter skulle lösa våra ekonomiska problem, måste jag inlägga en gensaga. Den nya aktiebolagslagen går i detta hänseende mycket långt. Några bärande skäl att gå ännu längre ha hittills icke förebringats. Herr Vougt synes mig också förbise, att statens priskontrollnämnd i dag har möjlighet att taga del av och i regel beträffande de olika företagen också har en fullständig inblick i vederbörandes bokföring med vad därav följer.

Herr Vougt uppmanade i viss mån näringslivets organisationer till självrannsakan. Jag måste i min tur göra den motfrågan: har icke vårt lands näringsorganisationer under hela kriget på alla områden visat den mest långtgående vilja till samverkan, lojalitet och samförstånd? Vad herr Svensson i Grönvik på denna punkt uttalade om jordbrukets organisationer äger i princip tillämpning även på näringslivets.

Efter herr Vougts anförande, som tyvärr på många punkter icke var tillräckligt klarläggande, måste man med än större intresse avvakta finansministerns besked om vilka planer som från hans sida äro i görningen och huru han bedömer läget.

Man kan vidare icke undgå att ställa sig den frågan: vad är anledningen till att statsmakterna upphört med sparpropagandan? I detta sammanhang tillåter jag mig att ånyo efterlysa en organisatorisk form för samverkan mellan finansdepartementet samt banko- och riksgäldsfullmäktige. Jag tror fortfarande det vore lyckligt, om en sådan föreläge. I dessa tider, då inflationsrisken är betydligt mer prononcerad än i krigets första skede, borde man väl vara dubbelt mån om att använda ett så värdefullt och beprövat medel som sparpropagandan, vilket visserligen ej ensam hjälper men väl hjälper till. Man har så mycket större anledning härtill som ej minst krigskonjunkturskattelagstiftningen tyvärr verksamt bidragit till att skapa en mentalitet, som allt annat än skyr onödiga utgifter.

Ingen av krislagstiftningarna har till sina moraliska verkningar varit så förkastlig som krigskonjunkturskattelagstiftningen. Det kan ej heller vara klok politik att vidmakthålla en lagstiftning — vilket icke heller tycks vara finansministerns avsikt — som faktiskt uppmuntrar till utgifter samtidigt som den dämpar viljan till inkomster, vilket är liktydigt med viljan till arbete. Jag måste i detta sammanhang understryka att åtskilligt av vad den föregående hört ärade talaren, herr Lundstedt, anförde är väl värt beaktande.

Vid en granskning av den omfattande statsverkspropositionen får man vad beträffar åttonde huvudtiteln en känsla av att ecklesiastikministern liksom sin

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

företrädare säkerligen gjort sitt bästa för att åstadkomma en del uppmjukningar i den restriktiva politik, som statsmakterna hittills ansett nödvändig när det gällt vetenskap och konst. Det är emellertid klart, att en ansvarsökande departementschef måste väga de olika äskandena mot varandra och att han också alltid måste visa återhållsamhet och måttfullhet. Jag konstaterar emellertid att åttonde huvudtiteln utvisar vissa höjningar, som otvivelaktigt komma att mötas med tillfredsställelse. Men man tycker sig likväl skönja en alldeles för långtgående restriktivitet. Man får det intrycket, att finansministern vid sin kritiska granskning gått ganska hårt fram. Finansministerns morgongåva till den nye eklelesiastikministern verkar sålunda vara skäligen mager. Nu förstår jag naturligtvis att en finansminister, som skall skärskåda sina kollegers framställningar, sällan har någon tacksam uppgift. Han måste tänka på varifrån medlen skola tagas och får nog ofta vara betydligt strängare än departementscheferna. Men detta är en sak. En annan sak är att — i vart fall enligt min mening — vi i vårt land såväl under kriget som också dessförinnan satt vår kultur på svältkost i en omfattning, som icke kan vara välbetänkt. Man måste också komma ihåg, att de belopp, varom nu är fråga, i och för sig äro oväsentliga, men att den nytta, som hade kunnat åstadkommas därmed, skulle ha varit synnerligen betydande i förhållande till beloppens storlek.

Kriget är ännu icke slut. Men det vacuum för konst och kultur, som uppkommit under kriget, måste fyllas utan en tidsutdräkt, som icke är absolut oundviklig. Jag vågar i detta sammanhang också uttrycka den förhoppningen, att finansministern kommer att framlägga förslag till beskattning av den kolorerade pressen, varigenom ett betydande antal miljoner skulle kunna framkomma, vilka skulle bliva utomordentligt välsignelsebringande, om de disponerades för vetenskap, konst och kultur i allmänhet.

Till sist, herr talman, kan jag ej undgå att erinra om vårt största problem, nämligen befolkningsfrågan. Ej heller innevarande års riksdag torde tyvärr få taga ställning till några mera genomgripande förslag. Vi få aldrig glömma, att vårt folks allt överskuggande problem i kommande tider, men även nu, måste vara att föra en sådan befolkningspolitik, som är inriktad på de stora talen men också och icke minst på kvaliteten.

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Herr Vougt har bett, att jag i dag skulle giva besked rörande omfattningen av den skada, som Paulsons förehavanden åstadkommit. Också herr Skoglund har begärt, att jag skulle lämna riksdagen de informationer i Paulsonaffären, som äro möjliga att lämna. Sedermera har herr Hagberg i Luleå riktat ett ganska våldsamt — för att icke säga mycket våldsamt — angrepp mot polisen och mig liksom mot åtskilliga delar av flyktingpolitiken. Vidare tycks herr von Friesen — jag var icke närvarande under hans anförande, men jag har fått uppgift om vad han yttrade — ha velat framställa mig och statsrådet Erlander — denne får svara för sig själv — såsom dem som varit ute i ärende att vilja släta över och dölja vad som kan ha förekommit inom säkerhetspolisen — och jag förmodar han menar även inom socialstyrelsen och utlänningskommissionen.

Jag skall börja med att taga upp denna senare punkt, eftersom det i en tidning finns svart på vitt på vad jag offentligen skulle ha sagt i saken.

Det är för mig en alldeles ny situation, att jag skulle vilja uppträda och översläta och dölja missgrepp eller missförhållanden inom de myndigheter, med vilka jag kan anses ha särskilt att göra. Det må emellertid vara en sak. Men vad är det då jag sagt? Mitt inlägg här i dag kommer antagligen också att tagas till intäkt för angrepp av precis samma art, att jag är ute i ärende att

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

överslåta och dölja vad som kan ha förekommit. Åt dem, som nu nödvändigtvis vilja driva en dylik uppfattning, kan jag ingenting göra. Jag överlämnar åt de åhörare, som på den här punkten våga ha ett objektivi omdöme, att själva avgöra, huruvida det finns ens tillstymmelsen till sanning i dylika påståenden.

Det finns i Dagens Nyheter för den 7 januari en intervju återgiven, som tidningen haft med mig. Det står så här: »Socialminister Gustaf Möller förklarar vid samtal med Dagens Nyheter att han blivit mycket överraskad av uppgiften att den nu häktade angivaren i utlänningskommissionen, byråinspektör Robert Paulson, skulle vara nazist. På den punkten anser statsrådet en närmare undersökning vara befogad. Om man sedan skall kunna få fram hela sanningen är väl inte så säkert, säger han.»

Jag har nämligen rätt mycket erfarenhet om hur pass svårt det kan vara att få fram fulla sanningen i sådana fall.

Dagens Nyheter fortsätter: »Det som förvånar mig är att så många personer nu efteråt uttalar att de visste att Paulson var nazist eller hade dylika sympatier, säger herr Möller. Varför har ingen tidigare lämnat mig en upplysning i saken? Det är tydligen riktigt att Paulson haft förbindelser med bland andra Anthoni i Finland, men eftersom han på sin tid deltog på de vitas sida i inbördeskriget, så har man funnit det rätt naturligt att han uppehållit vissa kontakter i Finland.»

Jag vill här inflika en liten reflexion. När jag nu hör, att herr von Friesen för flera veckor sedan lär ha fått ett brev från en flykting, som riktat särskilda anmärkningar mot Paulson, så får jag ju uttrycka min förvåning över att detta brev icke på något sätt lagts under undertecknads eller låt mig säga utlänningskommissionens ordförandes ögon utan sparats till denna remissdebatt. Herr von Friesen är en högt skattad riksdagsman och borde ju rimligen, om han vore så angelägen att hålla rent, ha ställt till, låt mig säga, de överordnades förfogande dessa upplysningar, som han mottagit rörande Paulson.

Jag skall fortsätta citaten: »Uppgifterna att det skulle råda stor oro i flyktingkretsar i Sverige efter avslöjandena om Paulson tar herr Möller också med reservation. Till honom har nämligen inte från någon flykting gjorts anmärkning på Paulsons uppträdande. Däremot har det hänt att exempelvis norrman klagat över den behandling de rönt av den eller den landsfiskalen eller polismannen. Undersökning har därvid alltid skett, ty det har ju varit ett svenskt önskemål att flyktingarna skulle tas emot på bästa sätt. Jag förstår inte varför man, om fog förelegat för anmärkningar, inte också skulle ha slagit ned på Paulson.»

Det är inte alla som varit så blyga, nämligen att de inte vänt sig till undertecknad, när de ansett sig ha fog för klagomål, och det har också hänt, åtminstone i ett fall, att en landsfiskal har blivit avkopplad från det särskilda sysslandet med mottagande av flyktingar. Detta var också en reflexion emellan.

Dagens Nyheter fortsätter: »Det slags angiveri, som Paulson sysslat med, har tyvärr kunnat pågå utan att flyktingarna själva haft möjligheter att avslöja det. — Naturligtvis är jag liksom alla andra djupt indignerad över de avslöjanden som skett, men särskilt med hänsyn till utlandet är det angeläget att inte göra saken värre än den är.»

Bakgrunden till denna reservation var den, att åtskilliga svenska tidningar sysslat med affären Paulson som om Paulson vore den, vilken överhuvud taget hade bestämt den svenska flyktingpolitiken. Jag vet inte, om herrar riksdagsmän i allmänhet ha läst tidningarna mera uppmärksamt, men åtminstone ett par stockholmstidningar ha varit mycket angelägna till en början — nu ha de visserligen backat en smula — att framställa Paulson såsom den som hade alla trådarna i sin hand och som bara behövde dra i en tråd för att den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

eller den flyktingen skulle råka illa ut eller den eller den flyktingen gynnas. Jag måste, med den kännedom jag har, beteckna detta såsom mycket överdrivet, och jag varnade för att ge utlandet den föreställningen, att vi i *spetsen* för vår flyktingpolitik haft en man, som utförde spioneritjänst angående flyktingarna för främmande makts räkning. Därför tycker jag inte att detta är något särskilt orimligt uttalande eller sådant, att det kan tagas till intäkt för att jag skulle vara ute i några särskilda överslätningsförsök.

Tidningen fortsätter: »Den skildring som utlandet nu får av förhållandena kommer inte, om undersökningen vederlägger några av de många anklagelser som nu utslungas, att bli korrigerad i utländsk press, utan intrycket i utlandet blir beroende av de förstahandsuppgifter som lämnas. — Naturligtvis är jag den siste att vilja lägga fingrarna emellan, och som sagt är en särskild undersökning av Paulsons påstådda nazistanslutning aktuell, men man bör inte överdriva affärens proportioner, ty Paulson ägde inte det inflytande man velat göra gällande. Att han överhuvud taget hamnade i socialstyrelsen berodde på att hela den s. k. polisbyrån flyttades dit. Paulson hade ju skött den i många år, och han kom över liksom alla de många flickor som arbetade på byrån.»

Detta är vad Dagens Nyheter har publicerat som en intervju med under-teknad, och jag bara frågar, hur mycket stöd för påståendena om överslätningsförsök som kan återfinnas i detta här av mig återgivna intervjuuttalande.

Jag kan — tyvärr, måste jag erkänna — ge mycket litet upplysningar som ha något slags nyhetsvärde i Paulsonaffären. Den är för närvarande föremål för rättegång vid Stockholms rådhusrätt, och det material som finns rörande Paulson, står nu till åklagarmaktens och rådhusrättens förfogande och är underkastat dess prövning. Någon undersökning bredvid denna, som kan ge något av värde, har inte kunnat utföras. Polisen fortsätter självfallet på vissa punkter, där Paulsons roll icke är klarlagd, med sina undersökningar, men jag skall i detta fall tillåta mig att göra några få påpekanden.

Paulson har, måhända med någon kortare intervall, varit anställd i svenskt underrättelseväsen i 34 år. Han blev först anställd vid någon militärbyrå år 1910. Sedan har han mer eller mindre regelbundet — jag medger, att det var saker, som jag icke hade något närmare reda på, när själva skandalen blev avslöjad och offentliggjord — tjänstgjort i svenskt underrättelseväsen först för någon militär byrå och sedermera hos den vanliga svenska polisen. Han har bl. a. som bekant sökt inträde i kommunistiska partiet. Det är emellertid ingen som har fallit på idén att kalla honom för kommunist därför att han en gång sökt inträde i deras parti. Det är alldeles uppenbart att han sökt inträde för att spionera på kommunisterna och inte i något slags lojalt syfte, och jag tager också för alldeles givet, att han gjort det på anmodan av någon av polis-cheferna i Stockholm. Till detta vill jag lägga att Paulson blev chef för något som kallades för polisbyrån, vilken var förlagd till polishuset och hade hand om registrering av utlänningar år 1933. Vi hade då icke någon nämnvärd politisk flyktingström, men däremot hade vi andra utlänningar, som icke voro flyktingar. De registrerades alla där. Han var alltså chef för denna byrå, och jag förmodar, att han anställdes av den dåvarande polismästaren i Stockholm. Där fortsatte han sitt arbete i fem eller sex år. Sedan fingo vi en reviderad utlänningslag, enligt vilken övervakningen av utlänningar i huvudsak skulle koncentreras till socialstyrelsen. Då blev bland annat hela polisbyrån med Paulson i spetsen flyttad till socialstyrelsen.

Vid den tidpunkten fanns det åtminstone somliga, som borde ha haft en rätt stor erfarenhet av Paulsons person, men det oaktat gjordes då icke någon anmärkning emot Paulsons sätt att utöva det ämbete han innehade. I socialsty-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

relsen har Paulson inalles haft *sju chefer*, nämligen tre generaldirektörer och fyra byråchefer. Det var först generaldirektör Sigfrid Hansson som ju var bekant som en ivrig nazist! förmodar jag. Vidare var det den nuvarande justitiedepartementets chef Thorwald Bergquist, visserligen endast en mycket kort tid, så att man kanske inte kan ställa anspråk på att han skulle lära känna personalen i socialstyrelsen, i varje fall icke till hjärtan och njurar, och slutligen var det nuvarande tillförordnade generaldirektören i socialstyrelsen Karl Höjer. Utom dessa tre har han som närmaste chefer haft byråchefen Kurt Bergström, byråchefen Drougge, byråchefen Bexelius och byråchefen Schmith. Han har alltså haft sju personer som sina chefer; de fyra byråcheferna ha varit hans närmaste chefer. De ha — herrarna kunna ju karakterisera det som ni vilja — icke lyckats upptäcka, vilken skurk Paulson var och icke heller lyckats upptäcka, att han var nazist!

Jag förmodar, att man från kommunistiskt håll säger, att det är självklart: blodet är tjockare än vattnet, naturligtvis äro alla dessa herrar av samma ull — eftersom man nu är ute för att klargöra, att det icke finns något annat än nazister och nazistsympatisörer och halvnazister och allt vad det nu kan vara bland de myndigheter som svara för vår behandling av flyktingar. Herr Hagberg gjorde visserligen i dag en liten reservation, då han nämligen sade, att det inte är så viktigt, om Paulson var nazist eller högerman eller bondeförbundare. Han var i varje fall reaktionär. Jag vill icke yttra mig på den punkten. Jag förmodar, att Paulson och jag icke någonsin haft samma politiska åskådning. Han har i varje fall aldrig sökt inträde i socialdemokratiska partiet, även om han gjort det i det kommunistiska en gång. Som sagt det är en sak, som man naturligtvis kan insinuera uti hur man behagar. Det är icke många diskussioner i vårt offentliga liv, som varit så fulla av insinuationer, som diskussionen om denna sak. Alltså, ingen av dessa, som dagligen träffat Paulson mer eller mindre, har haft någon kännedom om att han var spion eller att han var nazist eller att det fanns några i varje fall mera vägande anmärkningar mot hans uppträdande gentemot flyktingar.

Men så kommer man till socialministern, som naturligtvis träffat Paulson någon gång. Jag vet verkligen icke hur många gånger under årens lopp, kanske sammanlagt tio gånger, kanske icke mer än sex, under någon då i regel ganska kort stund. Det är *han* som bär ansvaret för personalen! Javisst, det är klart som dagen, att han har. Ja, se Ni, det lär finnas ett väsen, som jag har hört talas om som är »allseende, allvetande och allestädes närvarande», men det är ett högre väsen än en regeringsledamot här i landet, och det medger jag gärna, att skall det anspråket ställas på socialministern, då måste jag omedelbart avgå, men då måste jag också anhålla, att man utser denne person med så sällsynta egenskaper till min efterträdare, ty annars är ju ingenting vunnet. Varje annan person kan ju nämligen bli lurad.

Jag vet visserligen icke, hur pass vanligt det är med personer som icke ha förmågan att tränga igenom människosjälens fullständigt, men jag vill erinra mina ärade antagonister om en liten småsak. Det var före den ryska revolutionen 1917. Det kommunistiska partiet eller som det då var ett socialdemokratiskt parti, fastän på yttersta vänsterflygeln och som redan då kallades bolsjevikiskt, hade en ytterligt stram organisation, bland annat naturligtvis för att hålla förrädare från livet. Ja, hur lyckades det med detta? Det gamla revolutionära ryska kommunistiska partiet, eller som det då kallades bolsjevistiska partiet, har upplevt många tragedier, därför att det icke kunnat hålla förrädare från livet. *Lenin* visste icke, att alla de tal han satt och skrev i Schweiz, och som skulle hållas av den bolsjevistiska fraktionens ledare, Molinovski i den dåvarande ryska duman, innan de höllos där, *granskades av den ryska ochranan*.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det blev icke upptäckt förrän *efter* ryska revolutionen. Utan att på något sätt vilja jämföra mig med Lenin vill jag bara konstatera, att han tydligen kan beskyllas för samma svaghet som undertecknad, samma brist på uppmärksamhet, samma oförmåga etc.

Vi skola icke tala om den terrorgrupp, som fanns med Azef i spetsen. Den var visserligen icke bolsjevikisk utan socialrevolutionär men ändå!

Det skulle vara mycket intressant att veta, om kommunistiska partiets ledning är absolut övertygad om att varenda själ i deras parti är en renhårig och ärlig kommunist. Under dessa år ha för olika brott enligt spionerilagen dömts 61 nazister och deras sympatisörer och 53 kommunister och deras sympatisörer. Jag förmodar, att herr Hagberg eller herr Linderot eller vem den nu kan vara, som har högsta ansvaret i kommunistiska partiet, *har vetat om allt detta*. — Alla av ifrågavarande dömda ha visserligen icke tillhört partiet, somliga voro bara sympatisörer — men det var i alla fall ett stort antal personer inom kommunistiska partiet som idkade spioneriverksamhet, vilka så småningom blevo lagförda och dömda. Ställer herr Hagberg det anspråket på mig, att jag skulle veta precis vad varje man går för, som på mer eller mindre betydande poster finns inom socialdepartementets ganska omfattande verksamhetsområde, måste jag ställa samma anspråk på honom, såvida han icke menar, att det är mera självklart, att kommunister skulle kunna vara spioner och att man icke behöver fästa så stort avseende vid den punkten. Jag vet, att man varit mycket angelägen på kommunistiskt håll att svära sig fri från varje kommunist som blivit tagen av polisen för sådana här saker.

Ja, mina damer och herrar, det finns en annan anmärkning som jag för min del icke ville underlåta att antydningssvis svara på. När herr Hagberg talade om den nya kommissionen, så sade han, att han hoppades, att det icke skulle gå som med den Hasselrotska kommittén, att det hela bara rann ut i sanden. Det är klart, att man skall hysa det hoppet. Nu är det emellertid icke riktigt att om den Hasselrotska kommittén säga, att det hela rann ut i sanden. Faktiskt blevo nämligen ett antal personer undersökta, om vilka man numera vet, på ett bestämdare sätt än tidigare i varje fall, att de voro antingen nazister eller kommunister i så pass hög grad, att det var betänkligt. Det är riktigt, att den utredningen icke åtföljdes av någon lagstiftning. Den Hasselrotska kommittén hade föreslagit, att man skulle upprätta en s. k. avgångsstat för att på den kunna överföra personer, som uppenbarligen tillhörde ytterlighetspartierna eller vilkas sympatier för dem gjorde dem olämpliga för polistjänsten. Det är riktigt, att den framlade ett sådant förslag. Jag vill emellertid påpeka för kammarerna, att undertecknad icke är ensam i regeringen. Det är ju icke alldeles säkert, att det beror på undertecknad, att icke detta förslag har följts av en lagstiftning i ämnet. Som det nu är, vet ju varenda människa, att den, som är ordinarie polisman, icke kan avsättas eller uteslutas ur kåren med mindre han blir lagförd och dömd för en förseelse, som är så pass allvarlig, att den kan föranleda avsättning. Domstolarnas anspråk på den punkten äro, som vi veta, mycket stora.

Nu tror jag emellertid icke att en fortsatt diskussion på den här punkten — det kan tänkas att jag blir tvingad att begära ordet igen — kan fylla något egentligt ändamål. Kungl. Maj:t har ju tillsatt en kommission som skall undersöka alla hithörande förhållanden. Dess verksamhet begränsas i varje fall icke av de fullmakter den har fått, och det är väl att hoppas, att de, som nu anse sig ha faktiskt material till sitt förfogande, lägga detta material under kommissionens ögon och underlätta dess arbete att söka utröna sanningen på alla de olika punkter, där anklagelserna ha vimlat. Det är mycket möjligt — det är en sak som ingen vet för närvarande — att det kan komma att bli obehagliga san-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ningar. Det kan också hända, att när den har slutfört sitt arbete mycket av vad som sagts i denna sak kan komma att reduceras. Därom kan ingen i dag veta någonting. För min del är jag övertygad om att kommissionen kommer att med all tänkbar samvetsgrannhet fullfölja det uppdrag den har fått, och den kommer icke att tillåta, att någon lägger några hinder i vägen, för att kommissionen skall i den mån det är mänskligt möjligt utröna och utleta sanningen. Jag hoppas, att det icke skall taga alltför lång tid, men nog är jag rädd för att det icke kan gå så särskilt snabbt heller, ty det blir med all säkerhet ett mycket stort material som denna kommission får till uppgift att **granska. Men** som sagt jag är övertygad om att det resultat, kommissionen kommer till efter sina undersökningar, skola de svenska statsmakterna kunna lita till och lita på.

Herr **von Friesen** erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Jag känner mig uppfordrad säga ett par ord med anledning av statsrådets påpekande, att det hade varit skäl att till honom eller vederbörande myndighet överlämna det av mig omnämnda brevet. Med det brevet förhåller det sig på följande sätt. Det var författat av en dam som sysslar mycket med flyktingsverksamhet. Det innehöll en rätt kort passus om Paulson av ungefär den innebörden att hade den och den personen — hon namngav en viss flykting — kommit att undersökas av Paulson, så visste man, med den kännedom man hade om Paulson, vilket resultat det skulle blivit. Jag fattar detta brev som symptomatiskt för uppfattningen inom åtskilliga kretsar och för en resignerad människas uppfattning, att hon icke kunde komma någon vart längre, men att vederbörandes allmänna inställning var känd. Däremot förekom intet i brevet om att Paulson skulle vara nazist eller gjort sig skyldig till angiveri eller något av de svåra brott han nu står åtalad för. Detta är mig angeläget att framhålla, därför att om jag visat statsrådet det brevet, anser jag, att jag skulle gjort mig skyldig till onödigt skvaller, anført på lösa grunder, som följaktligen icke skulle lett till något resultat. Jag kan sålunda icke göra på samma sätt som en annan regeringsledamot, som när han fick ett anonymt brev vidarebefordrade det till polisen, vilket ledde till att tre oförvitliga personer blevo anhållna och förhörda för rätt grova förseelser. Den sortens angivelser och skvallermeddelanden anser jag icke lämpligt, att en riksdagsman kommer med. Jag beklagar, att jag icke satt inne med större och kraftigare material mot Paulson vid det tillfället. Då hade jag självfallet kommit med det. Men jag anser det knappast vara allmänhetens sak att sköta om dessa ting.

Vidare anförde:

Chefen för socialdepartementet, herr statsrådet **Möller**: Herr talman! Jag vill bara konstatera, att herr von Friesen var rädd för att han skulle anses löpa med skvaller, om han underställt exempelvis undertecknad ifrågavarande brev — jag hade ju i varje fall icke fört det vidare, om icke anklagelserna voro av den art, att de bort undersökas — men att han är alldeles oförhindrad att framföra samma sak i svenska riksdagens remissdebatt.

Chefen för justitiedepartementet, herr statsrådet **Bergquist**: Herr talman! Under den rättegång som herr Hagberg i Luleå anställde mot regeringens ledamöter placerades även jag på de anklagades bänk. Herr Hagberg framställde, såvitt jag hörde, icke något direkt yrkande om att jag skulle dömas till avsättning, men de beskyllningar som han riktade mot det sätt på vilket jag förvaltade mitt ämbetsområde voro ändå ganska allvarliga.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts)

Då herr Hagberg talade om rättsväsendet, använde han det moderna slagordet lagröta. Det är ett mycket välfunnet slagord, men man börjar nu snart använda det för att beteckna allting som man anser mindre tillfredsställande på rättsväsendets område. Jag tror, att man bör vara litet försiktig med att använda begreppet lagröta. Man vinner nog inte så mycket med att i tid och otid söka underminera förtroendet till det svenska rättsväsendet med användandet av sådana ord. Vad som gav herr Hagberg anledning att nu använda detta uttryck och rikta kritik mot rättsväsendet var en del domar som fällt i fråga om personer anklagade för spioneri.

Herr Hagberg riktade i första hand sin kritik mot själva utformningen av spionerilagstiftningen. Jag behöver nog inte närmare gå in på den frågan här. Vi ha ju så många gånger här i denna kammare diskuterat just den lämpliga utformningen av våra spioneribestämmelser, och jag har gång efter annan själv angivit, att jag anser, att den utformning, som spionerilagstiftningen nu i vissa delar har, icke är idealisk, utan att den har blivit för vid och bör underkastas en omarbetning. Som kammarens ledamöter ha sett i pressen har också straffrättskommittén nyligen lagt fram förslag till en ny lagstiftning på detta område, ett helt nytt åttonde kapitel i strafflagen. Det förslaget är föremål för remissbehandling. Det är min avsikt att så snart som möjligt framlägga förslag till nya bestämmelser på detta område.

Jag vill erinra om att, sedan vi sist diskuterade saken, har justitieombudsmannen gjort en utredning angående tillämpningen av åttonde kapitlet strafflagen. Om man bedömer fullt objektivt vad justitieombudsmannen har sagt, kan man nog icke få annan uppfattning än att han ansett, att domstolarna i regel med försiktighet och omdöme ha tillämpat denna ofta svårtillämpliga lagstiftning. Hans huvudsakliga anmärkning har varit att man i vissa fall har sträckt brottsbegreppet »verksamhet» längre än kanske lagstiftaren har avsett. Nu har det emellertid vid förra årets riksdag genomförts bestämmelser som möjliggöra en starkare kontroll över tillämpningen av de omstridda bestämmelserna i åttonde kapitlet. I fjol genomfördes nämligen den regeln, som trädde i kraft den 1 juli 1944, att åtal för olovlig underrättelseverksamhet överhuvud taget icke får anställas utan Kungl. Maj:ts tillstånd. Det är huvudsakligen mot denna paragraf invändning har rests. Det sker alltså i varje särskilt fall en prövning hos Kungl. Maj:t på föredragning av chefen för justitiedepartementet. Då denna lagstiftning genomfördes i fjol, angav jag i riksdagen vilka principer jag tänkte följa, då det gällde att medgiva åtal för olovlig underrättelseverksamhet. Som kammarens ledamöter kanske erinra sig, är bestämmelsen där ganska vid. Man straffar där den som gör sig skyldig till olovlig underrättelseverksamhet i militärt och politiskt syfte. Jag meddelade, när det förra våren var debatt om denna sak, att jag komme att tillstyrka anställande av åtal i de fall, då en person mot ersättning låtit sig bruka av främmande makt för att införskaffa militära upplysningar, och vidare att jag skulle tillstyrka åtal i de fall, då personer gjort sig skyldiga till spioneri mot flyktingar som vistats här, vilket även faller under olovlig underrättelseverksamhet. Det är de principer som tillämpas sedan 1 juli i fjol. Det har icke medgivits åtal beträffande politisk underrättelseverksamhet, utan samtliga fall, där åtal skett, ha varit sådana, där en person direkt mot ersättning arbetat för en främmande makt för att skaffa underrättelser om en annan främmande makts militära förhållanden eller där en person försökt spionera på flyktingar här.

Under den tid, som förflutit sedan den 1 juli föregående år, har Kungl. Maj:t medgivit åtal för olovlig underrättelseverksamhet i sammanlagt 13 fall. Dessa gälla 7 svenskar, ingen norrman, en dansk, en fransman, en polack,

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en tysk, en italienare och en statslös f. d. ryss. Alla dessa fall äro av den karaktär, som jag nyss angivit. Officiellt har Kungl. Maj:t avslagit endast två dylika fall; det har varit betydelselösa saker. Det kan ju synas litet egendomligt att bifallen varit så många som 13 av 15 fall, men anledningen härtill är att jag på ett mycket tidigt stadium sedan lagen utfärdats gjorde klart, att jag icke komme att tillstyrka åtal i andra än nyss av mig angivna fall, så att åklagarna ha överhuvud taget icke begärt åtal i sådana fall, där de på förhand vetat, att Kungl. Maj:t icke skulle ge sitt bifall.

Herr Hagberg i Luleå anmärkte en del icke bara på själva lagstiftningen, utan han gjorde även den anmärkningen, att en rättstillämpning sådan som den nuvarande överhuvud taget icke skulle kunna förekomma om vi hade den kontroll, som offentligheten vid rättsförhandlingarna är avsedd att utgöra. I det påståendet vill jag ge honom rätt endast såtillvida att jag beklagar, att vi icke kunna ha större offentlighet i dessa rättegångar än som för närvarande är fallet. Man har emellertid kunnat märka en strävan hos domstolarna under den sista tiden att så långt som möjligt söka tillgodose offentlighetsprincipen. Det framställes emellertid såsom ett de sista årens påfund att man försöker stänga dörrarna till rättegångssalarna så mycket som möjligt. Detta är icke något speciellt för denna tid, utan det har alltid varit så i spionerimålen att på grund av deras ömtåliga natur, speciellt därför att de i regel beröra mycket ömtåliga förhållanden till främmande makter, domstolarna i regel måst hålla rannsakingarna inom lyckta dörrar. Om detta hör till lagröta, hör det i varje fall icke till den under dessa år tillkomna lagrötan utan har som sagt måst iakttagas under alla tider. Att vi nu synas ha kommit i ett annat läge är beroende på det förhållandet att vi fått ett så mycket större antal spionerirättegångar än vad vi tidigare varit vana vid.

Herr Hagberg i Luleå sade också, att här skulle inte personer kunna dömas enligt dessa spionerilagar, om man icke tillämpade det nya påfundet med den fria bevisprövningen. Det har emellertid varit ett gammalt demokratiskt krav att man skulle släppa den legala bevisprövningen, som i regel innebär att det fordras två vittnen för full bevisning, och få en friare bevisning. Alla nya rättegångsordningar bygga på principen om den fria bevisningen, med andra ord att domstolen får pröva allt det material, som kommer in i rättegången, både det som talar för och det som talar emot, varefter domstolen genom att väga alla dessa faktorer får bilda sig en objektiv uppfattning om vad som är rätt i målet. Det är här fråga om en tillämpning av dessa moderna rättsliga principer, som man nog i och för sig icke kan ha något att invända emot. Givet är att en tillämpning av den fria bevisprövningen ställer mycket större krav på domstolarna än den matematiska bevisprövningen, där man bara säger, att här äro två vittnen, alltså är saken styrkt, medan där finnes bara ett vittne. Detta senare är ju rätt enkelt, men det är värre att väga hela materialet för att söka bilda sig en egen objektiv uppfattning, men det är icke bevis för att den fria bevisprövningen skulle vara sämre än den gamla. Tvärtom tror jag utan tvekan att den är bättre.

Herr Hagberg i Luleå anförde en del fall, som han fann synnerligen upprörande och som han beskrev på sitt eget sätt. Han nämnde att det var ett par arbetarpojkar, som gjort sig skyldiga till rena bagatellföreseelser men som dömts, den ene till fyra års och den andre till fyra och ett halvt års straffarbete. Vidare nämnde han en ingenjör, som — om jag fattade hans beskrivning rätt — icke gjort annat än att han hjälpt patriotiska norrmän gentemot ockupanterna i Norge och därför dömts till 10 års straffarbete. Nu vill jag hoppas att ingen i denna kammare tror, att den beskrivning herr Hagberg i Luleå lämnade på dessa personers brottslighet skulle vara riktig. Jag vet

Vid remiss av statsverkspropositionen n. m. (Forts.)

mycket väl varifrån han fått sina uppgifter, men jag tycker det är litet oförsiktigt av en ledamot av riksdagen att utan vidare framställa sådana uppgifter som objektiva fakta och alltså konstatera, att en person här i vårt land döms till tio års straffarbete för en hjälphandling åt norska patrioter gentemot ockupationsmakten. Dessa tre personer, som han talar om, äro dömda icke för olovlig underrättelseverksamhet utan därför att de för främmande makts räkning bedrivit spioneri mot Sverige, närmare bestämt mot svensk krigsindustri av stor betydelse. Jag kan självfallet icke gå in på något bedömande av om dessa domar äro riktiga, om det är styrkt att dessa personer gjort det eller det. Det är domstolarnas sak att göra, men det är detta som de äro dömda för, och det är ju brott av mycket allvarlig natur. Skulle dessa personer kunna göra gällande och visa, att här ha efter rättegångarna framkommit saker och ting, som ställa deras verksamhet i annan och ny belysning, få de gå den lagliga vägen och begära resning. Men man skall icke framställa saken så, att personer för rena bagateller dömas till långvariga frihetsstraff.

Jag vill också nämna något om den fråga, som väl närmast var anledning till herr Hagbergs i Luleå inlägg, nämligen Meurlingfallet. Självfallet skall jag icke gå in på rättegången här. Jag har ju prövat det ärendet i nådeväg och funnit anledning nedsätta det straff, vartill Meurling dömts. Det var åtskilliga omständigheter, som medverkade till att jag kunde tillstyrka nåd. Jag ansåg emellertid att det var ganska angeläget att man bringade till offentlig kännedom vad som förekommit i målet. Min önskan var självfallet att hela rättegångsprotokollet skulle kunnat offentliggöras, och ur min egen synpunkt skulle det självfallet varit det mest tilltalande att man kunnat gå fram den vägen. Det förekom emellertid en del saker därvidlag, som med hänsyn till det utrikespolitiska läget icke kunde offentliggöras, och då jag ändå på något sätt ville ha fram vad som förekommit i detta mål gick jag den vägen att jag lät framlägga en promemoria, som innehöll det väsentliga i saken. Jag vet mycket väl att man kan rikta kritik mot en sådan åtgärd, ty hur mycket man än strävar efter att vara objektiv är det omöjligt att få med alla nyanser, som förekommit i målet. Herr Hagbergs i Luleå uppgift att åklagaren i målet skrivit denna promemoria är felaktig. Promemorian har skrivits på mitt uppdrag av den ämbetsman, som föredragit målet i högsta domstolen. Han fick det direktivet att han i en promemoria skulle så klart och tydligt som möjligt lägga fram allt vad åklagaren lagt Meurling till last och den bevisning, som förebragts, men också den ställning Meurling tagit till åklagarens påstående och till den bevisning, som förebragts i målet. Promemorian blev därigenom ganska lång — jag vill minnas 16 sidor. Det har varit en allvarlig strävan från min sida att lägga fram så objektivt som möjligt vad som förekommit i detta mål, så att allmänheten skulle få veta vad åklagaren lagt Meurling till last och vad han blivit dömd för. Jag är som sagt medveten om att denna väg icke är idealisk, om man skall tala om vad som förekommit i ett mål. Det bästa är att lägga fram allt, men det gick icke i detta fall.

Nu har herr Hagberg i Luleå till slut en anmärkning mot mig, som jag tycker är det väsentliga i hans inlägg. Han säger att genom den ställning Kungl. Maj:t intagit i Meurlingfallet har Kungl. Maj:t solidariserat sig med domstolarna och därvid gått i god för att domen är riktig. Detta är ett något underligt resonemang, och jag tror icke att herr Hagberg i Luleå vidhåller det vid närmare eftertanke. Kungl. Maj:t har med brottmålsprocesserna att göra endast i fall det inkommer nådeansökningar. Jag har i regel 30 à 40 stycken sådana i veckan. Av dessa bifallas en del, då mänskliga skäl tala för ett bifall, och en del avslås. Men ingen människa kan med fog göra gällande, att då jag

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

avstyrker en nådeansökning jag därmed ikläder mig någon garanti för att domen i dessa mål är riktig. I så fall skulle jag ju få ta del av allt som förekommit i målet och sitta och bilda mig en uppfattning om hur man skulle ha dömt. När ett brottmål behandlas nådevägen, kan man icke sätta sin stämpel på att det är riktigt och det oriktigt, ty justitieministern har icke bättre möjlighet att göra en sådan prövning än högsta domstolens ledamöter. Det är ju självfallet att en avslagen nådeansökan icke kan innebära att Kungl. Maj:t säger, att här är rätt dömt, och en bifallen ansökan att Kungl. Maj:t konstaterar, att det är orätt dömt. Det är icke alls på grund av felaktiga domar Kungl. Maj:t ger nåd utan på grund av rent mänskliga omständigheter, som domstolarna icke haft möjlighet att ta hänsyn till vid sitt utmätande av straffet efter lagen. Genom att jag tillstyrkt bifall till Meurlings nådeansökan har jag självfallet icke tagit ställning till frågan om bevisningen är tillräcklig, om domstolarna dömt rätt eller inte. Jag har bara prövat om de mänskliga omständigheterna och de ändrade förhållandena voro sådana att man hade anledning tillstyrka nåd, och jag fann — efter högsta domstolens tillstyrkan för övrigt — att här fanns anledning sätta ner straffet. Nu har det förts en livlig presskampanj efter ärendets behandling, och man har i det kommunistiska huvudorganet framhållit hur orättvis domen är. Meurling har talat med mig i saken, och jag har sagt honom, att jag icke har anledning att ingå på frågan, utan att han, om han efter rättegången funnit nya omständigheter, som enligt hans mening tala för att han är oskyldig, får gå den vanliga vägen. Då får han vända sig till högsta domstolen och begära resning under åberopande av de nya skäl, som han funnit. Och den vägen hänvisar jag honom fortfarande till. Jag har därmed icke tagit ställning vare sig i ena eller andra hänseendet till frågan om hurudan denna dom är.

Slutligen upptar herr Hagberg i Luleå den tanken, att man nu borde undersöka om man icke skulle kunna ge en allmän amnesti åt alla de personer, som under de senaste åren dömts för olovlig underrättelseverksamhet eller närstående brott. Jag är övertygad om att herr Hagberg i Luleå icke menar att man skall ge alla personer, som dömts enligt 8 kap. strafflagen, amnesti. Jag är tvärtom ganska säker på att om herr Hagberg i Luleå skulle gå igenom förteckningen på dem som avtjäna straff för dessa brott skulle han pricka av åtskilliga, som han icke skulle vilja ge amnesti. Det skulle nog bli bara några stycken, som han skulle vilja innefatta under denna amnesti. Jag har emellertid vid två olika tillfällen under det gångna året gått igenom hela det klientel, som vid olika tillfällen straffats för brott enligt 8 kap. för att själv försöka bilda mig en uppfattning om det fanns anledning att tillgripa amnesti för dem, därför att de domar som fällts över dem i nuvarande läge kunde anses vara alltför hårda eller orättvisa. Jag gjorde det första gången i juni i fjol och fann då, att det icke var anledning tillgripa en sådan extraordinär åtgärd, och jag gjorde en ny omprövning i november månad förra året och kom då till samma resultat, nämligen att det icke fanns anledning att gå in för någon allmän amnesti. Jag har därför hänvisat personer, som talat med mig i denna sak, att söka nåd och sagt dem att en nådeansökan skulle komma att prövas ur vanliga synpunkter. Jag tror således icke att det finns anledning tillgripa någon extraordinär åtgärd i detta fall. Härtill kommer att i de lindrigare brotten enligt 8 kap. sker härefter överhuvud taget icke något åtal utan Kungl. Maj:ts medgivande.

Jag vill med detta ha sagt att jag tror, såsom jag förut nämnde, att man skall vara försiktig med talet om lagröta, vilket är så tacksamt att ta till, och att man icke alltför lättsinnigt skall röra sig med sådana där begrepp. Våra domstolar sträva efter att avgöra dessa mål på bästa och rättvisaste sätt.

Vid remiss av statsverkspropositionen n. m. (Forts.)

Hans excellens herr statsministern **Hansson**: Herr talman! Eftersom kammarens ledamöter äro relativt talrikt församlade vill jag begagna tillfället att säga några ord på en punkt, som jag funnit påkalla ett uttalande från min sida.

Jag kanske dessförinnan får säga något till herr Hagberg i Luleå såsom undervisare rörande vår utrikespolitik. Den säkerhet med vilken han uppträtt i dag skulle kunna inge oss den föreställningen, att han ständigt har företrätt en mycket konsekvent utrikespolitisk linje. Det har roat mig att ta in protokollen från tidigare remissdebatter, och jag har ägnat ett särskilt intresse åt vad som yttrades från herr Hagbergs i Luleå sida 1940 och 1941. 1940 var Ryssland ännu icke indraget i kriget, och herr Hagbergs i Luleå ståndpunkt rörande själva utgångspunkten för Sveriges utrikespolitik var att det gällde, såsom han uttalade sig, att leda Sveriges utrikespolitik till korrekta och vänskapliga förhållanden vis à vis Östersjöns båda stormakter. Han hävdade samma ståndpunkt även 1941, då han bl. a. gjorde gällande, att Sveriges fred berodde på den entente, som existerade mellan Tyskland och Sovjetunionen, och han menade, att ingenting vore en större olycka för Sveriges del än om dessa våra båda stormaktsgrannar skulle komma i krig med varandra. Jag skall icke göra någon kommentar i fråga om denna ståndpunkt. När jag överhuvud taget tagit upp några erinringar om herr Hagbergs i Luleå ståndpunkt för ett par år sedan, har det varit för att konstatera, att han har en mycket dålig utgångspunkt som undervisare för andra i utrikespolitiskt avseende.

Jag tänker inte här ytterligare gå in på några av de särskilda frågor, som tagits upp till behandling. Socialministern och justitieministern ha redan berört ett par områden, och jag är säker på att finansministern kommer att beröra de finansiella och ekonomiska frågor, som här än livligare diskuterats. Jag tänkte endast säga något i frågan om samlingsregeringen.

Det förvånar mig inte på något sätt att denna fråga togs upp av herr Hagberg i Luleå, som menade, att hela samlingsregeringen borde försvinna. Det är ett gammalt kommunistiskt tema att samlingsregeringen är ett oting, som bör komma bort så fort som möjligt. Det enda som kanske något förvånade mig var, att herr Hagberg under talets gång modifierade sin ståndpunkt dithän, att han krävde endast socialministerns och utrikesministerns huvuden. Vi få kanske ta detta som ett tecken på den kompromisslusta, som enligt vad herr Hagberg meddelade numera bekajar kommunisterna. Om jag hade haft anledning att taga på allvar vad herr Hagberg yttrade i den punkten, skulle jag omedelbart ha solidariserat mig med de utpekade kollegerna och därmed drivit herr Hagberg tillbaka till hans ursprungliga ståndpunkt, nämligen att kräva hela regeringens avgång. Herr Hagbergs uttalanden ha emellertid som sagt inte alls förvånat mig.

Vad som däremot något förvånat mig är att representanter för högern i denna diskussion behandlat frågan om det fortsatta samarbetet inom samlingsregeringen. Själva slutet av herr Skoglunds i Doverstorp anförande tedde sig för mig som en hotande vink om att det kunde uppstå situationer, då högern ämnar dra sig tillbaka från samlingsregeringen. En dylik uppfattning har fått ett klarare uttryck i ett anförande, som en representant för högern har hållit i första kammaren. Denne kom därvid in på frågan om regeringens och riksdagens förhållande till varandra och förordade, vilket även gjorts i denna kammare, att riksdagen skulle inta en stramare och mera kontrollerande ställning gentemot regeringen. Högerns talesman i första kammaren fortsatte, enligt referat i en kvällstidning — jag var icke själv i tillfälle att höra anförandet —: »Regeringens ställning är även på annat sätt aktuell. Om det är regeringspartiernas åsikt, att samlingsregeringen skall fortsätta tills

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
vidare, fordras det att samtliga regeringsmedlemmar rätta sig efter de allmänna kraven på lojalitet gentemot de övriga deltagande. Är det någon som vantrivs med en sådan ordning så är det hans ensak, och han har möjlighet att uttrycka sitt missnöje genom att 'hoppa av'. Frågan om samlingsregeringen är inte oviktig, och det är en felbedömning om man tar dess fortbestånd och högerns medverkan däri för givnen under alla förhållanden.»

Att jag är förvånad över dessa uttalanden beror främst därpå, att det ännu aldrig ansetts föreligga anledning att inom regeringen diskutera frågan om det fortsatta samarbetet. Om läget vore sådant att vissa ledamöter av regeringspartiet hade bestämda anmärkningar att göra mot andra medlemmars lojalitet, hade väl den rätta ordningen varit att frågan om lojaliteten och följderna av en illojalitet tagits upp inom regeringen, d. v. s. mellan de män, som där närmast samverka. Med anledning av de uttalanden som gjorts anser jag mig pliktig konstatera, att det ännu icke från något håll inom regeringen har ansetts vara anledning att inom regeringen diskutera frågan om vare sig lojaliteten eller förutsättningarna för fortsatt samarbete.

Det är alldeles självklart att samlingsregeringen inte är något som kan under alla förhållanden bestå. Samlingsregeringen tillkom för att fylla en, som vi alla tyckte, synnerligen viktig uppgift, nämligen att utåt manifesterade den svenska enigheten inom vår utrikespolitik. Samlingsregeringen har nu arbetat i över fem år, och skulle man ha anledning att ge uttryck åt något i denna stund, vill jag närmast ha utsagt att det från alla håll visats en mycket god vilja till samarbete, vilken möjliggjort att partier med i vissa frågor mycket olika inställning under denna långa tid inte bara ha kunnat samverka utan även bedrivit ett gott samarbete. Självfallet kunna sådana frågor uppkomma, där partiernas olika ståndpunkter te sig så oförenliga, att diskussion kan uppkomma om ett fortsatt samarbete överhuvud taget är möjligt. Förutsättningarna för samlingsregeringen kunna nämligen icke vara, att partierna måste avstå från att framföra sådant som de anse livsviktigt för det fortsatta uppbyggandet av landet.

Det har gång efter annan pekats på efterkrigsfrågorna. Jag har inte tvekat att offentligen uttala, att dessa innehålla element, som kunna bli äventyrande för samarbetet. Hittills ha emellertid icke ens i dessa frågor uppkommit sådana motsättningar och tvister, som vare sig inom regeringen eller partiernas ledningar givit anledning att överväga frågan om det fortsatta samarbetet. Om man nu från ett partis sida vill väcka denna fråga, förefaller det mig som om det vore ganska rimligt att fordra, att frågan väcktes i samma ordning, som frågan om samarbetet upptogs för 5 år sedan, för att man på den vägen skulle få pröva, huruvida förutsättningar för fortsatt samarbete alljämt förelägo. Det finns ingen möjlighet att här i riksdagen eller eljest offentligen diskutera de divergenser, som kunna ha förekommit inom regeringen. Det är emellertid att ge en fullkomligt felaktig föreställning beträffande förhållandena inom regeringen, om man inom riksdagen framställer saken så, att här skulle finnas sådana latent motståndningar, att samarbetet när som helst kan behöva uppsägas från ett parti. Jag har visserligen ingenting emot om man inom de samverkande partierna vill ta upp denna fråga till diskussion, men man kan då rimligen begära, att det skall preciseras vad det är för anmärkningar och bekymmer man har. Man bör då självfallet icke komma med endast allmänna antydningar om bristande lojalitet. Jag känner inte till att det inom regeringen förekommit någonting som kan ge anledning att skapa den föreställningen, att samarbetet inte varit eller är lojalt.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Hagberg i Luleå erhöll på begäran ordet för kort genmäle och yttrade: Herr talman! Tre ministertal är naturligtvis en hopplös uppgift att bemöta i en replik. Jag begärde ordet endast för att göra ett par tillrättalägganden i anledning av justitieministerns uttalanden.

Jag vill då först påpeka, att justitieministern gjort sig skyldig till en missuppfattning av vad jag hade sagt, när han förklarade, att jag, beträffande den ingenjör som dömts till 10 års straffarbete, hade förklarat, att denne *endast* gjort tjänster åt norska hemmafronten. Dessutom vill jag säga, att jag verkligen inte vill anställa någon rättegång med justitieministern. Jag ansåg mig ha så mycket mindre anledning därtill som jag anser, att han i sin verksamhet verkligen försökt att utplåna åtminstone en del av de värsta spåren från den föregående tiden. Justitieministern har ju relativt sent kommit på sin nuvarande post. Man kan därför inte ge honom huvudansvaret för vad som förekommit på detta område. Jag riktade därför till honom endast vissa uppmaningar, som han här tog upp till bedömande.

Därjämte gjorde jag en anmärkning. Jag framhöll nämligen, att såvitt jag förstår, strider det mot regeringsformen, att regeringen sätter sig själv som domare. Det stadgas nämligen följande i regeringsformen § 26: »Konungen äger att i brottmål göra nåd, mildra livsstraff samt återgiva ära och till Kronan förverkat gods.» Jag ansåg för min del, att regeringen i fallet Meurling faktiskt etablerat sig som domare genom den form, som regeringens nådebeslut fick.

Herr talman! För övrigt ber jag nu om ordet för att senare ta upp vad som ytterligare framhållits i anledning av mitt första anförande.

Härpå anförde

Herr Svensson i Ljungskile: Herr talman! Det kan givetvis inte komma i fråga att här gå in på några mera ingående kommentarer angående de förhållanden inom regeringen, som statsministern nyss berörde i tämligen bestämda och onyanserade vändningar. Jag finner det för min del fullt förklarligt att det icke inom regeringen förekommit sådana diskussioner, som skulle röra frågan om samlingsregeringens sprängning. Jag tror inte, att läget, sådant det varit, överhuvud taget kan ha givit möjlighet till allvarliga diskussioner i den riktningen. Jag skulle emellertid för min personliga del finna det underligt, om sådana händelser som exempelvis det sätt på vilket lönefrågan och höstriksdagen aktualiserades av finansministern samt det sätt på vilket socialministern uppträdde, när folkpensionerna avgjordes i denna kammare, endast hade utlöst belåtenhet och sympati från andra partiernas medlemmar i regeringen. Detta är emellertid endast en reflexion från min sida i detta sammanhang.

Den nu framlagda balanserade budgetens innebörd är att allting ställts på framtiden. Var och en kan om denna framtid ha sin egen mening. Något program för statsekonomien innehåller finansplanen inte. Däremot finns det ett allmänt ekonomiskt program med prisstoppet som hörnsten och något slags elastisk krigsföring till försvar för lönestabiliteten. Allt beror här på den slutliga tillämpningen. Jag skall inte ge mig djupare in på dessa problem, ty de ha tidigare behandlats av partiernas talesmän från olika håll. Jag ämnar i stället något beröra ett par mera allmänna spörsmål.

Jag vill då först erinra om att den allmänna utvecklingen tycks peka i den riktningen, att vi icke få en så hastig övergång mellan krigsperioden och fredstiden, som man i ett tidigare skede kunde hoppas. Det ser ut som om vi i stället skulle få räkna med en längre skarv, där krigstidens ekonomiska problem till

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

en tid komma att fortleva parallellt med den kommande fredstidens. Detta måste givetvis bereda en hel del svårigheter i finansiellt avseende. Jag tror, att just detta förhållande är ägnat att understryka behovet av att vi redan innan krigets slut försöka på allt sätt begränsa de utgifter, som äro förbundna med krigsförhållandena. I annat fall riskerar man att anspråk komma att resas både för att bemästra den mot sitt slut gående krigstidens svårigheter och för att tillgodose den kommande fredstidens krav. Genom att anspråk således kunna komma att resas från två håll kan vårt ekonomiska läge bli ytterligare försämrat. Såvitt man kan se, föreligger det en viss motsättning i den allmänna attityden hos stora grupper av vårt folk. Å ena sidan är man med om att allt skall göras för att säkerställa vår krigsberedskap och vår neutralitetsvakt. Man är vidare inne på att hjälpa andra länder i stor utsträckning. På samma gång kräves det från stora folkgrupper att levnadsstandarden skall höjas, så att realinkomsterna skola börja stiga upp mot 1939 års nivå. Det är givetvis inte möjligt att förverkliga allt detta på en gång. Om vi vilja tillgodose krigsberedskapens och neutralitetsvaktens alla krav och samtidigt hjälpa andra länder i stor utsträckning, så kan detta inte ske på andra villkor än att vi begränsa vår egen levnadsstandard.

Efter dessa kortfattade reflexioner i mera allmänna frågor skall jag gå över till att beröra en del detaljfrågor.

I åttonde huvudtiteln finns en redogörelse för hur folkberedskapens ekonomi för närvarande ligger till. Det beviljades i fjol 40 000 kronor till denna civila folkberedskap, men vi få samtidigt även veta, att det finnes reservationer på icke mindre än 370 000 kronor. När innevarande budgetår den 30 juni i år gått till ända, beräknar man att ha kvar omkring 260 000 kronor i reserv för denna verksamhet. Detta visar hur kraftigt man tagit till när man tidigare begärt anslag och hur frikostigt riksdagen beviljat dylika anslag. Metoden är säkerligen icke ägnad att befordra sparsamhet med statens medel. I år behöver man inte begära något anslag. Folkberedskapen kan på detta sätt leva både ett och två år, ja t. o. m. i begränsad omfattning i tre år, utan att begära anslag och således ställa några ekonomiska krav på riksstaten. Jag vågar uttala den förhoppningen, att statsutskottet vid frågans behandling klart skall säga ifrån att dessa stora reservationer inte få föranleda att en mer omfattande kristidsverksamhet på detta område får leva kvar längre eller i större omfattning än som är strängt nödvändigt. Själv tror jag inte att så stor verksamhet på detta område är erforderlig.

I en annan detaljfråga, som rör utrikesministerns tilltänkta broschyr om vår utrikespolitik, vill jag ha uttalat den förhoppningen, att broschyren inte måtte bli något misslyckat försvar för sådant som inte kan försvaras. I så fall vore det bättre, att broschyren blir oskriven och vi spara de slantar som skulle åtgå till den.

Nionde huvudtiteln upptar bl. a. ett anslag till hushållningssällskapen, vilket höjts med en halv miljon kronor. Detta är säkerligen välbehövligt och i och för sig tacknämligt. Ännu mer tillfredsställande hade det dock varit, om statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet hade fullföljt arbetet med hushållningssällskapens omorganisation redan vid denna riksdag. Enligt min mening går jordbruksministerns uppträdande i denna fråga ganska dåligt ihop med svensk parlamentarism, i varje fall en parlamentarism av det slag som vi hade före kriget och som vi under kriget ha sagt oss vilja försvara och upprätthålla.

När det gäller jordbrukets prisfråga står man för närvarande i allt väsentligt avvaktande, och jag har därför ingen anledning att gå närmare in på

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

den saken. Jag vill bara säga, att jordbrukarna i allmänhet och de mindre jordbrukarna i synnerhet vänta uppmärksamt på resultatet av den omprövning av priserna, som nu kan komma, och de förutsätta alldeles bestämt, att eventuella höjningar av dessa priser skola komma att gälla samma produkter, för vilka sänkningarna i somras vidtogos. När det gäller jordbrukets läge i allmänhet ha ju löneklyftorna emellan jordbruket och andra näringar i någon mån utjämnats. Jag tror inte att man för närvarande kan komma så värst mycket längre på den vägen, men det är förklarligt och rimligt, ifall man på jordbrukarhåll inte stillatigande kan äse, om dessa klyftor på nytt börja vidgas.

Efter dessa små randanmärkningar, herr talman, skall jag be att få nämna ett par ord om ett annat ämne, som inte varit på tal förut här i dag, nämligen lagen om civilförsvaret. Denna lag antogs vid riksdagens sista arbetsplenum den 12 juli i somras. Det var inte utan tvekan som riksdagen antog denna lag. Därom vittnar andra särskilda utskottets uttalande vid detta tillfälle. Utskottet säger bl. a.: »Den tid, som stått utskottet till buds för behandling av lagförslaget, har icke medgivit den ingående granskning, som under mera normala förhållanden bort komma ett så omfattande lagkomplex till del. Bestämmelser ingå däri, avsedda att gälla även under fredstid, som ingripa i den enskilde civile medborgarens förhållanden på ett tidigare okänt sätt. Organisationen har vidare icke framlagts för riksdagen i det utformade skick, som plägar vara förutsättningen för ett definitivt riksdagsbeslut. I fråga om dess beskaffenhet i fredstid hava endast vissa allmänna konturer angivits.» Nu börjar man att kunna se mera än som var möjligt den 12 juli 1944 om beslutets innebörd. Tveksamheten har därigenom inte blivit mindre. Utskottet gav dock i somras en i viss mån lugnande karakteristik av förslaget. I dess uttalande heter det nämligen vidare: »Organisationen göres i möjligaste mån elastisk icke blott så, att den kan påbyggas, utan även så att erforderlig nedskärning utan svårighet kan göras.»

Man ser inte mycket av denna elasticitet, när lagen nu börjar att tillämpas. Vad tjänar det t. ex. till att nu tvinga fastighetsägarna att skaffa en dyrbar och permanent mörklägningsattiralj, när de krigförande makterna börja giva efter på mörklägningskravet, därför att effekten av mörklägningen blir allt mindre? Orimlig synes också den motivering vara, som man anför för en stor mörklägningsövning i februari månad. Det skulle inte gå att uppskjuta den, därför att det nu var sista möjligheten i år att bedriva en mörklägningsövning — sedan blir det alltför ljust. Skulle man då inte också kunna dra den slutsatsen, att vi inte heller i verkligheten kunna ha någon nytta av vår dyrt förvärvade nya mörklägningsmateriel under den ljusa tiden och att man alltså lika gärna kan uppskjuta alltsammans till nästa höst? Jag tycker för min del, att en sådan slutsats ligger ganska nära till hands. Detta civilförsvaret är väl ändå inget självändamål, så att det måste genomföras antingen det gör nytta eller inte.

Man ställer sig också frågande inför den verksamhet, som nu bedrivs på detta område ute på landsbygden, där man skaffar tjänstelokaler och helanställer civilförsvarschefer. Man skapar en byråkratisk apparat, som kanske knappast hinner bli färdig, förrän kriget är över. Ute i kommuner och landsdelar, där hela den kommunala självstyrelsen med dess vittförgrenade uppgifter under hela tiden har skötts utan en enda avlönad tjänsteman, anställer man nu helavlönade civilförsvarschefer. Allmänheten har mycket svårt att förstå denna sak, och oviljan är mycket allmän. Men de myndigheter, som skola övervaka civilförsvarets organisation och lagens tillämpning, driva på med all makt. Det förekommer t. ex. att en länsstyrelse sänder ut en tjänsteman, som

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

är närvarande, när kommunens beredningsutskott skall behandla hithörande frågor. Och vederbörande nöjer sig icke med att lämna upplysningar, han vill helst dirigera det hela. Det måste enligt min mening sägas ifrån högt och klart, att svensk kommunalstyrelse inte skall arbeta under polisuppsikt och fogdevälde. Svenska kommunalmän ha rätt att handla självständigt inom lagens gränser och själva tolka svensk lag. Någon förhandsgranskning av vare sig länsstyrelsens funktionärer eller från någon annan sida är inte förenlig med svensk demokrati och kommunal självstyrelse. Det minsta man kan begära är att civilförsvarets funktionärer ha öppen blick för de faktiska förhållandena och ta en smula hänsyn till folket ute i bygderna. Jag tror emellertid man kan begära mera. Vi ha andra och viktigare uppgifter inför efterkrigstidens många och svåra problem än att bygga upp detta civilförsvaret, vars framtida värde vi inte veta mycket om. Vad vi säkert veta är, att vi få en omfattande byråkrati och stora kostnader med psykologiska skadeverkningar och försvars-ovilja som följd. Jag tror inte, att svensk demokrati nu har råd att hushålla på det sättet med sina materiella och ideella tillgångar. Man borde därför enligt min mening utöka elasticiteten i tillämpningen därhän, att man tills vidare uppskötte tillämpningen av civilförsvarslagen. Vi ha tidigare under kriget tagit långt större risker än vad detta skulle innebära.

När det gäller försvarskostnaderna på det rent militära området ha vi ju fått en del trösterika meddelanden. I fjärde huvudtiteln få vi till exempel veta, att femårsplanen inte kostar så väsentligt mycket mera än man beräknade 1942, då den började genomföras. Man blir emellertid en smula betänksam, när till detta fogas det principiella meddelandet, att någon boskillnad mellan femårsplanen och beredskapskostnaderna inte kan göras. I redovisningen uppför man för femårsplanen i de allra flesta fall de i budgeten upptagna anslagen och låter överskjutande kostnader gå på beredskapen. Det är endast på vissa punkter, som man kan göra en skillnad mellan kostnaderna för femårsplanen och beredskapskostnaderna. Under dylika förhållanden är ju hela denna redovisning av vad femårsplanen kostar tämligen illusorisk. Vad denna femårsplan i verkligheten kostar får man uppenbarligen inte veta, förrän beredskapen helt har avvecklats och alla kostnader måste redovisas över de ordinarie militäranslagen.

Vi få även i fjärde huvudtitelns inledning en hel del upplysningar om hur man numera sparar på de militära utgifterna. Det är tacknämligt i den mån man gör detta. Utan att på något sätt forska i saken utan endast genom att observera det som man inte kan undgå att komma i beröring med, får man emellertid ett starkt intryck av hur oerhört det fortfarande slösas på det militära området. Jag har antecknat några exempel härpå, vilka jag hade tänkt anföra. Jag har emellertid lovat herr talmannen att sluta detta anförande till kl. 5, och därför skall jag hoppa över dem. Jag kan ju möjligen återkomma till saken, om det skulle behövas i något annat sammanhang.

Det är mycket häpnadsväckande att sådana ting kunna inträffa, som statsrevisorerna nu uppdagat angående sjukhusbygget på Gotland. En militärläkare sätter upp en sjukvårdsanstalt, som går löst på 3¹/₂ miljoner kronor, utan att det har beslutats i någon instans. Det är väl ändå uppenbart, att sådana frukter icke växa på det friska trädet. Det måste ha varit och vara oerhört mycket skevt och galet i denna militära hushållning, när dylikt kan hända, som skulle betraktas som rövarhistorier, ifall det inte stode i en så allvarlig publikation som statsrevisorernas berättelse.

Även den militära rekvisitionsrätten handhas fortfarande i många fall utan tillbörlig urskillning och utan att man anlägger de ekonomiska synpunkter, som man har rätt att ställa anspråk på.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Men det finns också andra fall, som stå i bjärt kontrast till den slösaktiga självrådighet, som gör sig gällande i stort. Ett par sådana fall ha berättats mig de senaste dagarna. Det har t. ex. förekommit, att officerare av lägre grad inte vågat rekquirera en bil till en sjuk beredskapsman eller värnpliktig för att skaffa honom omedelbar vård, därför att de inte vetat, på vilken paragraf de skulle stödja sig eller vem som skulle betala kostnaderna. Det finns mycket kvar att rätta till på detta område, när man å ena sidan kan bygga sjukhus för 3¹/₂ miljoner kronor utan beslut och å andra sidan inte vågar rekquirera en bil till en sjuk människa.

Jag har också träffat på ett par fall, där de militära myndigheterna ha inkallat sjuka människor. Dessa människor ha blivit sjuka, så fort de kommit in i det militära och satts i arbete. Sedan ha de skickats hem och blivit bra, varpå de inkallats på nytt och placerats på krävande poster, där de fått stanna tills de blivit totalt förstörda. Det är en orimlig misshushållning ur alla synpunkter att handskas på det sättet med svenska män.

Herr talman, det är ytterligare ett par förhållanden, som jag gärna skulle vilja beröra. Jag skall inte gå närmare in på fallet Paulson. Det har ju diskuterats under debatten ifrån olika håll och blivit i viss mån belyst. Det är dock ett par andra detaljer, som jag skulle vilja omnämna i detta sammanhang. Det gäller inte så där direkt påtagliga ting, men det har likväl en viss betydelse att dessa förhållanden bli belysta. Det har t. ex. förekommit att Per Engdahl, adress Svensk opposition, har rest omkring i våra regementsstäder och hållit hemliga informationsmöten. I Uddevalla har han i varje fall varit ett par gånger. Hans förbindelseman där har varit en pensionerad militär av kaptens grad, som för övrigt har varit i tjänst under kriget. Vid det ena av dessa tillfällen var ett tiotal personer närvarande. Och vederbörande förbindelseman säger, att han inte hade kallat någon av dessa personer och att han inte heller kände de flesta. Per Engdahls närmaste förtroendeman på platsen står alltså frågande inför den publik, som kom till mötet. Under sådana förhållanden är det inte underligt, om andra stå frågande inför vad det egentligen var för organisation, som verkade bakom det hela. Per Engdahl har kåserat vitt och brett om svensk utrikespolitik. Han har varit i Norge och Finland och bl. a. träffat finska ministrar och braverat med hur dessa ministrar gjort sig underrättade om vad Svensk opposition hade för intentioner o. s. v. Man har ett intryck av att han i dessa slutna sällskap givit sig sken av att vara mycket informerad om svensk utrikespolitik. Han har även varit i Borås och Skara och han har säkerligen besökt många andra platser. Det är klart att vad en enskild person i dylika fall får veta är ganska litet i jämförelse med vad som faktiskt förekommit.

Men det är inte bara de mogna frukterna på nazismens träd som vi ha anledning att rikta vår uppmärksamhet emot, såsom nu i fallet Paulson, utan det gäller även att observera de tendenser i denna riktning som göra sig gällande på olika områden. Jag tror att herr Engdahls verksamhet i våra regementsstäder ger en liten aning om ett sådant område. Vi ha en annan nazisthärd hemma i Bohuslän, som det nog inte skadar att man en smula riktar uppmärksamheten på. Det är Göteborgs Stiftstidning, dess redaktör och den grupp, som samlas omkring denna tidning. Denna nazistiska tidning är annorlunda än alla andra, därför att det är en gammal känd religiös tidning, som har erövrats av nazisterna och är fullständigt genompyrd av nazism. En av de sista upplysningar, som herr Rhedin meddelat svensk allmänhet i stiftstidningen är att Per Meurling frigivits på order av ryska regeringen. Eller låt mig i korthet anföra ett par andra exempel. Det förekom för en tid sedan i stiftstidningen en artikel

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

om vad tidningens trogna vänner borde läsa, och herr Rhedin varnade i detta sammanhang för vissa tidningar. Därvid säger han: »Hållen i stället Dagsposten, som är en utmärkt äktsvensk tidning, vilket man utan minsta tvekan kan förstå därav, att den blir så häftigt anfallen av de osvenska.» Nazisterna av denna grupp kalla sig givetvis inte för nazister, utan de kalla sig för tyskvänner. Det hette vid ett tillfälle i tidningen: »Det har ju blivit så, att alla, som hysa en varm tanke för Tyskland, som ännu är det mänskliga redskapet i Guds hand gent emot gudlösheten och dollarimperialismens nedbrytande krafter, som våga säga ett gott ord om Tyskland, läsa en tysk bok, sjunga en tysk psalm o. s. v. — de äro 'nazister'.» På ett oerhört försåtligt sätt rör man ihop dessa luthertroende gamla människors religiösa begrepp med herr Rhedins egna politiska strävanden. Jag är övertygad om att det finns massor av denna tidnings läsare, som tror på vad som står i stiftstidningen lika mycket som om det stått i en luthersk postilla. Det är klart att en verksamhet av detta slag röjer väg för allehanda nazistisk infiltration, och jag undrar hur förhållandena skulle ha tett sig, i denna landsända, ifall vi verkligen hade kommit i ett prövande läge.

Jag är den förste att medge att man inte skall rikta beskyllningar emot hela folkgrupper. Jag är övertygad om att här finnes ett överväldigande flertal av hållfasta svenskar både bland våra militärer, inom vår poliskår och naturligtvis även inom det västsvenska kyrkofolket. Men å andra sidan skola vi inte lura oss själva. Vi har sett hur det har varit i Danmark och Norge. Så fort den gamla regimen slogs överända, kröpo massor av nazister fram ur sina hålor. Och i detta sedan lång tid tillbaka tyskinfikerade land hade det nog inte sett bättre ut än i Norge och Danmark, om vi hade kommit i en liknande situation. Därför finns det anledning att rikta in strålkastarljuset åt sådana håll, som jag nu i förbigående har fäst uppmärksamheten på.

Jag måste be, herr talman, att till den minut som är kvar få lägga ytterligare två minuter. Jag vill säga ett par ord om en angelägenhet som rör Bohuslän. Det finns som alla veta flera minbälten på svenska vatten utefter västkusten. Dessa minbälten ha nu förorsakat, att två fiskebåtar med sammanlagt tio man ha gått till botten. Till den skörd av 21 fiskebåtar och 68 man, som andra maktens krigföring ha krävt, kommer nu denna skörd från det svenska minfältet. Var och en som vill kan säkert förstå vad syftemålet med denna minering är. Och jag är för min del så helt införstådd med detta syftemål, att jag inte utan ingående informationer skulle kunna göra mig till tolk för att det skall tas bort. Detta kanske i nuvarande läge inte är möjligt. Men det är å andra sidan ytterligt beklämmande, att denna fiskarbefolkning, som har slitit så mycket ont och lidit så mycket förluster genom den tyska mineringen, även i nuvarande situation skall släppa till den ena båten med besättning efter den andra. Jag skulle därför till försvarsministern vilja rikta en uppmaning, att taga denna sak under allvarligt övervägande för att se vad som kan göras och att han framför allt icke låter ekonomiska hänsyn i detta fall stänga vägen för alla de försiktighetsmått, som överhuvud taget kunna vidtagas för att vägleda och hjälpa de svenska fiskebåtarna in i hamnarna, när de komma i dåligt väder och äro utsatta för dessa svenska minfält.

Med dessa små reflexioner, herr talman, skall jag sluta.

Som tiden nu var långt framskriden och många talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande förevarande propositioner till kl. 7.30 em., då enligt utfärdat anslag detta plenum komme att fortsättas.

§ 4.

Avlämnades följande motioner, nämligen av:

herr *von Friesen*, nr 51, angående utredning om genomförande av röstning vid allmänna val för personer, som på grund av sjukdom äro förhindrade att å vallokal avgiva sin röst;

herr *Stjärne m. fl.*, nr 52, angående utredning om vidgad rätt till statsbidrag för förbättring och underhåll av enskild väg;

herrar *Karlsson* i Stuvsta och *Persson* i Stockholm, nr 53, om statsbidrag till Lidingöbrons bekostande, underhåll och drift;

herr *Persson* i Växjö *m. fl.*, nr 54, angående utredning om en mera planmässig fördelning av industrien på olika orter och landsdelar;

herr *Larsson* i Östersund *m. fl.*:

nr 55, angående åtgärder till klarläggande av småföretagsamhetens strukturproblem m. m.; och

nr 56, om ändrade grunder för statsbidrag till byggandet av lokaler för barnbespisning;

herrar *Hagård* och *Sveningsson*, nr 57, om ökning av antalet provinsialläkartjänster;

herr *Sveningsson m. fl.*, nr 58, om rätt till fria hemresor för värnpliktiga vid beviljad tjänstledighet eller permission;

herr *Hedlund* i Östersund *m. fl.*, nr 59, om ändrad klassificering av tullkammaren i Östersund;

herr *Liedberg m. fl.*, nr 60, om införande av importförbud beträffande amerikanskt fläsk;

herr *Sundström* i Vikmanshyttan, nr 61, om införande av en malmaccis eller annan särskild beskattning av gruvindustrien;

herrar *Gustafsson* i Bogla och *Jönsson* i Lund, nr 62, om fyllnadspension åt vissa förutvarande befattningshavare vid nedlagda Bjarred—Lund—Harlösa järnväg;

herr *Pettersson* i Hällbacken, nr 63, om pension åt förre väg- och stenarbetaren J. E. Sandstedt;

herrar *Svensson* i Alingsås och *Forsberg*, nr 64, angående ändring av gällande bestämmelser om val av huvudmän i sparbank;

herrar *Dickson* och *Fagerholm*, nr 65, om införande av pensionsrätt för vissa förutvarande landstormsofficerare;

herr *Karlsson* i Grängesberg, nr 66, om ändring av 1 § kungörelsen den 30 juni 1942 med föreskrifter angående pensionering av viss arbetarpersonal i statens tjänst;

herr *Hedlund* i Östersund *m. fl.*, nr 67, om årligt understöd åt förre e. o. banvakten vid statens järnvägar C. A. Norberg;

herrar *Gustafsson* i Bogla och *Norén*, nr 68, om viss ändring i lagen om provisoriska förstärkningar av tilläggs pensioner och invalidunderstöd;

herr *Gustafsson* i Bogla *m. fl.*, nr 69, om visst tillägg till 4 § lagen om vapenfria värnpliktiga;

herr *Utbult m. fl.*, nr 70, angående utredning om riktlinjer för reglering och planläggning av bebyggelsen i Bohusläns fiskelägen;

herr *Nilsson* i Göteborg *m. fl.*, nr 71, angående införande av högertrafik i Sverige;

herr *Hedlund* i Östersund, nr 72, angående reformering av lösdriverilagstiftningen;

herr *Petterson* i Degerfors, nr 73, om viss ändring i förordningen om ersättning i anledning av kroppsskada, ådragen under militärtjänstgöring;

herrar *Lundqvist* och *Nilsson* i Göteborg, nr 74, om ersättning åt F. V. S. Holmqvist och C. E. Olsson i anledning av olyckshändelse under fälttjänstövning;

herr *Ericsson* i Sörsjön *m. fl.*, nr 75, om ändrade grunder för statsbidrag till lindring i mindre bemedlade djurägares kostnader för djursjukvård;

herr *Jonsson* i Skedsbygd *m. fl.*, nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts i statsverkspropositionen gjorda framställning om anslag till gottgörelse till fiskerinäringen för av dess utövare erlagd bensinskatt;

herr *von Friesen*, nr 77, angående vissa ändringar i jaktstadgan *m. m.*;

herrar *Viklund* och *Åkerström*, nr 78, angående översyn av restindrivningsförordningen;

herr *Gustafsson* i Bogla, nr 79, angående utredning om ändrade bestämmelser rörande det kyrkliga kollektivärendet; och

herr *Mårtensson m. fl.*, nr 80, angående utredning om förstatligande av de svenska gat- och kantstensindustrierna.

Dessa motioner bordlades.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 5.04 em.

In fidem
Sune Norrman.

Onsdagen den 17 januari.

Kl. 7.30 em.

Fortsattes det på förmiddagen började sammanträdet och leddes förhandlingarna därvid till en början av herr andre vice talmannen varjämte under-tecknad på grund av förfall för sekreteraren, jämlikt herr andre vice talmannens förordnande, tjänstgjorde vid protokollet.

§ 1.

Vid remiss av
statsverkspro-
positionen
m. m.
(Forts.)

Herr andre vice talmannen anmälde, att debatten rörande Kungl. Maj:ts propositioner, nr 1, angående statsverkets tillstånd och behov under budgetåret 1945/46, nr 2, angående utgifter å tilläggsstat II till riksstaten för budgetåret 1944/45 och, nr 3, angående fortsatt giltighet för förskottsstaten för försvarsväsendet ävensom allmänna förskottsstaterna I och II nu komme att fortsättas; och lämnades därvid ordet enligt förut skedd anteckning till

Herr *Hagberg* i Malmö, som anförde: Herr talman! Om man skulle våga lämna någon kort beskrivning av den hittills avverkade delen av årets remissdebatt, så tror jag, att man skulle kunna säga, att den har givit ett skäligen stort utrymme åt frågor som, låt vara i och för sig betydelsefulla, dock näppeligen äro av den storleksordning i nuets situation som motiverar den mycket omfattande uppmärksamhet, som har kommit dem till del.

Jag vill naturligtvis inte i något som helst hänseende bagatellisera den under den senare delen av förmiddagens förhandlingar så livligt diskuterade affären Paulson och vad därmed hänger samman, och jag vill självfallet här ge uttryck åt den indignation som även jag känner över vad som inträffat.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Det är ju, måste man säga, något lyckligtvis alldeles enastående i svensk statsförvaltning, det som vi här ställas inför. Jag undrar emellertid, huruvida det icke kunde vara ganska rimligt, att man från olika håll en liten smula begränsade sina omdömen om det inträffade, tills resultatet av den tillsatta kommissionens arbete föreligger. Här har riktats mycket allvarliga anmärkningar mot vissa statsråd, här har riktats mycket starka erinringar mot socialstyrelsen, mot utlänningskommissionen och mot andra myndigheter. Det är möjligt, att alla dessa anmärkningar äro befogade och att de äro mer än väl befogade, men därom veta vi hittills inte så förfärligt mycket. Jag tror, som sagt, att det kan vara av en viss betydelse, att man tills vidare håller inne med allt för preciserade omdömen i dessa ting.

Jag tror, att samma uttalande skulle kunna gälla de andra spörsmål som ha ventilerats i detta sammanhang. I anslutning härtill kan jag icke underlåta att säga, att jag kände mig en liten smula konfunderad över arten och kanske ännu mer över omfattningen av den plaidoyer, som justitieministern här för ett par timmar sedan ansåg lämpligt och nödigt att lämna i anledning av ett anfall som i vissa hänseenden hade riktats mot honom från kommunistiskt håll. Jag tycker, att justitieministern lade ner mer möda på denna plaidoyer, än vad ämnet i och för sig berättigar till. Jag menar nämligen, att det är mycket få här i kammaren som hysa den uppfattningen, att justitieministern i dessa ting icke skulle handlat på ett riktigt sätt.

När jag har sagt detta, har jag därmed antytt, vad jag menar borde vara centrum för den överläggning som vi ha i dag, och det är självfallet det spörsmål som den förste talaren i förmiddagens överläggning, den socialdemokratiska gruppens ordförande herr Vougt betecknade som den helt visst viktigaste frågan för ögonblicket, nämligen skyddet för penningvärdet, kort sagt penningpolitiken. Han karakteriserade detta spörsmål, skyddet för penningvärdet, som en av nuets viktigaste uppgifter. Jag är ense med herr Vougt härom. Jag har också den uppfattningen, och jag tillät mig ge uttryck åt den redan för ett par veckor sedan, då vi diskuterade samma ämne i ett sammanhang som är allmänt känt för kammaren.

Jag lyssnade till min bankkamrat herr Vougts anförande med stort intresse. Ja, jag vill säga icke bara med intresse utan även med ett livligt gillande ganska länge. Detta gillande förbyttes emellertid under den senare delen av herr Vougts anförande i en viss betänksamhet mot de uttalanden som han då gjorde. När jag satt och hörde på herr Vougt, fick jag den uppfattningen, att han i första delen av sitt anförande talade som ledamot av riksbanksfullmäktige men att han i den andra delen av anförandet talade mera som ledamot av och ordförande för den socialdemokratiska riksdagsgruppen i andra kammaren.

Herr Vougt gjorde många riktiga påpekanden rörande värdet av den penningpolitik, populärt kallad pris- och lönestoppet, som vi fört sedan hösten 1942. Han karakteriserade den på ett sätt som jag gärna vill understryka. Han betecknade denna politik som en skyddspolitik för de svenska arbetarna. Jag tror, att ingen här eller i varje fall mycket få här skulle vara beredda att framställa någon erinran mot denna karakteristik av ifrågavarande politik.

Sedan herr Vougt gjort detta uttalande, övergick han emellertid — det tyckte jag i varje fall — från sin ställning som ledamot av bankofullmäktige till sin ställning som socialdemokratisk ledamot av kammaren. Han bringade i vår erinran den formel som vi följt under dessa två år med ett tämligen lyckligt resultat. Att det är lyckligt, är väl i varje fall den alldeles övervägande majoriteten i denna kammare ense om. Herr Vougt förklarade emel-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

lertid, att formeln nu hade förlorat åtskilligt av sin verkningkraft. Jag må säga, herr talman, att detta uttalande något förbryllade mig. Jag har nämligen den åsikten, att denna formel, pris- och lönestoppet, nu har mycket större reell innebörd, än vad den kanske hade tidigare. När vi startade denna politik hösten 1942, så skedde det efter ett par dåliga år med en knapp försörjning och med allehanda svårigheter. Konjunkturerna voro emellertid då på uppgång, och detta är givetvis anledning till att denna politik under finansministerns ledning har kunnat föras så väl i hamn, som det har skett. Nu är emellertid läget ledsamt nog det rakt motsatta. Vi ha framför oss en tid med ett väsentligt försvårat försörjningsläge, vilket herr Vougt mycket riktigt också själv påpekade. Han erinrade om det bekymmersamma faktum, att vi för närvarande och för en säkerligen ganska avsevärd framtid måste leva under förhållanden, som bl. a. karakteriseras av ett praktiskt taget fullständigt avbrytande av våra handelsförbindelser med utlandet. Vi befinna oss alltså i ett deciderat knapphetsläge. Men, herr talman, det är väl så, att med detta deciderade knapphetsläge förbinder sig en riklig penningtillgång. Jag menar därför, att har faran för inflation varit stor under de förflutna åren, då vi dock haft ett relativt tillfredsställande försörjningsläge, som har kunnat kompensera en riklig penningtillgång, då måste väl, som jag ser saken, faran bli mycket större, när vi nu ha att se fram mot tider med en alltjämt riklig penningtillgång men med ett väsentligt sämre försörjningsläge. Det är därför, som jag kände mig så överraskad av de konklusioner, vilka herr Vougt gjorde. Jag menar alltså, att ha vi haft anledning att under de gångna åren följa den politik som följts, så är anledningen nu väsentligt större att fortsätta efter dessa linjer.

Herr Vougt gjorde även ett par andra påpekanden, rörande vilka jag måste framföra några kommentarer. Han efterlyste — jag tror att hans ord föll ungefär på detta sätt — en större redobogenhet från näringslivets sida att ge möjlighet till insyn i näringslivets allmänna förhållanden. Han menade, att hade allmänheten, i detta fall närmast arbetarvärlden, haft tillgång till en sådan detaljerad och i allehanda skrymslen inträngande upplysning, så skulle mycket av det, som nu bär upp den stora agitationen i lönefrågan, ha varit undanröjt. Jag kan icke se, att det finns något fog för denna herr Vougt's anmärkning. Enligt min mening har det icke brustit i redobogenhet från näringslivets sida att lämna alla de uppgifter och alla de upplysningar, på vilka man skäligen från myndigheternas sida — enkannerligen från de penningvårdande organens sida — kan göra anspråk. Jag vill erinra kammarens ledamöter därom, att vi ha en institution här i landet, som i nuvarande situation har i sin makt att från näringslivet införskaffa praktiskt taget vilka upplysningar som helst, och det är omöjligt för ett företag, såvitt jag kan bedöma saken, att undanhålla något som är ägnat att belysa dess allmänna verksamhet. Denna institution är priskontrollnämnden. Det är omöjligt för ett företag att få sina produktionsvillkor allsidigt beaktade och sin allmänna prissättning riktigt bedömd av denna nämnd, annat än under den förutsättningen, att företaget ställer till priskontrollnämndens förfogande alla erforderliga upplysningar. Gör icke företaget detta, är det utlämnat till de diktatoriska beslut, som priskontrollnämnden i kraft av sina fullmakter har rätt att fatta.

Då jag här vågar säga, herr talman, att näringslivet enligt min mening har lämnat alla de upplysningar som man skäligen kan göra anspråk på, så gör jag detta därför, att jag är övertygad om att priskontrollnämndens ordförande, som jag nu ser närvarande i kammaren och som jag vet är antecknad på talarlistan litet senare i kväll, torde vara beredd att verifiera de uppgifter om näringslivets redobogenhet i dessa sammanhang som jag här tillåtit mig att antyda.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Vougt gjorde även i ett annat hänseende ett påpekande som jag nödgas ta fasta på. Han framhöll, att arbetarvärlden under dessa år har visat stor återhållsamhet. Den har visat en stor ansvarskänsla och har gjort uppoffringar. Det är alldeles riktigt, det finns ingenting att säga därom. Men jag ifrågasätter, huruvida icke andra medborgargrupper ha gjort detta i väl så stor utsträckning. Jag vill fästa uppmärksamheten på de prestationer som från näringslivets sida gjorts, exempelvis det förhållandet — det är omvittnat tidigare från regeringsbanken, men jag vill gärna erinra därom i detta sammanhang — att näringslivet har ställt till förfogande för krisapparaten sina allra främsta män, som lämnat sina företag för att i det allmännas intresse träda in i denna krisapparat. Vi äro väl ganska ense om — det har också omvittnats tidigare, jag tror av finansministern — att en av anledningarna till att vi så relativt väl bemästrat situationen är att finna i den omständigheten, att krisapparaten denna gång, till skillnad från vad förhållandet var förra gången, har haft tillgång till den allra förnämsta expertisen från näringslivet.

Jag vill erinra om ett annat fält, där man från näringslivets sida gjort verkligt stora insatser, och det är vid handhavandet av ransoneringsapparaten. Vi få dock icke glömma, hurusom hela den svenska handeln — Kooperationen och den enskilda handeln i samma grad — här gjort en samhällsgagnande gärning av utomordentlig betydelse. Vi få icke glömma, att hela denna ransoneringsapparat handhaves av den enskilda handeln och Kooperationens organ utan någon som helst ersättning från det allmännas sida. Det kan icke vara alldeles olämpligt att här påpeka att finansministern i sitt nu avlämnade budgetförslag upptagit den allmänna omsättningsskatten till 330 miljoner kronor. Mina damer och herrar, dessa 330 miljoner kronor inkasseras till statsverket av handelns män utan någon som helst kostnad för statsverket. Det finns ju ingen motsvarighet till detta inom statsförvaltningen i övrigt.

Jag vill också erinra om att det gick en ganska lång tid innan handelns män för detta bestyr erhöles den blygsamma ersättning, som består av portofrihet för sina egna försändelser i ransoneringsärenden. I flera år fingo våra köpmän, antingen de hörde till Kooperationen eller till den enskilda handeln, själva bekosta bestyren med detta skatteindrivningsarbete åt statsverket. Detta tycker jag är en insats från enskilt håll, som är förtjänt av all möjlig hörbaktning och icke är förtjänt av det en smula ringaktande omdöme som herr Vougt här kom fram med. Jag föreställer mig, att herr Vougt, som den saklige debattör han är och som den, vill jag säga, goda kamrat han är i riksdagen, inte skall tveka att senare i kväll ge till känna, att han kanske något onödigt tillspetsat sina uttalanden i detta hänseende.

I den diskussion om pris- och lönestoppet, som nu är så aktuell och som borde vara det centrala i våra överläggningar i dag och inte få skjutas åt sidan av andra ting, låt vara att även de kunna ha sitt stora intresse, har man på sistone varit inne på vissa tankegångar, som antytts även här i kammaren i dag men som i mer preciserade ordalag framförts i den allmänna debatten. Man har pekat på att inom vissa företagsgrupper förlänst-marginalen för närvarande är så stor, att den väl medger löneökningar utan att prisstoppet därav behöver rubbas. Jag bestrider ingalunda, herr talman, att så understundom kan vara fallet, ehuru väl jag tror att uppfattningen rörande omfånget av dessa möjligheter är ganska överdriven — jag återkommer till den saken litet senare. Men jag frågar: kan det under nuvarande förhållanden vara riktigt klokt att taga ut dessa marginaler i form av mera väsentliga lönehöjningar?

Först och främst få vi hålla i minnet, att det ingalunda är så alldeles säkert

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

— och det tycker jag är en ganska viktig omständighet — att det blir de sämre ställda arbetarna, som härvidlag skulle kunna komma i åtanke. Mycket tyder fastmera på att löneökningarna, åtminstone i viss utsträckning, skulle komma till synes inom företag, vilkas arbetare redan nu tillhöra de mera väl ställda. Ur rättvisesynpunkt men kanske lika mycket ur psykologisk synpunkt tror jag — och jag faller här tillbaka på ett uttalande av priskontrollnämndens chef — att dylika slumpvisa höjningar för enstaka grupper skulle vara mycket betänkliga. Och förresten är det på det sättet, att kommer en dylik löneaktion på allvar i gång — och där äro vi ju i viss mån redan nu — sprider den sig snart över hela fältet och då spolieras möjligheterna att fullfölja den nuvarande ekonomiska politiken. Sett på längre sikt betyder utnyttjandet av dylika möjligheter, att man fördröjer, försvårar och eventuellt förhindrar den önskade prissänkingsprocessen efter kriget.

Då är det, så som jag ser saken, klokare och betydligt mera rättvist att gå prissänkingsvägen och därigenom nå fram till ett återställande av reallönerna. Genom en dylik metod bli alla delaktiga av förmånerna.

I herr Vougts anförande här i dag, som jag tidigare har något apostroferat, fäste jag mig vid att han utan vidare öppnade dörren för en diskussion om möjligheterna att subventionera sådana företag, som inte skulle kunna bära de eventuella lönehöjningar, som från arbetarpartens sida skulle kunna i nuvarande läge genomdrivas. Jag får nog säga, att jag blev betänksam, när jag hörde herr Vougts resonemang om dessa subventioner, ty det är ett mycket farligt fält, som man då ger sig in på. Pengarna till dessa subventioner måste ju tagas någonstans. Det kan väl knappast vara meningen att taga dem från de företag, som gå bättre, och alltså låta dessa företag subventionera dem, som gå sämre — detta är nog inte tekniskt genomförbart — utan man skulle väl i stället få gå skattevägen. Men varifrån skola då dessa skattemedel tagas? Jo, de måste naturligtvis i väsentlig mån tagas just från de arbetare, som tack vare subventionerna ha fått sina löner höjda. Subventionerna ta alltså skattevägen tillbaka vad lönehöjningarna givit, och arbetarna sitta följaktligen i samma läge som det, i vilket de befunno sig innan lönehöjningarna kommit till stånd. Det hela innebär bara, att man fullbordat en cirkel och kommit tillbaka till utgångspunkten.

När jag ställts inför dessa spörsmål, har jag inte kunnat undgå att finna, att de farhågor, som i höstas uttalades från bankofullmäktiges och från priskontrollnämndens sida, nämligen att den löneförhöjning, som man då gav till de lägre avlönade statstjänarna, skulle föra med sig betänkliga konsekvenser på den fria arbetsmarknaden, tyvärr ha blivit besannade.

Men, mina damer och herrar, det betänkliga är ju inte bara, att det satts i gång en stor lönerörelse inom industrien. Vi ha de senaste dagarna sett, att man såväl inom jordbruket som inom den stora tjänstemannarörelsen nu börjat röra på sig. Av tidningarna har framgått, att representanter för R. L. F. här-omdagen varit uppe hos statsministern och, såsom jag tyckte, i ganska kraftiga ordalag delgivet excellensen sin uppfattning i dessa ting. Såsom det hette i referatet — och jag har förvissat mig om att detta var riktigt härvidlag — hade jordbrukarna inför statsministern förklarat, att de »icke stillatigande kunna åse detta valutapolitiska förstörelsearbete» — en term som jag tycker är adekvat för vad det här är fråga om. Är det så, att industriarbetarnas löner skola höjas, kräva jordbrukarna också, att en mot ett eventuellt förändrat pris- och löneläge svarande prisförhöjning på jordbrukets område omedelbart kommer till stånd.

Min namne på norrbottensbanken var inne på detta ämne i förmiddags, men han viftade bort hela denna jordbrukarnas inställning med att förklara, att den

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

endast vore ett utslag av den kungliga svenska avundsjukan. Ja, herr talman, vore det hela så enkelt, så hade man ju inte anledning att fästa någon större vikt vid detta uttalande från jordbrukarnas sida, men jag tror att man får gå djupare än så för att finna förklaringen. Och jag för min del vill gärna säga, att jag rätt väl förstår, när jordbrukarna resonera på det sätt, som de här gjort. Jag förstår att de, som stått längst i kön och väntat på förbättringar i sin levnadsstandard, ha svårt att finna sig i att andra armbåga sig fram och tränga de eftersafta ännu längre tillbaka.

Även våra stora och mäktiga tjänstemannaorganisationer ha, som sagt, börjat röra på sig. Jag vill erinra om att T. C. O:s stora lönekonferens i söndags gjorde ett bestämt uttalande om att prisstoppet måste till alla delar upprätthållas, om inte även tjänstemännen skola komma att göra sina lönekrav gällande. Här ha vi, såsom jag sade för en stund sedan, ett exempel på, hurusom de farhågor, som från de penningvårdande myndigheternas sida i höstas uttalades, tyvärr ha blivit besannade i ganska stor utsträckning.

Tack vare arbetarnas återhållsamhet, i det att de icke utnyttjat sina fackliga maktresurser i annan riktning, har prisstegringen tidigare kunnat hejdas, främst till *gagn* för arbetarna själva. Skulle nu arbetarna släppa efter på denna sin tidigare återhållsamhet och utnyttja sina maktmedel till att åstadkomma löneökningar, något som de kanske kunna, så kan nog ingen hejda den på löneökningarna följande prisstegringen, detta främst till *ohägn* för arbetarna själva.

Herr Hagberg i Luleå började sitt anförande på förmiddagen med att förklara, att kommunisterna efter sin valframgång inte kände något övermod men att de inte heller vore bekajade med något mindervärdeskomplex. Vad uttalandet om övermodet beträffar, kanske det kan diskuteras. Jag fäste mig vid att herr Hagberg i Luleå sedan omedelbart i detta sitt första anförande krävde icke mindre än två statsråds huvuden på ett fat. Kan inte detta kallas för övermod, vet jag inte vad som menas med övermod. Och när herr Hagberg i Luleå förklarar, att han inte heller är bekajad av något mindervärdeskomplex, så var, herr talman, den upplysningen ganska onödig, i varje fall för dem, som under någon längre tid tillhört kammaren. Att så inte är förhållandet ha vi nog sett åtskilliga exempel på, och jag vill säga, att en man, vilken likt herr Hagberg i Luleå i sitt anförande i dag liknar sig vid Hjalmar Branting, knappast kan anses ge uttryck åt den blygsamhet, som påstås vara så klädsam för ledamöterna av denna kammare i allmänhet.

Herr Hagberg i Luleå spann på den gamla frasen, som vi hört så ofta tidigare och som finansministern själv många gånger opponerat emot och reducerat till dess rätta värde, nämligen att de rika ha blivit rikare och de fattiga fattigare under kriget, och han anförde några siffror därvidlag. Men det är med dessa siffror som med de citat, som en viss potentat understundom gör av bibeln: de ge nog anledning till vissa erinringar. Herr Hagberg i Luleå talade om de stora industrivinsterna. Jag skall inte upprepa de siffror, som han nämnde, utan jag vill bara erinra om och rekommendera kammarens ledamöter att taga del av den utredning i detta stycke, som nyligen är offentliggjord av industriens utredningsinstitut. Sedan krigsutbrottet har bruttovinsten för de 133 undersökta storföretagen visserligen ökat med 32 procent, och det var ju detta faktum, som herr Hagberg i Luleå uppehöll sig vid, på samma sätt som herr Persson i Stockholm brukar göra. Men dessa herrar glömma alldeles den andra sidan av saken, nämligen att lämna någon upplysning om vart dessa vinster ha tagit vägen. Förhållandet är nämligen det — något som bl. a. finansministern flera gånger påvisat — att samtidigt med denna vinstökning har skattebördan successivt stegrats så kraftigt, att praktiskt taget hela vinstökningen går till skatterna. Varför tala inte dessa kommunistiska talare om detta dock ganska

Vid remiss av slatsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fundamentala faktum? En jämförelse med arbetarnas penninglönestegring med 31 procent blottar emellertid med all önskvärd tydlighet ovederhäftigheten i denna kommunisternas agitation för att slå en bräsch i pris- och lönestoppet.

Jag skall inte här närmare beröra en grupp, som mycket sällan får sina intressen beaktade i detta sammanhang, nämligen de hundratusentals småspararna här i landet, och det öde som skulle vänta dem vid en inflation. Jag har emellertid fått några alldeles färska siffror i detta avseende, som kanske skulle intressera kammarens ledamöter, och jag skall därför tillåta mig att något redogöra för hur det ser ut inom det största fält, där vi ha småsparare, nämligen inom livförsäkringsväsendet. De siffror, som jag fått, visa att antalet livförsäkringar hos våra fyra s. k. folkförsäkringsbolag uppgår i ögonblicket till 2 127 000. Antalet dylika försäkringar i övriga bolag utgör 1 373 000. Det totala antalet livförsäkringar i egentlig mening är alltså 3 500 000. Dessa gälla ett belopp på 6 676 milj. kronor, och det är den största spararposten här i landet näst insättningarna hos sparbankerna.

Nu kanske någon säger, att i denna siffra ligga också alla »de stora kapitalisternas» miljoner och att den därför inte har något värde i detta sammanhang. Det förhåller sig inte alls på det sättet, herr talman, och för att illustrera vad jag menar, skall jag bara nämna en enda siffra, nämligen att genomsnittsbeloppet per försäkring hos de fyra folkförsäkringsbolagen utgör 1 141 kronor.

Jag skulle kunna komplettera dessa siffror ytterligare, men då jag redan rätt länge tagit kammarens tid i anspråk, skall jag inte göra detta, utan nöjer mig med att konstatera, att svenska folket för närvarande i sina skåp- och byråldor har över 3 500 000 livförsäkringsbrev av olika slag. Större delen av dessa försäkringar äges av småsparare, arbetare och tjänstemän. En bestående försämring av kronans värde, låt oss säga bara med 10 procent — det är ju mycket lågt räknat inför de perspektiv som här resa sig — betyder en förlust endast för försäkringstagarna på flera hundra miljoner kronor. Vad det betyder för folkpensionärer, sparbanksinsättare, inteckningsägare o. s. v., skall jag inte nu gå in på. Var och en förstår, att vi komma upp i förluster på miljarder för småspararna, därest vi inte kunna hålla inflationen i styr.

Till sist skulle jag, herr talman, såsom ett litet exempel på vart det kan bära hän, om man nu raserar barriären kring pris- och lönestoppet, vilja säga några ord om folkpensionärerna.

I höstas kom finansministern med en proposition om förbättring av folkpensionerna, som i kronor gällde 33 miljoner. Vi voro här i kammaren, tyckte jag, ganska ense om det rimliga i denna förbättring, då ju folkpensionärerna ha en besvärlig ställning i många hänseenden. Ja, vi voro så ense om den saken, att när motion förelåg om en viss förstärkning av denna förbättring — det gällde, om jag inte minns fel, ett ytterligare belopp på 11 milj. kronor — så tog kammaren även detta förslag utan några större meningsskiljaktigheter. Vi kommo alltså upp till över 40 milj. kronor i förbättring åt folkpensionärerna, och så som jag ser på dessa ting, var jag gärna med därom. Men, herr talman, vad inträffar nu, om vi släppa barriären kring pris- och lönestoppet på sätt som exempelvis kommunisterna vilja? Jo, den förbättring, som vi i höstas skapade för folkpensionärerna, kommer att elimineras helt eller delvis, sannolikt helt, därest vi inte kunna hålla penningvärdet vid dess nuvarande nivå. Jag skulle vilja uppmana kommunisterna att gå ut i landet och tala om för folket att en effekt av ett tillmötesgående av deras krav på ett brytande av pris- och lönestoppspolitikern bl. a. skulle bli ett fullständigt tillspillogivande av de förmåner, som vi gävo folkpensionärerna i höstas. Jag vill, herr talman, rikta den uppmaningen till herrar kommunister, även om jag vet att det tyvärr är så, att upplysning om det förhållandet tillhandahålla inte kommunisterna det svenska folket.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Vidare yttrade:

Herr Lindberg: Herr talman! I statsverkspropositionen finns varje år upptaget anslag för främjande av sjösäkerheten, i det att man har anslag till lotsverket, sjökarteverket och till fartygsinspektionens verksamhet. Det är i fråga om några sjösäkerhetsområden jag skulle vilja säga några ord i denna remissdebatt för att eventuellt därigenom kunna locka fram en fullständig utredning och översyn av bestämmelserna i fråga om sjösäkerheten i olika avseenden samt en effektivisering av de bestämmelser som nu finnas och de som kunna komma att antagas, så att de också komma att efterlevas.

Under de senaste åren och särskilt under detta krig ha många sjöolyckor inträffat som låtit tala om sig på ett alldeles särskilt sätt i pressen. Jag tänker inte så mycket på alla de sjöolyckor som drabbat fartyg och besättningar ute på Atlanten under den stora torpederingstiden utan fast mera på de sjöolyckor som tid efter annan inträffat vid våra egna kuster, trots att Sverige nu varit förskonat från deltagande i själva kriget.

Det har ju sagts, kanske också av mig, att det finns bestämmelser som skola reglera säkerheten för besättningen ombord på fartyg både vad gäller bemanning och delvis vad gäller livräddningsredskap. Dessa bestämmelser återfinnas i § 5 a sjölagen, men de äro avfattade på ett sådant sätt, att det blir ganska svårt både för befälhavarna på fartygen och för myndigheterna att på ett riktigt sätt efterfölja desamma. Man frågar sig också i detta sammanhang, om icke straffbestämmelserna för överträdelse av säkerhetsbestämmelserna skulle kunna skärpas på något sätt och om detta icke skulle kunna ge anledning till en bättre efterlevnad av de bestämmelser som finnas. I sjölagen § 292 finnas straffbestämmelser som äro ganska stränga, men det är naturligtvis på grund av lagarnas och författningarnas avfattning i allmänhet ganska svårt för domstolarna att tillämpa dessa straffbestämmelser på ett för dem som vilja bryta mot sjösäkerhetsbestämmelserna tillräckligt avskräckande sätt. Där finnas i denna lag bestämmelser om att den som bryter mot säkerhetsbestämmelserna och som uppenbarligen utsätter besättning och passagerare för livsfara är hemfallen till straff, fängelse i högst ett år eller böter från hundra upp till femtusen kronor. I vissa fall — jag säger med flit i vissa fall — kan redare och även annan göras ansvarig och vara hemfallen till ungefär samma straff. Vid lindriga försummelse kan straffet bli böter till och med ettusen kronor. Där har man således en ganska stor skala att gå efter, och det är klart, att man inte tar de straffsatser som ligga högst på skalan utan att det blir någonting mitt emellan.

De säkerhetsbestämmelser som finnas — det har jag sagt någon gång tidigare — synas emellertid i en mängd fall inte tillämpas ombord på fartyg, och bland annat syndas det ganska svårt mot bestämmelserna om livräddningsmateriel. Enligt sjölagens bestämmelser skall livräddningsmaterialet vara klar och i ordning för omedelbart bruk, innan fartyget lämnar hamn. I de allra flesta fall tillgår det så, att man börjar skalka luckorna och göra sjöklart, när fartyget avlägsnar sig från kajen för att i en stor del fall vara färdig att se över livräddningsattiraljen, sedan fartyget kommit ut till sjöss. Det finns ingen som kan hindra fartyget att avgå, innan det är sjöklart, kanske närmast därför, att det icke finns någon myndighet till hands som kan stoppa avgången och låta fartyget stanna kvar för sjöklargöring. Om man har en lång skärgård att passera, är det ju klart, att det icke spelar någon nämnvärd roll, om denna sjöklargöring sker under gång i skyddade farvattnen. Men om det bara är ett kort stycke ut till öppet vatten, är det klart, att det är förenat med stor risk att gå ut utan skalkning och sjöklargöring

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

överhuvud taget. Jag har själv varit med om sådana fall, där ett fartyg, fulllastat med kol, gått ut från en engelsk hamn utan någon enda lucka skalkad och med omedelbart utanför dockportarna överbrytande sjö, då besättningen fått gå i denna överbrytande sjö och försöka lappa ihop luckorna så gott sig göra låtit. Att icke flera olyckor inträffa under sådana förhållanden, beror naturligtvis mera på tur än skicklighet.

När det gäller livräddningsmaterielen tycker man, att varenda person ombord på fartyget borde vara angelägen om att i första hand se till, att den vore fullt brukbar. Man har ju nu under senare tid börjat, när det gällt livbåtarna, tillämpa en praxis, som jag för min personliga del icke tror är så särskilt lycklig. Man har nämligen fått för sig, att bara den ena av livbåtarna skall vara utsvängd, medan den andra skall stå i båtskråna på däck. Man har fått för sig, att vid minexplosioner och torpederingar skulle alltid den ena sidans livbåt bli förstörd. Om man nu skulle placera den ena livbåten på själva båtdäcket skulle man få garantier för att åtminstone en livbåt vore brukbar. Nu kan ingen i förväg räkna ut, på vilken sida en eventuell min- eller torpedexplosion kan ske. Följaktligen är det omöjligt att gardera sig så att man har åtminstone en hel livbåt.

Sjöfolket har nu, sedan Hansa- och Venersborgskatastroferna inträffat, vid några större möten gjort sådana uttalanden som vittna om, att man också på manskapshåll är fullt på det klara med att sjösäkerhetsbestämmelserna icke iakttagas fullt ut som de böra och skola iakttagas. Man har också från sjöfolkshåll uttalat önskemål om att man skulle tillgodogöra sig de uppfinningar på detta område som gjorts och som synbarligen, även om de icke hava prövats ombord i fartygen, ändock skulle, om de användas, utgöra mycket större garantier för att besättningarna skulle kunna bärgas. Man har byggt så kallade osänkbara livbåtar och också prövat dessa, visserligen i lugnare farvatten. Men man har ändock prövat dem, så att ganska många människor fått för sig, att dessa båtar skulle mycket väl kunna användas ombord i handelsflottans fartyg. Det måste därvidlag sägas, att man kan icke utrusta handelsfartygen med bara osänkbara livbåtar, därför att dessa osänkbara livbåtar äro nästan omöjliga att få ombord efter sjösättning och i öppen sjö. Men om de finnes i reserv så som flottarna nu finnas, skulle det vara säkert, att många därigenom skulle kunna räddas till livet.

Man har också i detta sammanhang uttalat önskemål om att radio eller radiotelefon skulle användas i långt större utsträckning än vad nu är fallet ombord i fartygen.

Det har ju också i denna kammare tidigare talats om sjösäkerheten. Det skedde 1943 eller det år, då den sjötekniske konsulentens rapport över sjöolyckor senast avhandlades. Det påstods i denna kammare av en talarinna, när det gällde en motion om utredning rörande bemanningen av svenska fartyg, att det icke behövdes någon sådan utredning och det behövdes heller ingen bemanningslag, därför att sjöarbetstidslagen redan innehölle sådana bestämmelser. Jag hade då icke tillfälle att deltaga i debatten, men hade jag kunnat göra detta hade jag ju kunnat upplysa om att sjöarbetstidslagen icke innehåller bestämmelser om bemanningen. Men däremot kan det vara riktigt att sjöarbetstidslagen på grund av den begränsade arbetstiden ger möjlighet för ökad bemanning ombord i fartygen. Men den talar lika litet som § 5 a i sjölagen om vare sig kvaliteten eller kvantiteten i fråga om bemanningen. Det är kanske oriktigt att säga kvantiteten, därför att § 5 a i sjölagen säger, att fartyget skall vara så bemannat, att det finnes tillräckligt med folk att med vardera två vakter sköta bemanningen till sjöss. Det är icke ordagrant återgivet men innefattar det väsentliga i föreskriften. Arbetstidslagen säger, att arbetstiden

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

skall vara åtta timmar till sjöss. På grund därav upphäves delvis § 5 a i sjölagen, därför att om det skall vara tre vakter måste det vara tillräckligt med folk att sköta denna vakttjänst.

Av den sjötekniske konsulentens rapport får man en mycket klar och bestämd uppfattning om att bemanningen är en sjösäkerhetsfråga av den allra största betydelse, icke ensamt i vad gäller kvantiteten besättning ombord utan också i vad gäller kvaliteten. Jag skall taga mig friheten att citera bara ett litet stycke ur denna rapport, som ger en klar bild av hur det i själva verket är ställt på många av våra handelsfartyg, speciellt de mindre så kallade motorseglarna. Ett fartyg hade totalförlist; det var en motorseglare. »Vid förlisningen», säger rapporten, »bestod besättningen av förutom befälhavaren, som var en fullgod sjöman, en bästeman, en kock och tvenne jungmän. Bästemanen var ej segelskutsjöman utan maskinist och lär endast hava mönstrat ombord för att slippa bli inkallad till militärtjänstgöring. Av de tre besättningsmännen voro två nyinmönstrade och ej vana vid rena segelfartyg.» Följaktligen fanns det egentligen i detta segelfartyg bara en enda man, som var van vid sådan tjänstgöring, medan samtliga de andra icke voro kapabla i den tjänst som kräves av sjöman i segelfartyg. Hur man överhuvud taget kunnat tillåta en maskinist att mönstra som bästeman, en tjänst som i större fartyg motsvaras av styrmanstjänst, är mera än jag begriper, alldenstund de, som övertaka dessa mönstringar äro sjökaptener, som i de flesta fall böra ha den bästa erfarenheten och kunskapen om vad allt detta kan betyda.

Den sjötekniske konsulentens något torra rapport lämnar en fullständigt skrämmande bild över förhållandena på stora delar av sjöfartens område. Det kan vara på tiden att man gör någonting också för att avhjälpa dessa svåra brister. Vi ha ju för detta ändamål fartygsinspektionen. Men fartygsinspektionen räcker icke till för att hava översyn över alla fartyg och kan ej vara med överallt. Det händer på grund av knappheten på inspektörer, att fartygen få gå oinspekterade år efter år. Det är tydligt, att under så långa tidsintervaller som det är mellan varje inspektion kan en hel del saker inträffa, som, därest inspektörernas antal vore större, aldrig skulle få lov att ske.

Riksdagen begärde 1943 en utredning rörande bemanningen. Denna utredning skulle sättas i gång vid lämpligt tillfälle. Det är ju klart, och jag förstår det mycket väl, att det lämpliga tillfället att sätta igång en sådan utredning är, med det system man tillämpat en hel rad av år, i nuvarande tid icke förefintligt, därför att man kan icke lämpligen söka kontakt med de övriga nordiska länderna för att få ensartade bestämmelser till stånd. Jag undrar emellertid om man icke ändå, trots att dessa förbindelser ej kunna komma till stånd just nu, borde sätta igång denna utredning och snarast möjligt få fram bemanningsbestämmelser, som göra det omöjligt för dessa småfartyg att i fortsättningen gå till sjöss med en bemanning, som icke alls är skickad att sköta fartyget och den tjänst man kommit dit för.

Det är ju också mycket som skulle kunna sägas om de här sakerna, när det gäller delningen av ansvaret för att ej bestämmelserna efterföljas. Då har det, som jag sade, givits en straffbestämmelse, att också redaren i vissa fall kan ådömas samma straff som en försumlig befälhavare. Men också i den sjötekniske konsulentens rapport får man ett bevis för hur oändligt svårt det måste vara att med den lag vi ha komma åt en redare, som uppenbarligen har brutit mot eller medverkat till brytande av bestämmelserna. Här finnes enligt den sjötekniske konsulentens rapport en redare i Halland, som har haft smärre fartyg, som han har varit redare för. Det heter i rapporten: »Att dessa brott mot gällande lagar och förordningar icke alltid härleda sig från enbart befälhavarens utan stundom även från redarens sida, visar en grundstötning i

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

danska farvatten, varvid framkom att en redare för några mindre motorsegelare i södra Halland för tredje gången på några få år envisats med att låta sina fartyg gå till sjöss med otillräcklig bemanning.» Det är icke bara denna försummelse, som denne redare gjort sig skyldig till utan också flera. Men jag förstår den sjötekniske konsulenten. Det skulle naturligtvis icke passa, att han som tjänsteman gör insinuationer över saker och ting, som han icke klart kan bevisa.

Här behövas sålunda andra bestämmelser om delaktigheten och för att stävja, att man från oansvarigt redarehåll vidtager åtgärder, som sedan lända till fartygs och människolivs förlust.

Vi ha under den senare delen av detta krig inom organisationen rätt ofta observerat, att man har brutit mot de av kungl. kommerskollegium under krigstiden utfärdade sjösäkerhetsbestämmelserna på så sätt, att man minskat antalet tjänstgörande man på vakterna genom att taga en av dem till vedlämpare. Man har skickat ner honom i fartygets kolboxar att lämpa ved. Och man har brutit därigenom att man indragit den föreskrivna minutkiken icke bara på dagen utan också på natten.

Det är svårt att komma åt dessa saker med hjälp av lagen. Det är svårt att komma till någon fullständig bevisning om det, därför att besättningsmännen äro ju i vissa fall jäviga såsom bevis.

Ett annat område, där det också kräves ökad vaksamhet mot överträdelser av bestämmelserna, är när det gäller lastning av fartygen. Icke heller denna kunna inspektörerna övervaka. Resultatet är, som vi veta, att Hansa gick bort med en otillåten last av ammunition. I Venersborgs-fallet var det väl icke fråga om några otillåtna laster och kanske icke heller, att det var fel på livräddningsmaterielen, men det är skrämmande, att 19 besättningsmän funnos i nöd alldeles inpå svenska kusten utan att kunna bli räddade.

Det inträffade här en katastrof, som vi kanske tycka icke angår oss svenskar så värst mycket, därför att det var ett finskt fartyg, som hette Vesta och som förläste utanför den svenska kusten, jag vill minnas utanför Gräsö. Detta fartyg var lastat i Sverige. Det var spannmålslastat. När det gäller spannmålslastning brytes ofta mot bestämmelsen om slingerskotten, som äro avsedda att skydda fartyg och besättning mot katastrofer i dåligt väder. Ibland bygger man verkligen slingerskott men så svaga, att de ej kunna motstå den förskjutning av lasten, som blir resultatet, när lös spannmål inlastats. Antagligen var det finska fartyget ej försett med slingerskott, och katastrofen har säkerligen kommit därigenom att slingerskott saknades. Det tal, som varit synligt i pressen, att luckorna skulle ha blivit sönderslagna, har naturligtvis kanske fog för sig, men det är troligare, att luckorna ej blivit sönderslagna av överbrytande sjö utan av den last, som fartyget hade inombords. Det är egentligen den naturligaste förklaringen till denna sjöolycka.

Nu ha väl svenska myndigheter kanske icke vare sig skyldighet eller rättighet att undersöka andra nationers fartyg, som här lasta eller komma hit med last. Men det borde vara sådana bestämmelser, att också andra nationers fartyg kunde bli underkastade åtminstone ungefär samma kontroll som man begär att de svenska fartygen skola bliva. I England gällde åtminstone tidigare den bestämmelsen, att Board of Trade övervakade icke bara engelska utan också svenska och andra nationers fartyg. Det var ganska kostbart att låta lasta sitt fartyg för djupt i en engelsk hamn. Det kostade icke bara den tid som det tog att lossa upp den last, som var inplockad för mycket, utan det kostade också fartygets redare åtskilliga pund mera i böter än vad han skulle kunnat tillskansa sig genom frakten på de varor han inlastat för mycket. Samma principer borde tillämpas i många avseenden också här.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Jag skall nu i detta sammanhang icke anföra flera sådana här saker. Jag skulle bara vilja rikta en vädjan till regeringen, som ju ändå har möjligheter att verkställa översyn över alla våra säkerhetsordningar, att låta göra detta snarast möjligt och att också låta utarbета andra bestämmelser, som befälhavare och redare ha att rätta sig efter, när det gäller säkerheten till sjöss. Vi ha förlorat alltför många människoliv och också alltför många fartyg på grund av den slentrian, som vissa befälhavare och redare anse sig berättigade att låta komma sig till last. Det är icke rimligt att det skall fortsätta på detta sätt. Därför är det så mycket mera angeläget, att samtliga säkerhetsbestämmelser tagas under en ordentlig översyn och att också i detta sammanhang frågan om bemanningen och bemanningsbestämmelserna göres till föremål för utredning.

Herr Andersson i Tungalsta: Herr talman! Av statsverkspropositionen, närmare bestämt nionde huvudtiteln och de uttalanden, som där gjorts av föredragande departementschefen, får riksdagen veta, att förslag till slutlig organisation av hushållningssällskapen icke kommer att föreläggas innevarande års riksdag. När riksdagen på förslag av statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet förra året beslöt angående riktlinjerna för hushållningssällskapens framtida organisation och verksamhet, hade alla — åtminstone såvitt jag kunnat följa debatten — den uppfattningen, att sedan beslut fattats i principfrågan skulle förslag till avgörande i detaljfrågorna föreläggas innevarande års riksdag. I jordbruksutskottets av riksdagen godkända utlåtande uttalades, att det vore önskvärt, att även detaljfrågorna så snart ske kunde avgjordes och att förslag rörande desamma förelades 1945 års riksdag. En ovisshet över hur hushållningssällskapens framtida organisation skulle gestalta sig ansågs skana ett läge, som inverkade ogynnsamt på hushållningssällskapens verksamhet, varför en snar lösning av organisationsfrågan syntes vara synnerligen angelägen.

Hushållningssällskapsutredningen avgav ju sitt betänkande 1942. Redan året därpå, 1943, hade riksdagen att behandla motioner, där man yrkade, att riksdagen måtte besluta, att sällskapens omorganisation skulle verkställas och därmed sammanhängande frågor lösas. Efter principbeslutet i fjol och de uttalanden, som gjordes av utskottet och riksdagen, torde också inom hushållningssällskapen den uppfattningen hava rått, att denna fråga skulle lösas vid innevarande års riksdag. Det förefaller emellertid, som om man även inom hushållningssällskapen under innevarande år har haft vissa förningar om att frågan skulle förhalas. Det har nämligen från sällskapens ombudsförsamling under förra året, närmare bestämt den 26 september 1944, hemställts till Kungl. Maj:t, att Kungl. Maj:t skulle föranstalta om att sällskapens slutliga organisation snarast komme att genomföras. Det meddelas nu i nionde huvudtiteln, att den 30 oktober 1944 hade statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet uppdragit åt lantbruksstyrelsen att verkställa den utredning, som påfordras för genomförande av 1944 års beslut. Detta skulle då kunna genomföras från och med budgetåret 1946/47.

Det finns anledning att fråga vad orsaken kan vara till att denna fråga, vars lösning allmänt ansågs vara så trängande — en åsikt, som jag fann att även statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet hyste förra året — nu plötsligt blivit så litet brådskande, att den kan uppskjutas ända till 1946 års riksdag. De av kammarens ledamöter, som deltog i förra årets riksdag, torde erinra sig, att riksdagens beslut angående hushållningssällskapens organisation i principfrågan på några punkter blev ett annat än vad Kungl. Maj:t hade föreslagit. Beslutet biträdades emellertid av en så överväldigande majoritet av kamrarnas ledamöter, att någon tväkan om riksdagens mening i det

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

fallet icke gärna kan föreligga. Under debatten i andra kammaren yttrade emellertid herr statsrådet Pehrsson-Bramstorp, att han hyste farhågor för att utvecklingen av hushållningssällskapen, därest utskottets förslag komme att bifallas, icke skulle bliva tillfredsställande vare sig för staten eller det allmänna, och statsrådet tillade, att det aldrig skulle falla honom in att sätta sitt namn under en proposition, som byggts på de principer, utskottet i sitt förslag förordat. Riksdagen beslöt emellertid att bifalla utskottets förslag. När man nu ser, hur denna fråga handlagts i fortsättningen, är det lätt att få den uppfattningen att uppskjutandet av frågans lösning skulle kunna bero på att statsrådet vidhåller sitt uttalande från förra årets riksdag och följaktligen icke ämnar effektuera riksdagens beslut. Jag anser, herr talman, att det skulle vara i hög grad önskvärt, om statsrådet ville lämna ett klart besked till kammaren på den punkten.

Det meddelas även i samband med detta, att departementschefen erfarit, att det inom 1942 års kommitté pågår vissa överväganden angående hushållningssällskapens framtida arbetsuppgifter. Jordbrukskommitténs arbete hade ju pågått en ganska lång tid, när riksdagen fattade sitt principbeslut angående hushållningssällskapens omorganisation, och såvitt jag vet, hade tjugosjumannakommittén icke erhållit några direktiv, som inneburo, att kommittén skulle syssla med hushållningssällskapen och deras arbetsangelägenheter. Man frågar sig även här, om det är meningen, att denna principfråga på nytt skall gå till utredning och ånyo föreläggas riksdagen.

Jag har, herr talman, velat framställa dessa frågor och dessa reflexioner i denna remissdebatt, och jag har gjort det i förhoppning om att statsrådet och chefen för jordbruksdepartementet ville lämna det svar, som fordras, för att den ovisshet och den oro, som råda på sina håll i landet i denna fråga, måtte skingras.

Chefen för jordbruksdepartementet, herr statsrådet **Pehrsson-Bramstorp**: Herr talman! Jag kan meddela, att någon gång på hösten eller sommaren kom tjugosjumannakommitténs ordförande och två andra ledamöter till mig och resonerade om det arbete, som försiggick i tjugosjumannakommittén. Det arbete, som inom kommittén bedrevs enligt de direktiv, som kommittén fått under år 1942, var jag ju klar över, och det var ingenting som betydde något för hushållningssällskapens organisation. Men den föregående ärade talaren erinrar sig väl, att riksdagen förra året i anledning av en stor motion fattade vissa beslut angående en rationalisering av det svenska jordbruket. I direktiven för tjugosjumannakommittén ingick ju bland annat, att kommittén skulle räkna ut vilket som kunde vara det lämpliga priset för jordbruk av familj jordbruks storlek. Detta innebar icke, att kommittén skulle komma fram med ytterligare organisations- och rationaliseringsförslag, men det var nödvändigt för kommittén att vid sina beräkningar gå ut ifrån vissa storleksgrupper av jordbruk. Sedan riksdagen förra året i skrivelse till Kungl. Maj:t meddelat, att riksdagen bifallit motionen, remitterades riksdagens skrivelse till tjugosjumannakommittén, enär skrivelsen rörde ett ämne, som mycket nära sammanhängde med de frågor, som kommittén hade att behandla. Kommittén diskuterade därefter, huruvida den borde komma med något förslag i anledning av riksdagsskrivelsen. Den diskuterade därvid möjligheten av en samorganisation av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen. Eventuellt ifrågasattes ett närmare samarbete emellan båda dessa styrelser i friare former. I händelse en sammanslagning av lantbruksstyrelsen och egnahemsstyrelsen komme till stånd, borde de under dessa styrelser lydande egnahemsnämnderna och hushållningssällskapen sam-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

organiseras. Då man kanske redan i början av år 1945 kunde vänta ett förslag i ämnet från tjugosjumannakommittén, föreföll det mig inte ändamålsenligt, om man i år i enlighet med förra årets riksdagsbeslut skulle vidtaga en överarbetning av bestämmelserna angående tjänstepersonal m. m., en överarbetning, som man kanske år 1946 skulle vilja ha omgjord, därför att den icke lämpade sig för organisationsformer, som år 1946 kunde komma att anses påkallade. Av den anledningen remitterades förslaget till lantbruksstyrelsen. Lantbruksstyrelsen fick riksdagens skrivelse för att styrelsen skulle börja det arbete, bestående av inplacering av tjänstemän m. m., som förra årets riksdag förutsatte. Ifrån jordbruksdepartementet skulle givas ytterligare direktiv, där-est ifrån 1942 års jordbruksutredning avgäves ett förslag, som regeringen ville förorda. Även om lantbruksstyrelsen fått ett sådant förslag redan på sommaren, så låg det ju nära till hands att antaga, att förslag i ämnet icke kunde föreläggas riksdagen, förrän riksdagsarbetet fortskridit en tid, och det hade således blivit nödvändigt att i huvudtiteln endast bebåda punkten och meddela, att förslag rörande hushållningssällskapen komme att avgivas först senare under riksdagen. Regeringen var ense om att föreslå en höjning av anslaget till hushållningssällskapen för budgetåret 1945/46 med 500 000 kronor. Det var ju detta, som var det viktigaste för att sällskapen skulle kunna arbeta bättre än tidigare varit fallet. Under sådana förhållanden ansåg jag det lämpligast att vänta med förslaget till år 1946.

Saken har behandlats i tidningspressen. Det har därvid förefallit, som om man framförlit misstänkt, att dröjsmålet med förslagets framläggande haft samband med frågan om utseende av ledamöter i förvaltningsutskotten. Lantbruksstyrelsen har fått riksdagens skrivelse. Riksdagen har redan fattat ståndpunkt beträffande förvaltningsutskotten.

Det är den förklaring, jag kan lämna i denna fråga.

Herr **Lundberg**: Herr talman! Då jag tager till orda i denna remissdebatt, är det endast för att komma med en del enkla frågor, som kommit till uttryck bland den svenska allmogen. Viljan till sammanhållning är stark, men detta utesluter icke att dagens tunga är så tryckande, att om vederbörlig hänsyn icke toges till de rimliga krav på löneförbättring, som framstälts från vissa arbetargrupper, är det icke möjligt, att sammanhållningen kan bevaras, ty deras levnads- och bostadsförhållanden äro icke på långt när tillfredsställande. I det sammanhanget vill jag säga, att det är olyckligt om jordbrukarna intaga den ståndpunkten, att om arbetarna skulle få en löneförbättring, skulle även jordbrukarna gå till attack mot prisstoppet, ty det måste väl ändå i ärlighetens namn medges, att fullständiga jordbruk i dagens situation ge en relativt god bärning. Jag måste också beklaga, att en del jordbrukarrepresentanter söka snedvrída denna diskussion om lönsamheten för olika näringar samtidigt som de söka att draga upp skiljelinjer mellan ren landsbygd och tätorternas arbetare. Jag tror, att denna skiljelinje är konstgjord. Att det finns brister och svårigheter på båda hållen, det äro vi förvisso alltför underkunniga om, men jag tror, att det behövs gemensamma tag för att klara av dem. Jag vill även framhålla, att våra jordbruksorganisationer och deras medlemmar nogsam t böra inse det ansvar, som följer med en i avspärrningstider skapad monopolställning, ty om denna monopolställning missbrukas, kan det leda till icke önskvärda följder, när avspärrningen från utlandet lättar.

Det talas också ganska mycket om flykten från landsbygden, men om nu talet om flykten från landsbygden är mera än ord, borde dessa variationslösa talare inse, att det ständiga gnället och svartmålningarna av landsbygdsförhållandena icke kan leda till något annat resultat än att ungdomen flyr från

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

landsbygden och söker sig till tätorterna för att finna, att den manna, som deras fäder talat om, icke heller finns där. Bostadsfrågan är också brännande. Det gäller både för stad och landsbygd, och det måste nog tagas krafttag för att skapa bostäder åt de mindre inkomstagarna. Det är gott och väl, att vi fått bostadsrättsföreningar m. m., men dessa ge endast en bättre bostad åt de bättre betalda inkomstagarna. De andra få finna sig i att söka sig till de allra sämsta bostäderna. Vi ge subvention åt våra barnrika familjer, men jag vill sätta i fråga, om icke den subventionen bör utsträckas till att gälla alla familjer under en viss inkomstgräns, ty när vi tala om att det behövs flera barn, böra vi icke glömma bort, att det finns många unga familjer, som bo i ett trångt kyffe och ha låga inkomster och som tvingas till att kallt förnuftmässigt avstå från glädjen att ha barn, därför att en tillökning i familjen skulle medföra liknande förhållanden, som uppstå, då en gökunge lägges in i ett trångt fågelbo. Jag ber därför få poängtera, att bostadsfrågan för de lägre inkomstagarna måste lösas, även om det kan komma att kosta miljoner.

Frågan om vår ekonomiska politik har i dag diskuterats ganska ingående, och spörsmålet om samhällets plikt att vidtaga åtgärder har ventilerats ur olika synpunkter. Det tal, som fördes under valrörelsen om att samhällets ingripande endast skulle medföra ofrihet, byråkratisering och tjänstemannavälde, har även kommit till uttryck här. För egen del måste jag erkänna, att jag har den bestämda uppfattningen, att det kräves kraftiga samhällsngripanden för att skydda vårt folk från nöd och otrygghet, och detta måste väl ändå vara det centrala. Talet om det fria näringslivet är väl också felaktigt. Jag har nämligen den bestämda uppfattningen, att det fria näringslivet faktiskt var avskrivet, när arbetarrörelsen började sitt arbete. Det fria näringslivets talesmän ha själva sett till att denna fråga löstes. Jag vill även påpeka, att utvecklingen i vårt land särskilt under tiden från och med år 1932 fått en allt kraftigare prägel av samhällsngripanden. Så har icke varit fallet bara hos oss. Jag vill påminna om att den engelske konungen i ett tal år 1943 gav tillkänna, att den politik, som hade förts i England, i ganska väsentliga delar måste förändras och att arbets- och trygghetsproblemen måste komma i förgrunden, även om detta skulle innebära, att den politik — syftande till full sysselsättning och höjande av levnadsstandarden i största möjliga omfattning — som man hade planerat skulle betyda slutet för den ekonomiska liberalism, vilken till stor del behärskat den brittiska ekonomiska politiken fram till krigsutbrottet. Han säger även ifrån, att det innebär, att offentlig företagsamhet, där den privata företagsamheten icke kan tillgodose sociala behov, måste sätta in. Min tro är, att en hel del av vad som under valrörelsen speciellt från borgerligt håll sades om byråkrati och tjänstemannaanda delvis var skrämselfpropaganda. Vad byråkratien beträffar, finns det väl ingenting, som säger, att vi icke i en framtid skulle kunna försöka få in en annan anda och en annan ordning i det samhällsliga arbetet.

Jag har känt ett särskilt behov av att taga upp denna fråga därför att det synes mig, som om vi i samhällslivet fått in något av »ledande-skiktets anda», som vi kunna spåra på olika håll och som tager sig uttryck i att man på snart sagt alla områden anser, att ett litet ledande skikt inom olika folkgrupper är skickat till att styra inom samhällslivet. Dessa tendenser böra uppmärksammas, ty de kunna lända till allvarlig skada för samhället icke minst på de områden, där vi vädja till allmogen och behöva dess stöd och aktiva medverkan. I ett demokratiskt samhälle är det angeläget, att kunnigt och dugligt folk utnyttjas och tas i anspråk oavsett om de äro höga eller låga, och gamla fördomar och arbetsformer borde nu kunna få vika för hänsyn till viljan att stärka och utnyttja alla våra resurser på ett förnuftigt sätt. Vår centraliserade förvaltning

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

behöver även kanaler ut till allmogen, om den skall kunna binda den till sig och erövra dess förtroende. Detta behövs, om vi skola kunna skydda landet från olika svårigheter och stärka dess slagkraft på olika områden. Det är och kan icke vara så, att kunnsighet och förnuft äro koncentrerade endast till det fåtal högre tjänstemän, som satts i toppen på olika områden i vårt samhällsliv. I varje fall synes det mig vara angeläget att här få påpeka, att om vårt kommittéväsende skall bestå av och i ledningen för våra samhällsorganisationer endast sättas sådana tjänstemän, som tillhöra de högre folkskikten, så komma vi att ganska snart finna, att vår ämbetsmannavärld företräder något helt annat än de uppfattningar som finnas ute bland allmogen. Samtidigt komma vi även att finna, att mångsyssleriet kommer att bromsa upp arbetet i dess helhet. Jag kan ju i det sammanhanget endast peka på Kungl. Maj:ts benägenhet att lägga allt möjligt i händerna på våra landshövdingar, vilket medför, att de minst av allt hinna med att se om sina län och sköta sitt egentliga arbete.

Det skulle därför enligt min uppfattning vara en styrka, om vi kunde få se en strävan från statsmakternas och andras sida att använda litet mera av menige mans sunda förnuft och erfarenhet i samhällsarbetet i stället för att endast ta hänsyn till titlar och annat, som borde vara underordnade saker. Denna ledande-skiktanda kommer till synes på alla områden. Jag nämner exempelvis vår militärorganisation. Alla veta, att vår försvarsvilja är stark och att våra militära myndigheter mötas av en välvilja som aldrig förr. Tyvärr måste jag dock säga, att de militära myndigheterna knappast taga vara på den försvarsvilja, som skulle kunna bli en värdefull tillgång i framtiden. I detta sammanhang vill jag påminna om att många inkallade av 1943 års klass med både intresse och förhoppning vänta på statsrådet Skölds svar på herr Nilssons i Göteborg fråga, huruvida de i ifrågavarande kategori som fullgjort arbete i skogarna komma att få minskning av tiden för försvarsberedskapen. De inkallade komma ihåg, att försvarsministern i ett uttalande sagt, att om han komme att kvarstå som försvarsminister skulle han försöka medverka till en minskning av beredskapstjänsten. Kan försvarsministern infria detta, skulle det tillfredsställa många.

Oklokt uppträdande mot manskap, omdömeslöshet och slöseri med pengar och egendom samt behårt fasthållande vid rang etc. från militära myndigheter ha också skapat mistro och försvarsovilja bland menige man. De överordnade kunna icke hindra, att det som i tjänsten icke får sägas av underordnade ändå dock av de tusentals inkallade och andra som utfört civilt arbete föres med till hembygden, där det sprides ut och bidrager till att även här framskapa en förståelig försvarsovilja. Det skulle inte skada, om våra militära myndigheter lärde sig att förstå, att det, som i nuvarande farofyllda tider kan framtingas och kommenderas, under normala förhållanden icke kan påtvingas utan menige mans vilja därtill. Våra militära myndigheter kunna kanske rätta till en del misshälligheter om de vilja, men jag är säker på, att mycket som kunnat göras har försuttits.

Överste Normans i Uppsala tilltag att förbjuda vissa tidskrifter på I 8 är inte något lyckligt drag och är knappast ägnat att framskapa någon större känsla för att militärerna söka göra det trivsamt för manskapet. Jag hoppas, att överste Normans tilltag snarast möjligt kommer att beivras, ty det är inte lyckligt när överordnade i sådana här småsaker försöka att spela dadda, ty folket vill självt välja åtminstone den litteratur, som de skola läsa i beredskapstjänsten. Detta är ett uttryck för den självgodhet, som ofta råder här, och det visar hur oklokt man kan handla under vissa förhållanden.

De kvinnliga organisationerna i vår beredskap ha också haft högkonjunktur under dessa krisår. Det har också funnits en strävan att bygga ut dem på

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

bredden och ge dem ett välbehövt tillskott från kvinnor ur de bredare folklagren. Om detta i full utsträckning skall bli möjligt måste det tillses, att det ledande skiktet inte anser, att det så gott som utan undantag är skickat att sitta vid styret och kommendera de bredare folklagrens kvinnor till att utföra arbete, som man själv anser sig för fin att utföra. Det är nog ingen tillfällighet att en läkare på ett kvinnomöte i Göteborg i hårda ordalag påtalade, att de uppresta beredskapsdamerna, när de kommo norrut, avböjde att befatta sig med de smutsiga göromålen. De vägrade t. ex. att byta blöjor på barnen, trots att dessa i flera dagar legat utan tillsyn. Inkallade ha även klagat över att de av lottor kommenderas till att utföra arbete, som lottorna själva rätteligen borde sköta om. Jag är medveten om att dessa tendenser inte äro alltför vanliga bland våra beredskapskvinnor och lottor, ty om så vore fallet, skulle deras insatser under beredskapen kunna karakteriseras som en modenyck. Jag är förvissad om att många arbetarkvinnor knappast äro tilltalade av att de endast få utföra det arbete, som medlemmarna av det ledande skiktet anse sig för fina att utföra. I varje fall kan det under sådana förhållanden inte skapas någon entusiasm för arbetet.

Vi förbereda oss för den kommande freden och det uppbyggnadsarbete, som måste komma. Det är givet, att Sverige har många förpliktelser på detta område, och det är riktigt, att vi redan nu vidtaga erforderliga förberedelser. Frågan om internationellt umgänge och samarbete måste även få sin anknytning till de bredare folklagren; även dessa måste få göra sitt inflytande gällande på detta område. Frågan om fred och internationellt samarbete får inte än en gång göras till en fråga, som endast angår våra akademiker och statsmän, ty då är jag rädd för att det endast blir variationer på högstämnda tal och ingenting mera. — Jag hoppas vidare, att ett kommande internationellt samarbete skall bygga på reella ting. Vi skola försöka komma till rätta med och taga hänsyn till olika länders ekonomi, kultur, samhällsliv och folkliga egenarter. Det vore önskvärt att, när vi nu i vårt land ha så många gäster på grund av krigshändelserna runt omkring oss, vi redan nu sökte knyta band, som sedan kunna stärkas i framtiden. Beträffande utseendet av internationella kulturbytesmän vill jag säga, att dessa knappast kunna betecknas såsom »folkliga».

De anförda tendenserna kunna givetvis spåras även på många andra områden. Med det anförda har jag endast helt kort velat ge uttryck åt min uppfattning att det är angeläget, att vi kunna knyta de breda lagren av vårt folk till de arbetsuppgifter vi ställas inför. Vår centraliserade förvaltning är ju nödvändig, men detta utesluter inte, att kontakten mellan olika myndigheter och folket göres intim på de områden, som äro möjliga. Detta är nödvändigt för en demokrati.

Det har även här i dag talats om lagar och sättet att följa dessa. Jag vill betyga, att respekten för att land skall med lag byggas är stark ute bland vårt folk. Men detta får inte leda till att lagar stiftas och förordningar skrivas i sådan utsträckning, att man söker att reglera allt, ty detta kan leda till att huvuddelen av vårt folk på ett eller annat sätt tvingas till att för bagateller komma i konflikt med rättsväsendet, vilket i sin tur leder till att respekten för lagarna grumlas. Det är därför angeläget att folket får känna, att lagar och förordningar samt våra verk, inrättningar, tjänste- och ämbetsmän äro en återspeglning av den i regel sunda livssyn, som finns hos större delen av vårt folk. Statsmakterna böra noga se till, att dessa värden bevaras och hållas levande, men detta kan endast ske, om de olika folkskikten i det praktiska arbetet mötas och förstå varandra.

Under detta anförande hade herr talmannen övertagit ledningen av kammarens förhandlingar.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Herr Andersson i Malmö: Herr talman! Jag skall uppehålla mig vid det s. k. pris- och lönestoppet. Jag tror, att det är nog den mest centrala frågan för närvarande i vår inrikespolitik. Det är knappast någon, som kan säga, att lönestoppet har blivit särskilt populärt i vårt land. I vida arbetarkretsar har uppstått allmänt missnöje med lönestoppet, och detta tog sig också uttryck vid 1944 års val.

Herr Hagberg i Luleå framhöll i sitt tal i förmiddags, att kommunisterna segrade i valet på arbetarrörelsens efterkrigsprogram. I förbigående sagt var ju detta socialdemokraternas valprogram, och detta ha kommunisterna, i brist på eget program, för sin del även fört fram i valet. Jag tror emellertid, att en viktig orsak till kommunisternas framgång vid valet är just det allmänna missnöje med lönestoppet, som råder.

En sak bör väl vara klar för oss alla, och det är, att prisstegring måste så långt som möjligt förhindras. En prisstegring drabbar löntagarna och pensionärerna hårdast, och vi veta av erfarenhet, att lönerna alltid komma på efterkälken under en prisstegringsperiod. Vi måste även observera, att vid en kommande export efter freden är det av vikt, att vi i vårt land icke ha ett för högt prisläge.

Arbetarna, närmast industriarbetarna, ha under krigsåren fått vidkännas en icke obetydlig sänkning av reallönen. De ha från början accepterat detta genom ett frivilligt åtagande, som ansågs nödvändigt för att landet skulle kunna klara sig igenom svårigheterna och för att hindra inflationen. Man utgick från att även andra samhällsgrupper skulle bära sin del av krisårens bördor. Denna reallönesänkning vore lättare överkomlig under en kortare tid, men eftersom tiden och åren gått har löneförsämringen blivit allt mera kännbar. Detta har givetvis hårdast drabbat de sämst ställda, även om livsmedelsrabatterna för dem varit en god hjälp. För många ha säkerligen inte de låga lönerna räckt till för utnyttjandet utav tilldelade ransoneringskort. Dock har det inträffat, att vissa lägre avlönade arbetargrupper under krisåren fått höjda löner, och detta har också legat inom ramen för pris- och lönestoppet. Men det finns även andra lågt avlönade arbetargrupper, som fått en mycket ringa löneförbättring, i många fall kanske ingen förbättring alls utöver det tillägg, som finns i ramavtalets bestämmelser. Den aktuella frågan är nu den: kunna löneförbättringar ges de sämst ställda utan stegring av produktpriserna? Detta kan, enligt min mening, säkerligen ske inom många företag och inom stora områden av företagarkvärlden. Detta ha ju bland annat de stora företagarens vinster visat, och man kan därför utan vidare konstatera, att det i stor utsträckning finns möjligheter för löneförbättringar utan att priserna för ifrågavarande produkter behöva stiga.

Här gäller det alltså i första hand de sämst ställda, men det är kanske många gånger svårt att draga gränsen mellan dessa och dem, som icke äro sämst ställda. Därför skulle man kunna fortsätta med frågorna, huruvida löneförbättringar även skulle kunna ske för dem, som icke tillhöra de allra sämst ställda, allt under förutsättning, att det inte drar med sig prisstegringar. Detta är nog en bedömningsfråga, som man får taga ställning till från fall till fall. Här bör hänsyn tagas till det allmänna löneläget och till jämförbara arbetargrupper på andra håll. Givetvis kan kritik framkomma med anledning av sådana lönesättningar, men jag tror, att kritiken från det håll, där man redan erhållit full kompensation, inte kan anses befogad.

I detta sammanhang vill jag säga några ord om företagarens vinster och prissänkningar. Det finns väl ingen som har något emot, att företag genom rationalisering, teknisk fulländning och utmärkt ledning ge goda ekonomiska resultat. Tvärtom. Dessa företag böra vara föredömen för andra. De få visserligen betala

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

höga skatter, men de böra väl också ha goda möjligheter till prissänkningar på varor, som säljas inom landet, och om så sker, kan detta få återverkan på andra områden. Det kan leda till en prissänkning som vi alla få gagn av och som i realiteten kommer att betyda en höjning av levnadsstandarden. Detta får inte uppfattas som en bestraffning av dugligheten och framåtandan utan som en solidarisk handling mot samhället under en svår tid. När man under den gångna tiden märkt, att olika företag ibland haft rätt stora vinster, har man frågat sig, huruvida det inte skulle ha legat i dessa företags egna intressen att gå in på en prissänkningspolitik. Det är även ett intresse för priskontrollnämnden att så sker, och jag tycker det finns skäl att fråga sig, varför inte sådana prissänkningar redan ägt rum, i varje fall inte i någon vidare omfattning. Det är också möjligt, att den marginal, som finns för handelsmännen när det gäller priskontrollerade varor, kan vara för hög. En kamrat i kammaren gav mig rätt att nämna, att han i en stad i södra Sverige hade köpt en skjorta, som var åsatt det av priskontrollnämnden bestämda priset kr. 14:50. Men han köpte den för 10:50, och affärsmannen erkände, att han för sin del hade tillräckligt god förtjänst ändå.

Jag återgår nu till frågan rörande möjligheten av löneförbättringar. Om löneförbättringar åt de sämst ställda kunna ske utan prisstegring inom företag med goda ekonomiska resurser, hur skall då detta kunna ske inom företag med sämre ekonomi? Där skulle lönehöjningarna medföra höjda produktpriser. I regel är det så, att de lägsta lönerna förekomma inom sådana företag som ha sämre ekonomi. Jag skulle vilja fråga, huruvida det inte skulle finnas skäl för en undersökning om orsaken till dessa företags lägre räntabilitet. Det vore ju av intresse även för dessa företag själva och för dem som arbeta där. Vore det inte behövt med en större offentlighet beträffande näringsföretagens ekonomiska bärighet? Genom en sådan undersökning av ekonomiskt svagare företag skulle man kanske kunna fundera ut en utväg till förbättring härvidlag. Ej heller skulle det vara omöjligt med stöd i någon form från samhällets sida. Det vore kanske också tänkbart med en viss prishöjning, om denna kunde motvägas av prissänkningar på andra håll.

Ett stöd från samhällets sida åt de sämst ställda har förekommit bland annat beträffande lantarbetarna. Här föredrogs lönehöjning framför prissänkning.

Herr talman! Detta är några allmänna synpunkter på denna fråga som jag här velat framhålla. När det gäller förbättringar av lönerna för de sämst avlönade finns det också områden inom statstjänsten, där lönerna fortfarande äro låga. Som exempel vill jag nämna vägarbetarkåren, åtminstone i de södra delarna av landet. Grovarbetarlönen inom vägarbetarkåren i Skåne är enligt avtalet 95 öre i timmen. Nu tillkommer genom ramavtalet 22 öre, och timlönen blir alltså kr. 1:17. Man har nog fog att säga, att den lönen är låg och att denna grupp hör till de sämst ställda. Det vore önskligt, om möjlighet kunde beredas denna grupp att erhålla en högre löneställning.

Jag ville alltså här beröra några frågor beträffande pris- och lönestoppet, och det skulle vara önskvärt, att andra kammaren erhöle besked från finansministern om regeringens syn på dessa spörsmål.

Chefen för finansdepartementet, herr statsrådet **Wigforss**: Herr talman! Jag har lyssnat till en stor del av diskussionen i denna kammare, och den har ju rört sig över stora områden. Men det förefaller mig, som om i dag huvudintresset trots allt samlats kring de ekonomiska problem, som så att säga ligga under alla andra. Man har inte sagt så mycket om själva budgeten, ehuru herr Skoglund uttalade ett visst missnöje med att den hade fått en så »provisorisk

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

utformning». Om jag inte missminner mig menade han, att den var alldeles för försiktig — vad som sades i finansplanen var föga upplysande. Han ville inte vara oartig, men om han varit det skulle han ha sagt, att den vittnade om villrådighet inom regeringen; man ville vinna tid, och man ville inte tala om sina avsikter.

Jag har litet svårt att svara på detta, ty om herr Skoglund syftar på regeringen och jag skall svara på dess vägnar, innebär detta, att herr Skoglund har uttalat sitt missnöje med hela regeringen. Men då detta förefaller mig som ett osannolikt antagande förmodar jag han syftar på finansministern, som inte har uttryckt sig tillräckligt klart. Det har varit svårt att göra detta och att framlägga mina personliga åsikter fullt ut, då detta ju skulle vara en sammanfattning av hela regeringens mening. Om jag skall bemöta invändningarna nu får herr Skoglund och kammarens övriga ledamöter förlåta mig, om jag ett ögonblick tänker mig bort från det läge där jag står nu, jag tänker mig i stället såsom representant för det socialdemokratiska partiet; jag skall emellertid sysselsätta mig så litet med detta om det överhuvud taget är möjligt.

Det förefaller mig, som om herr Skoglund skulle ha kunnat finna en mycket enklare förklaring till att finansplanen inte innehåller mer än den gör. Det är en tillräcklig förklaring att vi ha en samlingsregering, och då man för en sådan skall söka komma till, som det heter, minsta gemensamma nämnaren, d. v. s. i det här fallet den punkt som alla kunna vara överens om, är det alldeles uppenbart, att man får stryka bort en del ur de olika meningsriktningarna, alltså även av det som somliga skulle haft god lust att säga i en finansplan. Jag vill inte påstå, att man i detta fall behöver i större utsträckning tillgripa den förklaringen, ty jag tror faktiskt att man inom regeringen varit ganska ense om att läget för dagen inte var lämpligt för en diskussion om olika alternativ i framtiden, om vilka vi nu endast hade kunnat uttala förmodanden men som senare under riksdagen säkerligen komma att klarna. Det är detta som gör, att de omdömen som nu fällts om budgeten, att den är optimistisk eller pessimistisk, båda egentligen äro lika oriktiga i den betydelsen, att den skulle innehålla något slags förutsägelse om att kriget skulle vara slut tidigt under nästa budgetår. Man säger bara, att detta är en möjlighet. Det finns en annan möjlighet, att kriget varar längre, eller att det varar mycket längre.

I ett sådant läge måste man välja den ena eller andra utgångspunkten. Det kan finnas skäl för det ena och det andra, men det är i grund och botten enklare att välja den utgångspunkt som här blivit vald därför att den innebär ett mindre avsteg från det sätt, på vilket budgeten blivit planerad under tidigare år. Alternativt skulle man redan nu ha kunnat ansett läget vara sådant, att vi under nästa budgetår skola vara avspärrade från yttervärlden. alltså en avspärrning utöver den vi säkerligen få bereda oss på under första halvåret. De slutsatser som i ett sådant fall måste dragas i fråga om budgeten äro så pass vittgående, att man inte gärna drar dem förrän man ser att det är nödvändigt. Det hade varit mycket enkelt att dra den slutsatsen, som kanske många mena skulle vara tillräcklig, och förfara så, att vi i stället för 260 miljoner kronor tagit upp 1 miljard eller låt oss säga 1 $\frac{1}{4}$ miljard såsom beredskapsutgifter. Det hade varit ganska enkelt, men det hade inte varit att ta ståndpunkt till ett läge, som skulle innebära en avspärrning under nästa budgetår. Ty om en avspärrning skulle råda under nästa budgetår måste en hel rad inkomsttitlar förändras. Vi ha en tulluppbörd som vi visserligen av försiktighetsskäl skuro ned till 70 miljoner kronor, men som under förutsättning av fullständig avspärrning hade fått helt försvinna från budgeten. Vi ha 20 miljoner kronor i vanlig bensinskatt och 40 miljoner i extra bensinskatt, som riksräkenskaps-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

verket beräknat under förutsättning av att det under större delen av nästa budgetår skall vara möjligt att få in bensin. Om det inte blir möjligt att få in bensin, kommer praktiskt taget det mesta av dessa 60 miljoner kronor att försvinna. Vi ha en varuskatt som ger 70 miljoner, inte minst kanske på grund av sötsaker, konfekt och dylikt, och där är det högst sannolikt att man fick göra mycket betydande nedskärningar. Vi ha en kaffeskatt, som vi under sådana förhållanden inte heller skulle kunna räkna med. Och hela rader av inkomstitlar finge som sagt räknas om. Det är sagt i vår finansplan att under förutsättning att vi någon gång i vår, i april eller maj, bedöma läget på det sättet, måste man ta konsekvenserna därav och lägga fram en ny finansplan. Men det finns inte tillräckliga skäl att göra det i detta ögonblick.

Även beträffande utgiftssidan är det uppenbart att man, om man hade måst gå in på frågan om vilken finanspolitik som skulle föras under en tid av sådan fullständig avspärrning, måst ta alla de konsekvenser detta medför för vårt näringsliv. Jag är säker på att det i så fall verkligen kunnat bli risk för den sprängning av regeringen, om vilken herr Skoglund i Doverstorp talade, ty då hade tydligen en del av de allra mest brännande problemen tvingat sig fram till ett avgörande. Jag menar sålunda, att argumenteringen för att denna finansplan fått den form som den har är tillräckligt stark för att man inte här skall behöva uppehålla sig längre vid den saken.

Om vi nu se på det som många skulle kalla den mer optimistiska linjen, nämligen att kriget inte varar så länge som pessimisterna tänka sig, utan att så till vida ett gynnsamt läge skulle inträda att vi kunna hålla sysselsättningen i gång, att vi kunna få in från utlandet, om inte allt det vi önska i alla händelser så pass mycket av de nödvändigaste råvarorna, bränsle o. s. v., att industrien kan hållas i gång — om dessa från vissa synpunkter relativt optimistiska förutsättningar skulle vara för handen, då äro de slutsatser som här dragits icke av det mest optimistiska slaget. Där har man tvärtom möjlighet att tala om att den bild som tecknas är relativt mörk. Och det hänger samman därmed, att det varit nödvändigt att erinra om ett faktum, som många människor under de tidigare diskussionerna glömt. Vid diskussion om vad som skall hända när kriget upphört har det nämligen på många håll förefunnits en ivrig åstundan att tala om allt vad vi då skulle göra oss av med. Så fort kriget var slut skulle man göra sig av med regleringarna, med priskontrollnämnden etc. och så fort som möjligt överhuvud taget komma tillbaka till något som man kallat för ett normalt ekonomiskt liv.

Vi ha ansett det vara nödvändigt att erinra om att även om kriget skulle upphöra vid en tidig tidpunkt och även om viss import skulle äga rum och en mycket stor export skulle komma till stånd, så vore det ändå bara fråga om en fortsättning av den hittills förda krispolitiken. Omsvängningen skulle inte vara av den radikala karaktär, att man kunde tala om ett plötsligt avbrott i den tidigare förda politiken. Så till vida är skildringen mörk. Därtill kommer att man, jag vill inte säga i dystra färger men ändå med mycket stort allvar har framhållit riskerna i en situation, där inkomsterna i pengar stiga på grund av god sysselsättning, på grund av en stor export, som kanske i betydande omfattning får finansieras med krediter — vilket ju innebär att man skaffar sig inkomster i pengar men inte kan få varor tillbaka för dem. I en sådan situation får man räkna med betydande kapitalutlägg, kapitalinvesteringar inom industrien för omställningsändamål, och bostadsbyggandet måste säkerligen av olika anledningar vidmakthållas på en hög nivå, allt faktorer som tendera i riktning mot att inkomsterna i samhället komma att hållas uppe, medan däremot produktionen och tillförseln av konsumtionsvaror komma att bli knappa. Man har fram-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hållit, att det i ett sådant läge finns risk för att spänningen mellan inkomster och priser skall bli stor, och det är en anledning till varning. Där, skulle man kunna ha sagt, där har man inte dragit konsekvenserna. Man har inte planerat vare sig den skattepolitik eller annan politik, som i ett sådant läge kanske med nödvändighet behöver föras. Det har berott på att det inte ansetts vara nödvändigt att redan nu taga ståndpunkt till den saken. Men det är uppenbart, att skattefrågorna lämnats öppna på grund av att så många framtidsperspektiv överhuvud taget lämnats öppna.

Jag behöver i detta sammanhang inte beröra någonting mera än det som man, möjligen med en viss rätt har anmärkt på finansplanen, nämligen att den ganska utförligt går in på andra ting men i mycket kortfattade ordalag rör vid frågan om prisutveckling och löneutveckling. Jag skulle gärna erkänna, att detta kan vara en befogad invändning. Jag kan bara svara, att det har förefallit lättare att ta upp den saken nu under remissdebatten än att föra en lång argumentering i själva finansplanen.

Emellertid, innan jag går över till den fråga, som jag liksom den siste tälaren erkänner vara den i viss mån centrala i det nuvarande läget, skall jag uttala min tillfredsställelse med att under den kritik som här har riktats mot finansplanen, det åtminstone inte i denna kammare gjorts någon invändning mot själva uppläggnings av budgetproblemen. Och det är, skulle jag vilja säga, en stor vinst. Ty innebär detta att man från olika håll numera har godkänt den ståndpunkten, att den svenska budgeten icke kan betraktas bara såsom en fråga om vilka utgifter och därmed vilka inkomster, som äro nödvändiga för vissa bestämt begränsade ändamål, utan i stället får betraktas som en av de största faktorer som äro bestämmande för hela vårt ekonomiska livs utveckling, så är därmed ett stort steg taget framåt mot en mer fruktbar diskussion om våra ekonomiska problem.

Det är överhuvud taget inte så egendomligt, om meningarna på den punkten skulle ha kommit varandra närmare allt eftersom budgeten växer i förhållande till hela samhällsekonomin. Det är alldeles klart, att om en balanserad budget, sådan som den här framlagda, innefattar utgifter på över 3 miljarder och man dessutom räknar med att statens kapitalinvesteringar gå upp till 600 miljarder — även om inte mera än de 400 skaffas genom nya medel — så äro vi i alla händelser uppe i statsutgifter på närmare 4 miljarder. Även om man skulle räkna folkets inkomster så högt som man gjort i en bilaga till finansplanen eller till något lägre, låt oss säga 16 miljarder, innebär det ändå, att genom statens händer går inte mindre än omkring en fjärdedel av alla utgifter i samhället. Det är klart att detta i och för sig måste vara en betydelsefull faktor, när det gäller bedömningen av det ekonomiska livets utsikter. Jag vet, att för många innebär det närmast att man säger, att det är en väldig börda som vilar på svenska folket och på näringslivet och att det därför egentligen inte är bara en glädjande företeelse att budgeten tar en så stor plats. Jag skall inte närmare gå in på saken, men jag tror det kan vara skäl erinra om att eftersom alla dessa utgifter godkännas av en svensk riksdag, där man kan ha något delade meningar på en eller annan punkt men där man inte kan säga att storleksordningen skulle ändras — även om de jämkningar nedåt skulle genomföras, som från olika håll förordas — så innebär detta, att dessa utgifter av svenska folket betraktas såsom gemensamma utgifter för det som folket anser vara dess behov. Då betyder det med andra ord inte heller, att statens utgifter är något som vilar som en börda på folket eller på näringslivet, utan det betyder att staten förmedlar en del av de utgifter som medborgarna själva anse vara nödvändiga för sitt eget liv.

Det kan mycket väl sägas, att det är en börda ändå, ty somliga av dessa

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
utgifter skulle man mycket gärna vilja komma ifrån. Men även om man mycket gärna skulle vilja komma ifrån vissa utgifter under andra förhållanden, måste man anse dem nödvändiga för närvarande, och då äro de gemensamma utgifter. Var och en förstår, att jag syftar på de våldsamt stigande militära utgifterna. Man må betrakta dem som en börda för näringslivet, men så länge vi alla anse dem nödvändiga måste de betraktas som en del av våra gemensamma utgifter, som vi icke kunna svara för var och en för sig utan måste låta förmedlas av de gemensamma samhällsorganen.

Då jag sagt detta kanske det är lika gott att jag tillfogar en reservation. Detta innebär inte att jag skulle mena, att inte alla samhällsutgifter skola motiveras och att man inte skall vara noggrann i sin granskning av dem. När det är på det sättet, att statens utgifter spela en mycket stor roll när det gäller den s. k. balansen inom samhällsekonomin, när statens utgifter under vissa förhållanden kunna hållas tillbaka för att därigenom främja balansen men vid andra tillfällen kunna ökas ut för att främja balansen, menar jag inte, att man, därför att man kan motivera sådana utgifter och vet att de komma att hålla näringslivet i gång, skall underlåta att noga granska dessa utgifter så att pengarna komma till bästa möjliga användning. Men, som sagt, om man på den punkten har kommit varandra åtminstone ett gott stycke närmare än tidigare, så innebär detta ett gott omen för en diskussion. Även om inte meningarna kunna alldeles enas, så behöva de i alla fall inte vara så stridiga, som de tycktes vara för ett antal år sedan. Jag kan mycket väl — kanske jag får tillägga det — tänka mig, att många människor skola säga: vi äro inte främmande för den tanken, att samhällets utgifter skola ökas för att hålla den s. k. samhällsekonomiska balansen, d. v. s. för att hålla uppe efterfrågan, men vi anse, att detta är en sista utväg, som man egentligen borde försöka undvika, och det kan man undvika, om näringslivet får förlöpa i sådana banor, att detta samhällsingripande hålles inom mycket trängre gränser än annars skulle vara fallet. Och därmed kan man komma över till hela frågan om på vad sätt man bäst kan främja det enskilda näringslivets tillväxt och de enskilda företagens lust att hålla i gång. Den saken skall jag inte här gå in på. Den brukar i regel leda till att man från det håll, där man vill vara försiktig med samhällsingripanden och i stället vill främja det enskilda näringslivets växt, är misstänksam emot ingripanden från samhällets sida i det ekonomiska livet.

Jag säger detta därför att det förefaller mig, som om man i detta ögonblick något litet för högt ropade på ledning ifrån regeringens sida, när det gäller den ekonomiska politiken. Det är ju något egendomligt att man nästan skall vädja till regeringen såsom något slags diktator i det ekonomiska livet och säga: hur skall det gå för vårt svenska näringsliv, om inte regeringen ger besked om hur parterna på arbetsmarknaden skola klara upp sina ekonomiska förhållanden, vilka löner arbetsgivarna skola anses skyldiga att betala, eller vilka löner som arbetarna skola anses skyldiga att nöja sig med? Jag förnekar inte på någon punkt — jag kommer till det — att här kan samhället genom att, låt mig säga fastslå en viss linje efter vilken man bör handla, påverka dessa krafter i näringslivet. Men vi äro inte där, och jag vill inte påstå, att jag skulle önska att vi komma till den punkten, där det skall vara den politiska makten som skulle bestämma, vilka löner som arbetsgivarna skola vara skyldiga att betala eller arbetarna skyldiga att taga emot. Det man kan önska är endast ett klargörande av vad man ifrån låt mig säga regeringens eller statsmakternas sida anser vara den för hela samhället bästa och riktigaste politiken, och den har, som vi alla veta, blivit fastslagen i det penningpolitiska och lönepolitiska program, som vi under förflutna år ha givit vår anslutning till. Jag skulle väl egentligen säga de penningpolitiska programmen, ty det kanske inte är onödigt att i detta

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ögonblick erinra om att vi under kriget ha haft flera sådana penningpolitiska program. Under hela början av kriget voro vi relativt ense om att en tanke på att hindra varje prisstegring var utesluten. Vi hade därför ett program, som kan formuleras ungefär så här: det finns vissa krafter, som driva upp priserna. Dessa äro så starka, att det inte finns några inhemska medel, som kunna sätta dem ur kraft. Det var importprisernas stegring, det var missväxterna, det var surrogatpriserna, om jag får uttrycka mig så kort. Under sådana förhållanden, sade man, finns det bara en sak att välja, och det är att se till att priserna inte stiga mer än som är nödvändigt på grund av kostnadsstegringarna. Och för att förebygga, att priserna inte stego mer än som var nödvändigt med anledning av de nödvändiga kostnaderna, så gick man beträffande lönerna på den s. k. ofullständiga kompensationen.

Herr Hagberg i Luleå talar i sitt anförande om den sedan 1942 förda pris- och lönestoppspolitikens såsom ett ingripande, varom han, om jag inte missminner mig, säger: varför kunde vi inte lika gärna ha gjort det tidigare? Ja, saken är den, som jag nämnde, att ett enskilt land, ett land som vårt, är inte herre över de ekonomiska förhållandena på sådant sätt, att man vid varje tid kan göra vad man vill. Det finns vissa faktorer, som äro av en sådan styrkegrad, att man helt enkelt får böja sig för dem. Jag har visserligen en och annan gång i svensk press, även i känd svensk press, sett framställningar, som tyckas tyda på att om man bara fört en riktig penningpolitik, d. v. s. om man inte tillåtit detta penningöverflöd, som uppstått, om man fört en riktig räntepolitik, vilket väl måste betyda, att man i detta läge måste höja räntan till svindlande höjd, o. s. v., ser det ut som om man skulle kunna förebygga prisstegringar. Detta antagande är så fjärran ifrån all verklighet, att jag inte skall uppehålla mig vid det. Jag har bara velat nämna det för att påminna om att ända fram till 1942 hade vi inte slagit fast, att pris- och lönestoppet var något heligt, utan vi hade i stället den uppfattningen, att det pågick en prisstegring som vi inte helt kunde hejda.

När man skall bedöma frågan om den politik, som vi sloga in på 1942, så får man just ha i minnet, att det var en reaktion emot den fortgående prisstegring, som vi hade upplevat under de föregående åren. Den hade tagit sig sådana uttryck, att det fanns stora kretsar av vårt folk, som fann det alldeles självklart att priserna skulle fortsätta att stiga, ty, som det hette, vi äro inne i en inflationistisk process, och den kan inte hejdas. Nu är det ett faktum, att bland de faktorer, som på detta sätt driva upp priserna och främja inflation, finns det en faktor som just heter föreställningen om att så måste det gå, så kommer det att gå, och det var viktigt att försöka bryta den föreställningen. Men den föreställningen kunde icke brytas förrän de yttre, reella faktorerna hade utvecklat på ett sådant sätt, att man på allvar kunde säga, att nu kunna vi stoppa prisstegringen, om vi vilja. De faktorer som jag nämnde, som hade påverkat prisstegringen förut, nämligen höjningen av kostnaderna, om de faktorerna kunde man 1942 rimligtvis tänka, att de hade så att säga uttömt sina krafter, och i det läget var det därför möjligt att säga: om vi nu inte bara äro gripna av föreställningen att det här skall fortsätta, om inte varje affärsman, som har att sätta priser, säger, att det är ju alldeles klart att priserna skola fortsätta att stiga och därför höjer dem, och köparen, som skall köpa, finner sig i det därför att han också anser att de komma att stiga, så måste det vara möjligt att hejda prisstegringen. Ty även om man har priskontroll kan en sådan allmän inställning inte bara medföra, att den sätter sin prägel på de områden, som liggas utanför priskontrollen, vilka på den tiden voro ganska betydande, och som överhuvud taget spela en roll för den psykologiska uppfattningen om hur det står till, utan även själva priskontrollen måste påverkas av en sådan allmän uppfattning. Alltså, när de yttre, reella förhållandena överhuvud taget möjlig-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

gjorde att slå in på en sådan politik, då gjorde man det, och då var det första och det viktigaste att bryta föreställningen om att här voro vi inne i en naturnödvändig process, som vi inte kunde komma ur.

För att bryta den var det, såsom jag sade, först och främst nödvändigt att tillgripa grova eller brutala medel och säga: inga priser och inga löner få höjas. Varför fogade man in lönerna? I det anförande, som jag höll på hösten 1942 i riksdagen, när det gällde denna fråga, sade jag, om jag inte missminner mig, att lönerna stå i viss mening i centrum för hela diskussionen, därför att vi ha gått ut ifrån att prisstegringen är framdriven av kostnadsökningar. Kostnadsökningarna i övrigt anse vi emellertid nu möjligen ha upphört att verka, men om den kostnad, som heter löner, skulle fortsätta att stiga utan någon begränsning är det uppenbart, att då kunde inte prisstoppet hållas. Om man vill prisstopp måste man alltså också ha lönestopp. Det var motiveringen, och jag säger det nu därför att då jag kommer tillbaka till frågan om förhållandet mellan pris- och lönestopp vill jag gärna ha sagt, att åtminstone för mig själv var det prisstoppet som var det väsentliga och lönestoppet som var ett verktyg för att möjliggöra prisstopp. Man gjorde det sålunda grovt därför att man ville skapa föreställningen om att det inte var nödvändigt med denna process. Men allt eftersom övertron på inflationens nödvändighet gav vika, allt eftersom prisstoppet visade sig vara genomförbart och folk mer och mer kom i den kanske lika fasta tron att priserna skulle för framtiden hålla sig oförändrade, då är det också en psykologisk faktor som man måste säga även har den sidan, att under sådana förhållanden är det lättare att göra de jämkningar i en sådan grov linje, som pris- och lönestoppet var. Det är lättare att göra det, eller, rättare sagt, man kan överväga att göra något som man icke vågade göra i det ögonblick som pris- och lönestoppet genomfördes.

Emellertid, vid genomförandet av denna linje spelade en tankegång en betydande roll, som jag hittills inte har berört. Jag har bara talat om att man var rädd för att kostnaderna skulle stiga, och om lönerna stiga, sade man, komma priserna att stiga. Men man förde in en helt annan faktor också, och det var den, att om lönerna, överhuvud taget alla inkomster i pengar, stiga, så innebär det en ökning av penningöverflödet, och eftersom det redan förut finns ett penningöverflöd, som hotar prisnivån, så är det klart, att varje ökning av detta penningöverflöd kommer att vara ytterligare farlig. Alltså, man måste hindra inkomsterna och lönerna ifrån att stiga, icke därför att de höjde produktionskostnaderna utan därför att detta innebar en press på priserna på grund av köpkraftens ökning. Även i dag har den synpunkten förts fram. Den har förts fram av herr Vougt, och den har förts fram av herr Hagberg i Malmö, kanske av någon mera. Herr Vougt nämnde till och med, att han ansåg, att man nog finge vara försiktig numera med ett av de argument, som vid höstriksdagen när det gällde statstjänarna framfördes såsom mindre betydelsefullt, nämligen att faran för vad den överflödiga köpkraften betyder inte skulle vara så stor. Jag tror det var jag själv som talade om att de år, som följt efter 1942, ha åtminstone för min personliga räkning medfört, att jag har blivit mindre rädd för den sidan av inflationsprocessen. Det är inte bara den erfarenhet, som vi ha gjort i vårt land, att vi under denna tid uppenbarligen haft ett överflöd av köpkraft, som ändå icke har medfört en sådan prisstegring. Det är tydligt, att de kontroller vi ha i form av priskontroll och en hel del annat göra det möjligt att hålla priser, som äro lägre än vad som tycks svara mot den tillgängliga köpkraften i samhället. Hade det bara varit vår begränsade erfarenhet, så kanske det inte hade gjort ett så starkt intryck på mig, men utvecklingen både i England och Förenta staterna pekar åt samma håll. Det har för många varit något av en gåta, hur det kan komma sig, att pri-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

serna där inte stigit trots att man haft ett överflöd av köpkraft. Där ha inkomsterna stigit relativt mer än vad de stigit i vårt land, men priserna ha stigit mindre, särskilt när det gäller Förenta staterna, och man kan inte förklara det på annat sätt än att under vissa givna betingelser hålla människorna tillbaka sin köpkraft, dels därför att de inte kunna köpa just det de vilja köpa emedan det inte finns i tillräcklig mängd, och dels därför att de räkna med att senare skola deras pengar bli mera värda. Det var alltså ingenting annat än enkelt sunt förnuft, som man agiterade med, när det gällde de senaste länen, då man uppmanade folk att spara därför att pengarna skulle bli mera värda att köpa för efter kriget.

Jag tror fortfarande, att man bör med en viss försiktighet betrakta det argument som heter, att mängden av pengar, köpkraften och inkomsterna, nödvändigtvis ha en sådan effekt. Jag säger *under dessa förhållanden*. Jag är mycket väl medveten om att under andra förhållanden, då icke de återhållande element finnas längre som nu finnas i fråga om begränsning av tillgången o. s. v., att vid ett sådant tillfälle kommer kanske denna överflödiga köpkraft att vara ett allvarligt problem. Men jag skulle vilja säga, att de ökningsar av köpkraften, som det har varit tal om, när det har gällt jämkning av lönerna, överhuvud taget inte äro av alltför förskräckande storleksordning.

Emellertid, även om jag sålunda skulle vilja skjuta undan den sidan av saken och hålla mig till kostnadssidan, som jag erkänner finns, kan jag inte gå förbi en tredje sida av den politik, som diskuterades 1942 och som bildade utgångspunkt för det penning- och prispolitiska program, som vi ha haft sedan 1942. En fråga som nämligen då med detsamma togs upp och som sedan ytterligare tilldrog sig uppmärksamhet var frågan om vilken prisnivå vi skola sikta till efter kriget. I den frågan utbildades från början något olika linjer. Var och en förstår, att när det gäller frågan om vilka priser vi vilja ha efter kriget och låt oss säga vad våra pengar skola vara värda efter kriget, så är det naturligt, att det finns stridiga intressen. Herr Hagberg i Malmö har just här i kväll erinrat om den saken, då han talade om alla sparare, innehavare av livförsäkringar o. s. v., som få räkna med ett visst kapitalbelopp och som måste säga sig, att ju högre priserna äro, ju mindre få de köpa för de där pengarna. Då man därför övervägde, hur vi skulle tänka oss att det skulle se ut efter kriget, så var det naturligt, att frågan om prisnivån ställdes på det viset: Om det nu blir möjlighet till en prissänkning efter kriget, vilket alla räkna med, hur långt skall man låta priserna sjunka? En faktor, som i det fallet måste antagas spela en väsentlig roll, var det s. k. försörjningsläget. Låt mig uttrycka det enkelt: eftersom jag tidigare talat om att priserna stigit på grund av att kostnaderna stigit, så kan man säga, att när kriget upphör och de faktorer som drivit fram kostnadsstegringarna upphöra, måste också priserna gå tillbaka. När vi få in billigare råvaror, billigare bränsle o. s. v., när vi bli kvitt våra dyra surrogatvaror o. s. v. böra ju kostnaderna gå ned, och då böra alltså priserna sjunka.

Så långt förefaller det som om alla skulle vara eniga, och jag tror alla äro eniga därom även i denna dag. Men det fanns en ytterligare kostnadspost, som man tvistade om, och det var just den kostnadspost som heter lönerna. Det var ju alldeles klart, att om lönerna skulle stå kvar på den nivå som de nått under kriget, kunde inte priserna sjunka lika mycket som om även lönerna skulle sänkas, och därför var det till en början en viss tveksamhet om, vilken linje som skulle vara den riktiga. På somliga håll hävdade man, att en viss jämkning nedåt även av lönerna skulle vara riktig, under det att man från andra håll menade, att svårigheterna att sänka lönerna äro så stora att det är bättre att säga: lönerna och överhuvud inkomster i pengar skola stå kvar

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vid den höjd, som de ha nått under kriget, och prissänkningen skall bara komma fram genom övriga kostnadsfaktorer. Det är en avvägning emellan, låt mig kalla det för löntagarentresset, eftersom löntagarna är den största gruppen, å ena sidan och å andra sidan penningägarnas. Man skulle kunna säga, att det är en intressekonflikt emellan dem som äro skuldsatta och gärna tycka, att priserna kunna vara högre och därför deras skulder egentligen vara lägre, och dem som äga penningkapital, som de skola få ränta på. Vi kommo fram till den gemensamma ståndpunkten, att den där mellanlinjen, som heter att inkomsterna i pengar skulle hållas, och att priserna skulle få sjunka så mycket som svarade emot övriga kostnadssänkningar, den skulle man ta. Det är givet, att om man i nuvarande läge tager upp frågan om inkomsterna i pengar, när det gäller lönerna, och därvid anser, att prisstoppet är det väsentliga, medan lönestoppet endast är ett medel, och att den höjning av lönerna, som är förenlig med oförändrade priser, bör genomföras, innebär detta en modifikation av den tidigare ståndpunkten, att inkomsterna i pengar skulle hållas oförändrade från 1942 och fram till tiden efter kriget. Det förefaller mig, som om detta senare icke skulle kunna anses höra till de väsentliga elementen i den linje, som vi valde 1942 och som sedan har uttryckts på olika sätt.

Var och en förstår nu min inställning — och det är kanske lika gott att jag deklarerar den från början; den framgår för övrigt av både vad jag sagt och vad jag kommer att säga. Det är tydligt, att jag anser, att det är möjligt att i nuvarande läge göra en sådan modifikation av den ursprungligen hårda pris- och lönestoppslinjen, och att man kan säga, att om vi bara kunna vinna det stora målet att hindra en prisstegring, det icke är någon farlig modifikation, om man tillåter den höjning i lönerna, som är förenlig med en oförändrad prisnivå. Man kan hävda, att detta i någon mån avviker från yttranden som fällts och ståndpunkter som intagits under de förflutna åren, då man nämligen talade om att den förbättring i reallönerna, som ett förbättrat försörjningsläge skulle möjliggöra, borde tagas i form av sänkta priser och icke i form av höjda löner. Jag tror, att när dessa yttranden formulerats, har man framför allt haft tanke på tiden efter kriget. Och jag vill gärna understryka, att det fortfarande är min uppfattning, att den bäst framkomliga och den riktigaste vägen är att få ned kostnaderna med hjälp av billigare importvaror, slopande av surrogatvarorna o. s. v., och att man överhuvud taget bör sträva efter att hålla den svenska kostnadsnivån så låg man kan på de vägarna. Det har sitt intresse även därför att hela näringslivet är beroende av dessa kostnader. När det gäller jordbruket, är det uppenbart, att det är önskvärt att kostnaderna där på olika punkter kunna sjunka för att man därigenom skall få jämkningar även i livsmedelspriserna. Jag menar sålunda, att man har all anledning att säga, att den stora linjen, när vi komma fram till de prissänkningar vi anse väsentliga, fortfarande bör vara den, att man skall sänka priserna och icke taga ut förbättringen av försörjningsläget i form av höjda penninglöner. Men fram till den tid då detta är möjligt, kan man nog icke vinna något med att försöka få fram de säkerligen mycket obetydliga jämkningar i priserna nedåt, som skulle kunna genomföras under de rådande förhållandena.

Jag vill säga till herr Hagberg i Malmö, som med sådan styrka betonade den linje jag här nämnde som en kompromiss mellan förmögenhetsägare och löntagare, att han har aldeles rätt i fråga om sin statistik. Det är aldeles riktigt och mycket glädjande, att vi ha flera miljoner sparare, som ha en viss förmögenhet. Och deras livförsäkringar äro också en glädjande företeelse — det skall ingen förneka. Det dystra kanske ligger däri, att genomsnittet av dessa icke ligger så mycket över 1 000 kronor. Men som ett argument, när det gäller att resonera om högre lön för löntagare, tror jag den saken väger fjä-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

derlätt. Man kan tänka sig t. o. m. den som jag tycker ganska osannolika utveckling, som herr Hagberg tänkte sig, när han talade om att man skulle ytterligare försämra värdet av pengarna med 10 %. Det skulle betyda, att den person, som tagit den livförsäkring på 1 000 kronor, vilken han egentligen borde låta utfalla till familjen vid hans död men som han i stället vill ha ut vid femtio år, att denne person vid den tidpunkten får ut 1 000 kronor, som icke äro värda lika mycket som han beräknat. Han skulle mista 100 kronor. Om man till denna person skulle säga: tänk på hur mycket mindre du får för dessa 1 000 kronor när du fyller femtio år, om du nu får högre lön, tror jag icke att han skulle känna sig särskilt orolig, i synnerhet om han tänker på de 100 kronor om året han kanske får i högre lön under de år som gå innan han fyller femtio år. Överhuvud taget skall man nog i denna diskussion göra klart för sig, att dessa okvalificerade argument, som bara beröra riskerna av det ena eller det andra men icke kvantitativt avväga vad det hela gäller, icke räcka till för att motivera en vägran att godkänna de modifikationer jag talat om.

Om vi nu intaga den ståndpunkt, som jag anser att man bör välja, och säga, att vi skola följa de antagna riktlinjerna för penningpolitiken, d. v. s. hålla priserna med beaktande av att vi beslutat ett lönestopp, hur skola vi då tolka principerna för denna antagna penningpolitik? Ja, skall man tolka dem så behårt, som man på många håll gör och som jag hört att man ute vid förhandlingarna på arbetsmarknaden gör, då man visserligen kanske går med på vissa lönehöjningar men fixerar dessa till ett visst öretal och sedan envist håller på detta under hänvisning till att man annars kommer in i en inflationsprocess, är det nog att ge en oriktig tolkning av vad vi från början avsett. Ty vore det riktigt, att sådana mindre jämkningar skulle vara uteslutna, måste den utveckling, som skett under de förflutna åren, ha varit ett brytande av lönestoppet, något som jag icke kan erkänna. Vi veta, att det redan från början slogs fast, att de sämst ställda löntagargrupperna skulle få tillgodoräkna sig en viss lönehöjning, och jag minns icke, om man på något håll yttrade sig om, huruvida man därmed menade, att något sådant kunde inrymmas inom prisstoppets ram, eller om man tänkte sig att dylika lönehöjningar skulle få äga rum även om de rubbade priserna. Där hade man sålunda redan ett brytande av det behårdade lönestoppet. Och jag vill påminna om att åren efter 1942 lönerna icke ha hållits oförändrade. Jag tror, att det var herr Hagberg i Luleå, som första gången påpekade, att sedan 1942 har genomsnittet av arbetslönerna stigit med 8 %. Man har räknat med att under år 1943 stego lönerna med 4 % och under år 1944 med ytterligare 4 %, så att man nu har kommit så långt upp, att den förlust i reallön, som inträtt, visserligen är anmärkningsvärd och kännbar för dem som äro utsatta för den, men som icke på långt när är av den storleksordning, som man tidigare räknat med och som jag kanske får säga att herr Hagberg i Luleå tidigare tänkt sig. Tyvärr ha dessa lönestegringar försiggått mycket ojämnt. Det finns grupper, som praktiskt taget icke fått mer än halv kompensation för prisstegringen, en kompensation som innebär höjning av lönen efter 1939 med 20 eller 21 %. Andra ha fått 25, 28, 30, 34, 35 eller 36 %, och det finns de som fått 40, ja även 43 % eller full kompensation, för att icke tala om dem som fått över 43 %.

Man kan alltså icke påstå, att den politik, som hittills förts, har inneburit, att man behårt hållit fast vid det s. k. lönestoppet. Jag vill erinra om att riksdagen ganska enhälligt i höstas beslöt en förbättring av statstjänarnas löner, vilken, så vitt jag förstår, alla uppfattade såsom ett prejudikat när det gällde den öppna arbetsmarknaden. Jag kan icke tro, att det var någon i denna kammarer som röstade för den propositionen, som gjorde det i den föreställningen, att åtgärden icke skulle ha inflytande på den öppna arbetsmarknaden. Den åter-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

hållsamhet, som kom till synes i propositionen, motiverades ju uppenbarligen med att man icke vågade gå för långt just med hänsyn till att man icke ville taga de konsekvenser för den öppna arbetsmarknaden, som man ansåg farliga. Men de konsekvenser, som kunde anses följa av att statstjänarna fingo en löneförbättring, kunde man icke vara i okunnighet om. Vad innebar då detta? Jo, att man tänjde på begreppet »sämre ställda» ett gott stycke utöver det man tidigare tänkt sig. Man kom till löner vid ungefär 5 000-kronorsstrecket i Stockholm. Man gjorde det naturligtvis under hänvisning till det speciella läge, i vilket dessa statstjänare befunno sig, då de blivit relativt efter andra grupper, emedan de icke fått mera än halv kompensation för kostnadsstegringarna och ingenting därutöver. Var och en måste säga sig, att detta betyder, att man är villig att överväga, vilken roll man skall tillskriva lönestoppet i hela vår ekonomiska politik. Jag tror, att man gör klokast i att försöka hålla fast vid det som från början var det väsentliga, nämligen att man skall söka hindra en prisstegring. I den mån detta är förenligt med en förbättring av löneläget, förefaller det mig som om de betänkligheter, som ur andra synpunkter kunna anföras mot lönehöjningar böra få vika. Fasthållandet vid prisstoppet är fortfarande det väsentliga.

Jag skall med tillfredsställelse konstatera, att även herr Hagberg i Luleå anslutit sig till denna linje. Det var icke överraskande, ty jag kunde konstatera under diskussionen i höstas, att man även på kommunisthåll är villig erkänna, att riskerna för en prisstegring är av en sådan art, att den bör undvikas. Man nöjer sig därför med att begära sådana förbättringar i lönerna, som äro förenliga med oförändrade priser. Jag kan icke annat än säga, att jag tycker att det är tillfredsställande att kunna konstatera, att 1942 års riktlinjer haft den effekten, att man t. o. m. på kommunisthåll är villig acceptera det jag anser utgöra den väsentliga delen av vad som då genomfördes och erkänna, att lönestoppet var ett verktyg. Om detta verktygs effektivitet och användning kunna vi diskutera. Om jag bortser från en mängd andra saker, som herr Hagberg i Luleå yttrade i andra sammanhang och om andra saker, skall jag erkänna, att jag har mycket stor förståelse för de känslor, åt vilka han gav uttryck när det gällde frågan om lönearbetarnas ställning i vårt land. Det är samma känsla, som framkom i herr Anderssons i Malmö anförande och som jag tror det vore klokt om icke minst arbetsgivarretsarna uppmärksammade. Det är den ståndpunkten, att man fortfarande är villig att stödja prisstoppet, men att man begär, att inom en viss gräns skall man söka komma fram till de förbättringar i lönerna, som verkligen kunna genomföras utan att det på allvar kan göras gällande, att vi bedriva en äventyrlig politik.

Jag skulle bara önska, att herr Hagberg i Luleå, när han framför som jag tycker riktiga synpunkter, ville försöka stödja dem med riktiga argument och icke med siffror, som jag icke förstår var han kan ha hämtat. Han nämnde något om att av de 17 miljarder, som vi beräkna vår svenska nationalinkomst till, skulle lönearbetarklassen icke få mer än 4 miljarder. Jag skall icke gå in på summan 17 miljarder. Om vi hålla oss till de taxerade inkomsterna — jag vet visserligen, att lönearbetarna och löntagarna äro taxerade mycket riktigare än andra — så har man ändå under 1944 inkomst av tjänst och tillfällig förvärvsverksamhet till ett belopp av ungefär 8 miljarder. Och det är känt, att även i länder, där arbetarnas inkomster säkerligen icke utgöra så stor del som i vårt land, man brukar säga, att grovt beräknat $\frac{2}{3}$ av nationalinkomsten utgör inkomst av arbete och $\frac{1}{3}$ inkomst av kapital. Det vore högst besynnerligt, om i ett land som Sverige icke större del av nationalinkomsten skulle gå till dem som utföra arbete och jag skulle även vilja säga löntagarna i allmänhet. Men som sagt: jag skall icke uppehålla mig vid den saken. Jag tror, att herr Hag-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

berg gjorde även arbetarna den största tjänsten, om han noggrannare granskade de argument han anför för en sak, som i grund och botten är en god sak.

Av vad jag nu sagt är det tydligt, att jag anser att lönestoppet icke står på samma linje som prisstoppet. Varken prisstoppet eller lönestoppet är självändamål. Det var därför jag började med att erinra om den pris- och lönepolitik, som fördes i början av kriget. Då sade vi — och jag tycker det är riktigt nu också — att den ekonomiska politiken, vare sig det gäller prispolitiken eller lönepolitiken, är ett medel för att uppnå ett visst resultat, d. v. s. bättre möjligheter till försörjning för folket. Att prisstopp eller låt oss säga bibehållet penningvärde är önskvärt behöver ingen tvista om. Det är så önskvärt, att jag anser att vi i första hand böra sträva efter ett sådant. Det medför svåra rubbningar i det ekonomiska livet, om priserna komma i rörelse. Lönestoppet har varit ett medel. Det är ett verktyg om man, som jag tror är riktigt, fattar det helt enkelt som ett fastslående av principen, att vi måste lämpa lönerna efter de priser vi nu ha, att vi icke kunna koppla loss dem och säga, att vi kunna tillämpa vilka löner vi tycka äro lämpliga utan att sätta dem i samband med priserna, och om vi äro överens om att när man söker behärska lönerna gör man det därför att detta är ett medel att åstadkomma den verkan på prisnivån, som man vill komma fram till.

Kommunisterna ha utslungat parollen: bryt lönestoppet! Jag skulle vilja säga till dem, att jag tror det är oriktigt. Om vi erkänna, att en behärskning av lönerna är nödvändig för att kunna behärska priserna, då är lönestoppet i denna betydelse ett verktyg, som man icke kan kasta ifrån sig såsom något obrukbart och värdelöst. Vi behöva anpassa oss efter de nya förhållandena. En sådan anpassning, om den göres på ett sätt som kan stilla oron på arbetsmarknaden, kan säkerligen föra oss över de svåra tider, som kanske ännu måste råda, innan vi komma fram till det ögonblick, då vi kunna räkna med att en förbättring skall kunna ske genom att levnadskostnaderna sjunka.

Vad man under denna mellantid ytterligare skulle kunna tänka sig modifiera skulle jag helst vilja undvika att i detta ögonblick yttra mig om. Men herr Andersson i Malmö ställde den direkta frågan till mig, om det icke kunde vara möjligt att tänka sig, att man, om det gällde att förbättra läget för vissa av de sämst ställda grupperna, t. o. m. låte priserna på vissa håll höjas, om man samtidigt genom sänkningar på annat håll kunde behålla prisnivån oförändrad. Jag skall gärna erkänna, att kanske steget icke synes långt från ståndpunkten, att vi skola låta lönerna stiga och icke sänka priserna, som vi eljest skulle ha gjort. Till dem som opponera sig mot detta, till dessa som mena, att vi böra taga ut alla prissänkningar som äro möjliga i stället för att höja lönerna, skulle jag vilja säga, att på den punkten ha vi redan begått den första stora försyndelsen, då vi i våras beslöto, att den sänkning av livsmedelspriserna, som skulle möjliggjorts tack vare det då beräknade utfallet av skörden, icke skulle tagas ut i form av sänkta levnadskostnader utan i form av höjda inkomster åt lantarbetare och jordbrukare. Det är icke mera anmärkningsvärt om man i ett sådant läge, där det talas om sänkning av priserna på textilvaror säger: låt textilarbetarna i stället få så mycket förbättringar som är möjligt inom ramen för de oförändrade priserna.

Jag nämnde också jordbruket, och eftersom både herr Skoglund i Doverstorp och herr Hagberg i Malmö berört de konsekvenser, som för jordbrukets vidkommande skulle kunna följa av att man bryter mot lönestoppet, och för de önskemål, som jordbruket därvidlag kan ha, kanske jag kan få göra några reflexioner i det här sammanhanget. Åtminstone en av talarna sammankopplade löne- och prisstoppet, men eftersom vi nu icke tala om annat än lönestoppet, och vi äro överens om, att prisstoppet skall hållas, är det ju icke

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

möjligt att för jordbrukets vidkommande hävda, att, fastän andra priser hållas oförändrade, jordbrukspriserna skola höjas. Men vad säger man nu på det hållet? Jo, man säger, att då vissa industriarbetare få höjda löner, måste jordbrukspriserna höjas. Men ha icke herrar Skoglund i Doverstorp och Hagberg i Malmö och andra, som resonera på samma sätt, tänkt sig hur detta kan komma att uppfattas? Från industriarbetarhåll begär man en höjning av lönen, som håller sig inom ramen för företagets avkastning och som endast innebär att en något större del av avkastningen går till löntagarna och en mindre del till företagarna. Om nu detta från jordbrukarhåll mötes av kravet, att då böra jordbrukspriserna höjas, kan inte detta framkalla den reflexionen, att det ändå är bra egendomligt att, så länge denna del av inkomsten stannar hos kapitalägarna, säga jordbrukarna ingenting, men om den skulle flyttas över från kapitalägarna till löntagarna, då säga de ifrån, att de icke vilja finna sig i det?

Jag får säga att detta är mera tanklöshet kanske än ett uttryck för en verkligt social uppfattning, och skulle innebära, att man, så länge bara vinsterna stanna kvar hos företagarna, icke gör någon invändning, men att man om de skulle gå till lönarbetarna icke kan finna sig i det. Jag tror i alla händelser icke, att man ur denna diskussion, som håller fast vid prisstoppet för industrivaror kan draga några slutsatser som skulle leda till att man skulle bryta prisstoppet för jordbrukets varor. Därför vill jag också svara herr Andersson i Malmö, att jag med den allra största tveksamhet skulle slå in på den linjen, som avser en höjning av lönerna och en samtidig höjning av priserna. Jag vet att det kan vara hårt tal det också, men jag tror att om vi kunnat överleva hittills, så ha de sämst ställda grupperna, åtminstone de flesta av dem, fått en bättre kompensation än andra och att det är klokt att vänta med att ta ut något ytterligare till dess läget blivit ett annat.

Det är emellertid ytterligare en punkt, som jag icke kan låta bli att beröra, därför att herr Vougt var inne på den liksom herr Hagberg i Malmö och någon annan, och som priskontrollnämndens chef, när han får ordet, nog också kommer att beröra, nämligen att om en höjning av lönerna äger rum, låt vara att den håller sig inom det som kallas prisramen, så har så att säga därigenom tagits ut det sista utrymme, som finns inom denna ram. Om det tillstöter några oväntade omständigheter, så vet man icke, om man kan hålla prisstoppet. Det betyder att man skulle vilja bevara en viss marginal genom att hålla lönerna lägre än som eljest skulle vara möjligt för att överhuvud taget kunna ha en buffert mot nya kostnadsökningar. Jag förstår den synpunkten, men jag tror att den i grund och botten innebär, att den skulle kunna vändas till ett argument även för den modifierade linje, som jag här talat för. Man kan väl säga, att det är sannolikt att det finns en sådan marginal och att man således icke behöver omedelbart utmåla alla dessa faror, som kunna följa av en löneförhöjning till följd av stigande priser. Jag vill gärna ha sagt, att jag icke är, trots allt vad som sagts, så förfärligt rädd så snart man nämner ordet inflation. Jag vet att det användes i många sammanhang, där det icke tjänar annat syfte än att skapa panik; det ha vi många exempel på. Det har varit möjligt tidigare på många håll i världen att skrämma folk med. Under förra krisen drevs en arbetarregering i England bort från styret genom en agitation, som sade, att om man slösade bort pengar till hjälp åt de arbetslösa komme det engelska pundet att förlora sitt värde. Jag vet att i början av detta krig i detta land förts en agitation mot de stora budgetunderskotten såsom varande ett slöseri, som skulle leda till inflation. Jag tror icke att man skall förlora balansen var gång man hör talas om inflation. Jag är å andra sidan fullt medveten om riskerna av en inflation, vilket var och en förstår, eftersom jag varit en sådan talesman för pris- och lönestoppet, men jag anser, att man därvidlag bör försöka avväga de kvantitativa förhållandena.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Kommer jag så till frågan om den där marginalen, så är det väl osannolikt att man när man skall försöka reglera priserna på den väg, som här i vårt land sker, kommer ner till de lägsta priser, som äro förenliga med ett företags bestånd eller som skulle uppstå vid fri konkurrens. Jag tror att herr Bergvall har yttrat sig åt det hållet tidigare, och själv har jag gjort det, och jag förmodar att priskontrollnämndens chef kan bestyrka vad jag här säger liksom att han kanske får lov att bestyrka vad herr Hagberg i Malmö sagt. Jag är ganska övertygad om att man genom en offentlig priskontroll icke kommer ner till den lägsta nivå, vid vilken priserna skulle stanna vid en verkligt fri konkurrens. Men detta innebär att det bör finnas en fri marginal. Den marginalen har tydligen funnits under 1943 och 1944, och ingenting tyder på att den skulle vara helt uttömd. Men om man uttömmar marginalen, frågas: vad skall man göra om det kommer nya element, som i och för sig kunna pressa fram en prisstegring? Det var i det här sammanhanget herr Olof Andersson i Malmö nämnde något om subvention, och herr Hagberg i Malmö uttryckte sin övilja mot dylikt. Han menade att det icke kunde tänkas, att vissa företag skulle få en subvention av andra för att hålla priserna nere. Ja, men, herr Hagberg i Malmö, detta är ju just vad som skett under kriget. Vi ha hållit järnpriserna nere genom en sådan clearing. I och för sig är det sålunda ingenting som strider mot den hittillsvarande ekonomiska politiken. Vi ha vidare hållit jordbrukspriserna nere genom subventioner, rabatter o. s. v. Vi kunna tvista om detta skett för producenterna eller konsumenterna. Men det är uppenbart att man har sagt, att genom ett visst antal hundratal miljoner kronor, som utges från budgeten för att hålla priserna nere, kan man vinna bättre resultat än om man underlåter att göra det. Jag vill icke avvisa att en sådan möjlighet skulle finnas även i framtiden, om det skulle visa sig att vid de löneförhöjningar, som nu vidtagas — vi veta ju att vissa avtal redan äro slutna, där viss löneförbättring skett — marginalen tages ut. Om nya kostnadsökningar tillkomma, förmodar jag att ingen vill vägra överväga frågan, huruvida dessa kostnadsökningar lämpligen kunna tagas på ena eller andra sättet, om de lämpligen kunna tagas genom vad jag skulle vilja kalla förbilligande av ett visst kostnadselement. För att på något håll förebygga en kostnadsstegring menar jag principiellt att sådant kan få ske. Jag hoppas emellertid att det icke skall behöva ske i någon större utsträckning. Men det leder till den slutsats, som jag förut nämnt, att hela den ekonomiska politiken, att både prisstoppet och lönestoppet äro verktyg, som vi använda för att nå det stora målet, nämligen bästa möjliga förhållanden i vårt ekonomiska liv, både i fråga om produktion och fördelning. Dessa verktyg äro gjorda för människans skull och icke människan för verktygens skull, och därför är det både vår rättighet och vår skyldighet att använda dem och använda dem på det sätt som bäst gagnar vårt ekonomiska liv.

Herr Hagberg i Luleå erhöll på begäran ordet för kort genmäle och anförde: Herr talman! Jag vill först konstatera att finansministerns anförande egentligen visar, att vi i väsentliga punkter ha hamnat på samma linje. Jag uttrycker min tillfredsställelse därmed, och jag menar att det betyder en bra hjälp åt arbetarna i det skede, vari de nu befinna sig. Jag vill bara passa på tillfället, trots att jag skall ta upp den saken senare, att på en gång lämna en upplysning om varifrån jag hämtat siffran fyra miljarder. Vi ha på riksdagens bord fått ett litet häfte från konjunkturinstitutet, och där påpekas i en tabell, som belyser utvecklingen från 1939 till 1944, att de sammanlagda lönerna för följande arbetargrupper: industriarbetare, byggnadsarbetare, pri-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

vatanställda, lantarbetare och skogsarbetare utgöra 4 miljarder 11 miljoner kronor. Då detta är de utslagsgivande arbetargrupperna, tror jag att det måste vara fullt motiverat att använda denna siffra på det sätt jag gjorde.

Härpå yttrade:

Herr Andersson i Falun: Herr talman! Jag begärde ordet med avsikt att få det i ett skede av debatten, då vi hade rättighet att tala även om detaljerna. Jag har emellertid felbedömt tidsförloppet, ty det som jag kommer att säga här kommer att röra sig efter väsentligt andra och trängre linjer än som präglad de sista anförandena. De detaljer, som jag vill beröra här, äro dock inte små när det gäller miljonanslag utan de höra till de större posterna. Jag tänker nämligen med några ord belysa förhållandena mellan vägenslagen och automobilskattemedlen.

Under krigsåren ha anslagen till vägväsendet varit nedskurna till ett minimum. Utan överdrift kan man väl säga, att ingen annan gren av samhällsverk-samheten har varit så svältfödd som vägväsendet, men en tvingande nödvändighet har gjort det. Till att börja med var det statsfinansiella skäl som gjorde att anslagen nedbringades, och sedermera tillkom ju också bristen på arbetskraft. Men jag vågar göra det påståendet att man skulle knappast ha slagit in på den väg, som skedde om man hade kunnat förmoda att kriget skulle bli så långvarigt. Det går nämligen att snåla på vägenslaget under en kort tid, under ett par och kanske tre år, men det går naturligtvis inte hur länge som helst. Det har nu också blivit alltmera uppenbart att vi kommit till gränsen för det rimliga. Vägenslagen kunna i själva verket icke få tjänstgöra som någon budgetregulator. Vägväsendet är ett ändamål som måste tillgodoses liksom andra samhällsändamål tämligen oberocnde av den ekonomiska situation, som för dagen är för handen. Utvecklingen har också småningom framtingat en höjning av åtskilliga poster, i varje fall av underhållsanslaget, men anslagen till byggande och förbättring av vägar av olika slag äro alltfjämt för små. Vid den fördelning som sker mellan länen kommer det löjligt små belopp på varje vägförvaltning. Endast företag som redan äro påbörjade kunna fullbordas. Ingenting nytt kan sättas i gång. Hela vägväsendet har kommit i en period av stagnation.

Nu räknar man med att dessa arbeten kunna reserveras för en kommande arbetslöshet, och i allmänhet äro ju vägarbeten utomordentligt lämpliga arbeten för en sådan situation. Men om det icke kommer någon arbetslöshet eller om det dröjer några år innan den kommer, hur går det då? Jo, stagnationen kommer att fortvara, och vad som eftersatts och behöver inhämtas blir en allt större och större kvantitet, så stor att eftersläpningen en vacker dag icke kan tagas igen.

Detta är icke något klander mot min värderade efterträdare, kommunikationsministern. Jag har själv fått vara med om denna begränsning under de tidigare åren. Snarare skulle jag kunna gratulera honom att han i år dock lyckats pressa av finansministern något mera till vägväsendet än vad fallet varit under tidigare år. Vad jag emellertid velat säga är att man icke kan vänta på händelser, som man tror skola tima under efterkrigsperioden, utan att man här måste sörja för att utvecklingen hålles i gång och att man i god tid bör bereda sig för den expansion på vägtrafikens område, vilken alla vänta på.

Ett särskilt intresse i det här sammanhanget har förhållandet mellan vägenslagen och automobilskattemedlen. Före kriget uppgingo de sammanlagda automobilskattemedlen till, efter vad jag vill minnas, 130 miljoner kronor om året, och man såg ingen gräns för stegringen. Under sista året ha skattemed-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

len stannat vid cirka 30 miljoner kronor. I den föreliggande inkomstberäkningen har finansministern optimistiskt räknat med en ökning av intäkterna av automobilskattemedel till 55 miljoner kronor, detta naturligtvis under förutsättning att hans hypotes om ett snart slut på kriget kommer att hålla. Gör den icke det, lär väl intäkten av automobilskattemedel icke bli stort större än för löpande budgetår. Då summan av de i statsverkspropositionen upptagna väkanslag som skola avräknas mot automobilskattemedlen är över 100 miljoner kronor, blir det alltså ändå en brist på omkring 50 miljoner kronor. Tydligt är det alltså ännu långt kvar innan någon balans kan uppnås mellan vägbehoven och automobilskattemedlen. Uppenbart är ju också att väkanslagen av praktiska skäl nu måste stiga i raskare takt än bilskattemedelsintäkterna göra, även om man är så optimistisk som finansministern och tror, att kriget tar slut i oktober. Ingen räknar väl med att bilismen skall komma upp till någon nämnvärd omfattning, åtminstone icke förrän ett par tre år efter det kriget är slut. Under den tiden i varje fall måste väkanslaget fortfarande avvägas utan hänsyn till bilskattemedlens storlek och efter de föreliggande behoven.

Som kammarens ledamöter veta har man, sedan bilskattemedlen infördes, rört sig med en specialbudget på området, vilket innebär, att automobilskattemedlen förts till en fond för sig. Från denna fond ha väkanslagen tagits, men under krigsåren har det ju självfallet blivit underskott i fonden. Finansministern beräknar detta underskott till 350 miljoner kronor vid årets slut. I inkomstberäkningen göres nu liksom under tidigare år ett uttalande om denna sak, som föranlett många att tro, att meningen är, att bilismen skall efter kriget avamortera den skuld som uppstått till automobilskattefonden. Jag berörde detta förhållande en gång vid ett offentligt föredrag och refererade helt enkelt vad som stod i statsverkspropositionen. Detta meddelande utlöste en våldsamt indignation inom fackmannakretsar, och man beskyllde mig för att jag ville av bilismen efter kriget pressa ut vad som på grund av krisförhållandena icke influtit under kriget. Jag hade då icke något tillfälle att inför offentligheten tillbakavisa denna tanke, men jag vill nu säga, att jag för min del finner varje plan på en sådan amortering vara fullkomligt absurd. Det kan icke finnas något rimligt skäl, varför man skulle i efterskott fordra täckning av automobilskattefonden för framtiden. Det skulle leda till antingen att man skulle fortsätta att svältföda vägarna eller också att bilskatten skulle få höjas oproportionerligt. Annars skulle vi få räkna med en under överskådlig tid underbalanserad fond.

Hela idén med denna specialbudget för automobilskatten förefaller nu vara alldeles överflödig. Fonden borde utan vidare kunna slopas. Även om det endast är fråga om en budgetteknisk detalj, så ser man inom bilistkretsar med en viss oro mot framtiden. Det är därför alla skäl att taga frågan under omprövning. Något förnuftigt motiv finns icke längre för att man icke skulle låta automobilskattemedlen gå direkt till statskassan som vilken annan skatt som helst och avväga väkanslagen icke med hänsyn till bilskattemedelsintäkterna utan med hänsyn till de verkliga behoven. Jag skulle vilja rekommendera finansministern att till ett kommande år på allvar taga upp frågan om man icke borde stryka ett streck över skulden på 350 miljoner och ge bilintresset den tröst för framtiden det tydligen så väl behöver. Då jag fört detta spörsmål under debatt har jag, som sagt, ingalunda gjort det för att klandra kommunikationsministern. Snarast har mitt syfte varit att bringa honom något stöd i den tysta kamp, som han även vid uppgörande av nästa års statsverksproposition kommer att få föra med finansministern för att få största möjliga anslagsbelopp till vägväsendet.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Chefen för kommunikationsdepartementet, herr statsrådet **Domö**: Herr talman! Med anledning av herr Anderssons i Falun yttrande om vägenslagen vill jag säga några ord.

Det är självfallet angeläget för en departementschef att söka tillgodose de uppgifter som ligga inom hans verksamhetsområde. Liksom min företrädare herr Andersson har jag också sökt göra detta, och jag skulle gärna sett att det varit möjligt föreslå högre anslag till väghållningen, som på grund av tidsförhållandena är i vissa avseenden eftersatt. När herr Andersson i Falun började sitt anförande undrade jag varthän han ville komma, men senare under hans anförande blev det som jag trodde: från honom skulle icke komma klander för bristande vilja att tillgodose vägarna, då de anslag, som begärdes för vägväsendet föregående år, ingalunda tillsammans voro högre än vad som nu åskas.

Jag vill fästa uppmärksamheten på ett par uttalanden i statsverkspropositionen under sjätte huvudtiteln, nämligen om användandet av beredskapsanslag för väghållningen. Man utgår ifrån att man skall kunna taga i anspråk anslag till vägarna något friare än hitintills har skett ur beredskapsstaten. Jag tillåter mig citera från s. 51 i statsverkspropositionen, sjätte huvudtiteln: »Vidare förutsätter jag, att vid ett förändrat läge å arbetsmarknaden medel för ökade vägbyggnadsarbeten komma att ställas till förfogande från allmän beredskapsstat. Enligt de grunder för dispositionen av anslag å sådan stat, som förordats av chefen för finansdepartementet, skulle nämligen Kungl. Maj:t erhålla befogenhet att inom viss ram taga anslagen i anspråk för utförande av arbeten, där arbetsmarknadsutvecklingen motiverar detta, utan att likväl arbetslösheten behöver föranleda, att staten i sin helhet sättes i kraft.» Här är således en ventil, en möjlighet att använda beredskapsanslag tidigare till väghållningen, som icke förut har varit tillgänglig. Detta uttalande har ju tillkommit i samförstånd mellan finansministern och mig. Därmed har man fått en möjlighet att, därest läget på arbetsmarknaden och materialtillgången tillåta, bygga vägar, broar och verkställa permanentbeläggningar i en hastigare takt än hittills varit möjligt. Detta har gjort det möjligt för mig att stanna vid anslag, som jag anser väl knappa men som i nuvarande läge dock äro försvarliga.

Jag beklagar, att finansministern har avlägsnat sig, ty jag ämnar i anledning av den förut i dag förda debatten om eventuell förändring av lönepolitiken göra några uttalanden, som han kanske kunde ha ett visst intresse av. — Nå, där ha vi finansministern åter!

Jag är ense med honom om att den löne- och prispolitik vi ha fört efter 1942 har inneburit att vi icke, som han uttryckte det, behållit fast vid en bestämd lönestoppelinje, utan vi ha undan för undan gjort vissa modifierationer. Vi äro också ense om och på det klara med att vi även i fortsättningen måste göra vissa jämkningar.

Emellertid kan jag icke frigöra mig från intrycket att finansministerns anförande i denna kammare hade sådana distinktioner, att jag bör säga min mening om de möjligheter, som kunna föreligga, när det gäller att göra modifierationer i lönerna utan att spränga prisstoppet. Jag har den uppfattningen, att den marginal, som därvidlag finns, är mycket begränsad och att man icke tillnärmelsevis kan komma till en sådan lönehöjning, som man i stora kretsar föreställer sig. Det är möjligt att man utan att *omedelbart* bryta prisstoppet kan göra en del rätt betydande löneförbättringar, men troligen kommer följden av detta att medföra en sådan pressning på prisnivån att det inom ganska kort tid visar sig icke vara möjligt att vidmakthålla prisstoppet, och vi kom-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

ma på det sättet fort i ett läge, som gör hela vår nuvarande prispolitik instabil och ohållbar. Därför känner jag mig skyldig att till de kretsar, som ha den uppfattningen att en mycket omfattande löneförhöjning nu bör och kan ske, säga att riskerna som äro förenade med en allmän löneförhöjning enligt min mening äro av den art, att man måste tänka sig för både en och två gånger.

För min del överlämnar jag med fullt förtroende förhandlingar om eventuella lönejusteringar åt de parter på arbetsmarknaden som regelmässigt bruka handha sådana, och vilka förhandlingar bruka leda till överenskommelser och bästa möjliga resultat, vilket knappast vore troligt, om riksdagen skulle fastställa vad den ena parten skulle betala och den andra ha.

Det är framför allt med tanke på hur det skall bli vid den tidpunkt som herr Myrdal talade om i första kammaren, nämligen då vi enligt hans mening snart ha att riskera en allmän depression, som jag tillåtit mig att uttala min varning. Om depression sätter in, är det nödvändigt att vara så pass rustade, att vi icke få alltför stora — och onödiga — svårigheter. Vad vi nu i dag rekommendera när det gäller löneförhöjningar kommer säkerligen att inverka på de pågående löneförhandlingarna och därmed också på de möjligheter vi ha att uthärdna en depression. Därför är det all anledning att ytterst noga överväga vad som lönepolitiskt kan vara möjligt eller icke.

Vid åhörandet av dagens debatt i riksdagen ha vi fått anledning att tänka på hur hastigt förgängligt allting är — även programpunkter. Det är inte längre än sedan i somras som man med pukor och trumpeter lanserade 27-punktsprogrammet, arbetarrörelsens efterkrigsprogram, där man — i motiveringen — sade, att så länge som varuknappheten och inflationsfaran bestå, är det nödvändigt att löne- och prisstopp upprätthållas. Reallöneförbättring skulle eftersträvas genom varuprisernas sänkning i den mån detta blev möjligt genom ökad import o. d., men penninginkomsterna borde hållas stabila.

Nu lanseras en ny linje, som har förespråkare framför allt från kommunistiskt håll, men som tycks ha anhängare i vida kretsar: man skall upprätthålla prisstoppet men trots varuknappheten, vilken tenderar att öka, tillåta och verka för till och med allmänna löneökningar. Denna nya linje tycker jag för min del är en ganska djärv spekulation, möjligen teoretiskt lockande men säkerligen i praktiken synnerligen riskfylld. I varje fall innebär den så stora risker, att jag vill varna för att följa den.

Jag har, herr talman, icke kunnat underlåta att framhålla dessa mina synpunkter.

Herr Dahlgren: Herr talman! Jag skulle i remissdebatten vilja uppehålla mig ett ögonblick vid den situation, som arbetarna i dag befinna sig i på grund av den ekonomiska politik som tidigare förts och fortfarande föres från samlingsregeringens sida.

De avtals- och lönerörelser som för närvarande äro i gång äro de största och betydelsefullaste vi haft sedan krigsutbrottet. Fram till nyår voro avtal uppsagda för i runt tal 300 000 arbetare. Av dessa har avtalsuppgörelse träffats endast för lantarbetarna, för övrigt en avtalsförhandling som låg på ett helt annat plan än de övriga. De övriga fackförbunden ha med undantag av ett mindre betydande antal icke fått någon lösning av sina lönefrågor, trots att avtalstiden redan är ute. Från den 1 januari fram till maj månad kan man räkna med att ytterligare avtal uppsägas för 288 000 arbetare, däribland det stora byggnadsarbetarförbundet. Man måste utgå ifrån att praktiskt taget samtliga dessa avtal komma att uppsägas med krav på ökade löner, och man behöver icke stå undrande inför anledningen till detta. Anledningen är att söka i fem års försakelser och sänkt levnadsstandard för den svenska arbetarklas-

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)
sen. Det är grundorsaken till att arbetarna i dag visa större aktivitet på lönefronten än tidigare.

Hur stor reallönesänkning man fått vidkännas skall jag icke söka ingå på. Till och med ekonomiska experter tvista ju i denna fråga, men i en sak tycker jag, vi skulle kunna vara överens, nämligen att reallönesänkningen har varit kännbar. Det var för resten också finansministerns uppfattning. Denna reallönesänkning har haft synnerligen allvarliga verkningar för arbetarnas ekonomi och levnadsstandard. Om man mot bakgrunden av att arbetarna under fem långa krigsår fått sin reallön kraftigt sänkt ser på arbetsgivarnas vinster, te sig dessa vinster så mycket mera betydande. I »Utvecklingen av taxerat belopp» finner man, att de svenska aktiebolagen år 1939 hade ett taxerat belopp på 720 miljoner kronor och att detta fram till 1944 hade stigit till 1 019 miljoner kronor d. v. s. med icke mindre än 42 %. Därtill kommer att sedan den fria avskrivningsrätten införts i skattesystemet det taxerade beloppet i hög grad måste vara beroende av bolagens avskrivningspolitik, och detta måste ju i sin tur betyda, att de verkliga vinsterna kunna vara betydligt högre. Att bolagen utnyttja denna möjlighet till avskrivningar betvivla vi i arbetarkretsar icke ett ögonblick.

Under den allra närmaste tiden kommer det att avgöras, huruvida det största fackförbundet i Sverige, järn- och metallindustriarbetareförbundet, vilket jag själv för övrigt tillhör, skall behöva gå ut i strid för sina lika blygsamma som berättigade krav. Det kan i detta sammanhang kanske vara av intresse att erinra om att denna fackliga organisation icke varit i strid på över tjugo år. Det är arbetsgivarnas oersonliga ställningstagande som framtvingat den situation vi i dag befinna oss i. Det bör i detta sammanhang erinras om vilka vinster metallföretagen gjort under krigsåren. År 1942 hade 330 av de största företagen inom denna industri, givetvis sedan man gjort avskrivningar och fonderat pengar o. s. v., en vinst på icke mindre än 112 miljoner kronor. Detta måste ju betyda, att man skulle kunna gå med på arbetarnas krav. Vilka äro de? Arbetarna är så blygsamma, att de endast begära 5 % ackordsförhöjning. Jag har visat att det inte kan vara företagarens bärkraft som lägger hinder i vägen för en sådan löneökning åt arbetarna.

I detta sammanhang skulle man gärna vilja ställa den frågan till vederbörande varför man, när det gäller löneförhöjningar, diskuterar frågan om bärkraften och inflationsfaran o. s. v., men aldrig frågan om hur stor bärkraft ett arbetarhem egentligen har. Jag skulle kunna ge mångfaldiga exempel på arbetarhem, där man icke har någon som helst möjlighet att få budgeten att gå ihop, där man får söka andra möjligheter för att klara sig i en svår situation. Jag skulle kunna tala om fall där arbetare, som jag själv personligen känner, tvingats anlita fattigvården, trots att de arbetat full arbetstid och trots att de gjort allt vad de kunnat för att själva klara sig.

Arbetsgivarnas ovilja att tillmötesgå arbetarnas berättigade krav tyder på att de räkna med att regeringen skulle ingripa till deras hjälp. Man stödjer sig tydligen på antagandet att den politik på det ekonomiska området som hittills förts skall fullföljas i fortsättningen. Här har emellertid finansministern gjort en deklaration som är mycket tacknämlig. Han har för sitt vidkommande och som vi föreställa oss även för det socialdemokratiska partiets del särskilt sagt ifrån, att han anser att löneförhöjningar skulle kunna genomföras oberoende, av pris- och lönestoppet. Vi taga fasta på detta, och vi säga samtidigt till de arbetsgivare, som stereotypt vägra att med arbetarna diskutera löneökningar, att de taga på sig ett fruktansvärt ansvar genom sitt oersonliga ställningstagande. Det har ofta talats om vilka bekymmer en arbetskonflikt av den omfattning det här gäller skulle kunna vålla vår efterkrigsplanering.

Vid remiss av statsverkspropositionen m. m. (Forts.)

Men det hindrar inte arbetsgivarna att gå till kamp mot landets största arbetargrupp. De visa därmed tydligt, att de icke lärt något av den läxa som i dag skrives i blod ute i världen.

Jag vill också nämna något om hur vi metallarbetare se på pris- och lönestoppet. Lönestoppet genomfördes egentligen redan vid krigsutbrottet på det sättet, att man införde ramavtalet som officiellt endast gav oss 75 procent kompensation. Redan efter ett år var man emellertid nere vid 50 procent. I verkligheten är denna procentsats mycket lägre. Sedan genomfördes pris- och lönestoppet den 1 november 1942. Det är att observera att levnadskostnadsindex praktiskt taget stod stilla under hela sommaren 1942. Följaktligen hade, när prisstoppet genomfördes den 1 november 1942, i verkligheten ett prisstopp existerat under hela 1942. Samtidigt hade arbetarnas reallöner kraftigt sjunkit ända sedan krigets utbrott. Herr Vougt konstaterade, att parollen om pris- och lönestopp inte längre hade samma magiska verkan på arbetarna som tidigare. Jag ifrågasätter, om denna paroll någonsin haft en magisk inverkan på arbetarna. De ha faktiskt aldrig haft något val i denna fråga. Man har genomfört lönestoppet mot arbetarnas vilja. I varje fall sågo inte arbetarna på dessa förhållanden på samma sätt, som de gjorde, vilka genomförde lönestoppet.

Jag har här i få ord försökt förklara varför. Vi arbetare ha redan från början fått våra löner sänkta. Lönestoppet genomfördes inte förrän priserna voro så i höjden, att de knappast kunde fortsätta längre. Man har nu bland arbetarmassorna genomskådat att de verkliga avsikterna med lönestoppet varit att ge arbetsgivare och kupongklippare ytterligare möjligheter att berika sig på arbetarnas bekostnad. Det är av den anledningen man nu får se hur den stora metallarbetarkåren på allvar rustar sig till strid. Läget är sådant, att arbetarna ha rätt att förvänta sig stöd av arbetarmajoriteten i riksdagen. Arbetsgivarnas planer gå ut på att söka mobilisera statsmakterna för sin oresonliga politik. Dessa planer måste krossas.

Herr talman! Jag har i egenskap av organiserad metallarbetare och med den ingående kännedom om metallarbetarnas ekonomiska förhållanden jag fått inte velat underlåta att framföra dessa synpunkter i årets remissdebatt, som försiggår vid en tidpunkt då metallarbetarna tvingats att ta upp den av arbetsgivarna och kupongklipparna kastade handsken.

Som tiden nu var långt framskriden och flera talare anmält sig för yttrandes avgivande, beslöt kammaren på förslag av herr talmannen att uppskjuta den fortsatta överläggningen rörande förevarande propositioner till morgondagens plenum kl. 11 fm.

§ 2.

Till bordläggning anmäldes riksdagens kanslideputerades memorial, nr 1, angående antagande av tjänstemän i riksdagens kansli.

§ 3.

Anmäldes och godkändes riksdagens kanslis förslag till riksdagens skrivelse, nr 13, angående utseende av ledamöter och suppleanter i utrikesutskottet och utrikesnämnden.

Kammarens ledamöter åtskildes härefter kl. 11.19 em.

In fidem
Gunnar Britth.